DE VESVVIANO INCENDIO NVNTIVS.

AVCTORE

IVLIO CAESARE RECVPITO Neapolitano.

E SOCIETATE IESV.

EDITIO TERTIA.

ex legato Doctoris Dominici Saluarizii Medici

s. Birgittæ Conventus Matris Dei

LOVANII,

Typis EVERARDI DE WITTE,

Anno M. DC. XXXIX.

EMINENTISSIMO

ET

REVERENDISSIMO

DOMINO

MEO COLENDISSIMO

D. FRANCISCO

S. R. E. CARDINALI

BARBERINO.

AVdet, Eminentiſſime Cardinalis, opella hæc ſuſtinere maieſtatem aſpectus tui: atque inter excurſiones flammarum exarata curſim, per plures menſes à me tenebris, quibus eam perpetuò deſtinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui nominis mu-

tuatur, quam à Veſuuij flamma non hauſerat. Leniet acerbitatem materiæ, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ, atque amariſsimis deflenda lacrymis Apes tuæ Gentilitiæ melleâ dulcedine aſpergent. Etenim illud inter tot infortunia fortunatiſsimum contigit, quòd Veſuuiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vaſtitatem minitabatur, Vrbem planè non attigit. Vrbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac propè vna Orbis eſt. Arſit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaque Veſuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticinium, ſtillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnoſco Apes Romanorum collium regnatrices: agnoſco in Aureis Apibus aureos mores

tuos

tuos, auro incendia nil formidante, &, ſi flagret, exploratiore. Eadem erit, vti ſpero, fortuna libello huic, auſpice Te, qui ad maxima natus, minima non aſpernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis cælo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

EMINENTIÆ TVÆ.

Seruus humillimus,

Iulius Cæſar Recupitus.

Hieronymus de Alexandro è Societate IESV Prouincialis in Prouincia Neapolitana.

CVm libellum de Veſuuiano Incendio à P. Iulio Cæſare Recupito Societatis noſtræ latinè conſcriptum, tres eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: nos, poteſtate nobis facta à Reu. admodum P. N. Generali Mutio Vitelleſco, facultatem, vt in lucem edatur, concedimus: ſi iis videbitur, ad quos editio librorum ſpectat. Romæ die 10. Apr. 1632.

Hieronymus de Alexandro.

De

DE INCENDIO VESVVIANO NVNTIVS.

INCENDIVM Veſuvianum conſcribere, eiuſque cauſas inquirere, conſilium mihi eſt. Anno à noſtræ ſalutis exordio CIↃIↃCXXXI. xvij. Kal Ianuarias, imminente hora poſt Solis occaſum decima quarta, albeſcente iam die, ne famoſæ tragœdiæ ſpectatores deeſſent, cùm viginti, & eo amplius terræ motus ea nocte præceſſiſſent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Veſuvius duodecim à Chriſto nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendiis, ex eo latere, quo per ſubiectam planitiem ad mare vergit, poſt bombi ſonitum, quaſi dato ſigno, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliave materia piceâ permiſtus, iam in nubem concreverat, quæ quò longius agebatur è monte, eò ſe latius porrigens, primò vt olim, teſte iuniore Plinio, in pini ſimilitudinem, tum in vaſtiſſimi effigiem montis excrevit quà hiantis in voragines, quà in antra, & cavernas recedentis introrſum, & prærupta rupium oſtentantis: vt mons montem peperiſſe videretur. Hic incredibili celeritate primam aëris regionem, nubeſque tranſuectus, Neapolim verſus,

Plin. iunior epiſt. lib. 6. in epiſt. ad Tacitum.

verſus vrbem non procul à Veſuvio ſitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex aliis perpetuò erumperent; montes videbantur aggeſti montibus; quaſi, iuxta Poëtarum fabulas (quod in alio eiuſdem montis incendio ſub Tito ſuſpicatos fuiſſe ethnicos, tradit Dio) gigantes nova in Iovem bella inſtaurarent. Emicabant identidem inter offuſam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuncia; qui è fundo ſubmiſſi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem diceres fulminare, tonare, miſcere Campaniam, & non ſemel olim de cœlo tactum fulmina in cœlum retrudere. Interea vicina loca fumus obſedit, qui momento temporis Neapolim vſque delatus, adultâ iam die, ita lucem eripuit, vt vrbs in vrbe media quæreretur; hoc vno non iniucundus, quòd periculi proſpectum adimeret. Oppidani Veſuvio propiores eò, vnde ſonitus acciderat, animis, oculiſque converſis, vt montem latè flammis relucentem; cinereos inter flammas vomentem turbines; fumoque opplentem omnia conſpexêre: inopinato malo perculſi, & iam ſibi extrema imminere rati, deſertis laribus, raptimque aſportatis iis, quæ cuique expeditiora caſus obtulerat, ſeſe in effuſam fugam dedêre. Diffugiebant hac, illac, inter agreſtium turbam multi viri nobiles, ſemiſopiti, ſeminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pavore; vt à Sacerdotibus in itinere obuiis publicè noxarum ſolutionem expoſcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiſcopus, qui tum fortè commorabatur Herculani, quò ſe paucis ante diebus ob cœli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac ſtrepitus planè inſomnem traduxerat; anim-

Xiphilinus è Dione in Tito.

adverſo viciniore periculo ab igne, quàm quod ſibi à terra metuerat, pedes proripuit ſe ad littus, mox equo, dein ſcapha exceptus: quâ celerrimè Neapolim appellens, cives aſpectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota convertit. Princeps Caſtilionis Gonzaga, hoſpes apud Caſertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione compertâ, ex diuturna febri adhuc æger valentiſſimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior ſolet infringere. Erat hic in Siciliam navigaturus ad abducendam coniugem, Catholicæ Principis filiam, niſi morbus importunè detinuiſſet. Sed, nondum tranſmiſſo freto, Aetnam in Veſuvio reperit; faces maritales eâ flammâ commutaturus; ni ſe opportunè diſcrimini ſubduxiſſet. Hunc mox ſecutus eſt Caſertæ Princeps Aquaviva, qui ſuorum vociferationibus excitatus, cùm muliebrem metum ſuſpicaretur, monitus vt aſpiceret, decerneretque, oblato per feneſtram montis aſpectu, ad quem expalluiſſet audacia, expiari ſe velle inclàmavit. Quod vt à Sacerdote, qui tum fortè aderat, ritè, raptimque præſtitum eſt, ipſe cum cæteris Neapolim versùs contendit. Viſebantur refertæ fugientibus viæ, quaſi hoſtis vrgeret à tergo: & miſerabilis turba mulierum, infantibus appreſſis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc tum rerum facies inter initia ſurgentis incendij: hic, veluti amoto ſipario, primus fuit ſcenæ conſpectus, mox daturæ tragœdiam nobis, ac poſteris lacrymabilem: quæ quaſi quinque concluſa actibus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluſerat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam montis

obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno ſilentio animadverſa, nec vulgata, metu vel diſſimulato, vel ſpreto. Tum nocte, quæ incendium prægreſſa eſt, terræmotus identidem auditi, ſed tenues, quaſi leves quædam velitationes ante prælium. Deinum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus, quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciaſſet, terræmotus excepere adeo crebri; vt non multi, ſed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò ſolum, ſæpiſſimè ſucuſſari, frequenter etiam ſubſultare: idque ea, quæ ſecuta eſt, nocte circa primam horam, & quintam; poſtridie circa decimam ſeptimam tantò impetu, vt vrbem ſuis divellendam ſedibus putaremus: neque moveri tecta, ſed everti. Nemo certè fuit pectoris adeò ſaxei, quin ſaxis, terràque trementibus contremuerit. Repente mutata facies vrbis: & iam, ſilente forenſi ſtrepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac miſericordiam depoſcentium. Convolavere pœne omnes ad eluendas confeſſione labes: neque ſolum confertiſſima fuere templa, sed in foro etiam ſacerdotes peccatibus aures dedere. Extortæ ſunt eo metu confeſſiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decurſu pudor impudentiſſimus obſtinato ſilentio texerat. Vetuſtiſſimæ inimicitiæ depoſitæ: nefariæ amicitiæ reſectæ: concubinæ aut deſertæ, aut in coniuges commutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quam è terræ concuſſione: dum ab ea ingruit bellũ, quæ nos, vt cõmunis parens, excipere ſolet, atque alere. Vnicum in cæteris malis præſtat illa perfugiũ, ſi fulſerit, ſi tonuerit, ſi fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra ſecuritatem, ſi venti, ſi pluviæ, ſi grando furat; aëris iniurias

rias tecta defendunt: ſi flumina exvndent; tuta eſt in ſicco ſalus. ſi mare deſæviat; ad littora, portuſque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cætera ſuſtinet; ipſe ruinam minari videtur orbis terrarum; &, quaſi fundamento lapſo, cuncta corruere. Admonemur etiam, nihil hîc fixum, ac ſtabile reperiri, quando nutant immobilia, atque illud ipſum experimur inſtabile eſſe, in quo ſtamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quam conſitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamvis terra fluctuet; niſi dehiſcat, liberi ſunt ab omni pernicie. in vrbibus verò tecta ruentia habitatores vnà præcipites trahunt, & ſubeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad inſtitutam narrationem redeam, cùm, exacto iam die, aducta nox planè illunis metum ſolitò ſpiſſioribus tenebris geminaſſet: commigravere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa ſubvrbia; atque vrbs in ſolitudinem, campi in vrbem tranſiere. Deſerebantur alta palatia ſerico, aulæiſque conſtrata. non hyemis aſperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non nives, non halitus aëris è vicina conflagratione gravior timebatur, victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primariis tentoria, quaſi adverſus naturæ bella caſtrametatis, multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromos diſpoſitis ſternebantur, vehiculis itinerũ in quietis domicilia cõmutatis. Quamquam quę quies mortalibus eſſe poterat, cum quietẽ tellus ipſa dediſceret? Quotus enim quiſque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, ſtrepitu excutiente ſoporem, & timore, quaſi tortore, vigilias imperante ad ſupplicium? Quòd, ſi quando ſomnus feſsis obreperet; mox territi excita-

bantur, inter ſomnia vanis ludente imaginibus, atque animis obſtrepente metu. Plerique ad templa confugere, quaſi divinâ inſectante iuſtitiâ, ad commune aſylum tectorum: rati adverſus naturæ inſultus non alibi ſe præſidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, ſi evaſiſſent; tumulum, ſi cecidiſſent. Ex hac tamen peſte damni minus illatum eſt, quàm terroris. Per duos dies terræ trepidatio perpetua, ſucceſſus frequentiſsimi: quinque diebus conſequentibus terræmotus per intervalla rariores: tandem iactatio reſedit: nulla Neapoli domus corruit; multæ concuſſæ, laxatis compagibus, rimas egêre. Herculani, ne quid ibi ad cladem deeſſet, palatium Neapolitani Archiepiſcopi terræmotu aliqua ex parte collapſum eſt. Tanti ſtetit terror ſeptem dierum: & tam ingens terræmotuum vis tam parvâ clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ, quam experti ſumus, iactationem non eidem cauſæ aſcribi debere, cui cæteri terræmotus. Eduntur ferè hi à ſpiritibus calidis intra terræ cavernas occluſis, atque exitum molientibus, nempe indignatis, quadam ſe ignis cognatione ad celſiora loca natos, inferne quaſi carcere detineri; ideoque, vnâ impetu facto, tentantibus clauſtra perſtringere, atque euadere ad ſuperna. Quamobrem à ſpiritu, qui extra fluit, venti; ab eo, qui intra, terræmotus proficiſcuntur. Quod teſtatus eſt Ariſtoteles, cum dixit, *cauſam terræmotus eſſe ſpiritum, cum intro fluxerit.* Longè aliter hîc dicendum exiſtimo: neque hanc terræ concuſsionem ſpiritibus deliteſcentibus, ſed flammis prodeuntibus tribuendam. Nam, quemadmodum in tormentorum exploſione, ignis exiliens ex anguſto, tantâ vi aërem elidit; vt tormentum ipſum

Ariſt. lib. 2. meteor. c. 2.

ipſum æneum ſponte reſiliat, & vicinæ contremant domus: ita ex anguſto montis hiatu perrumpentibus flammis, atque ingentis magnitudinis lapidibus magno impetu, quaſi è tormento pilis exploſis, tum monti circumfuſus aër, tum eiuſdem cavernis infuſus magno impetu collidebatur. Concuſſo monte, adnexa planities, vt loquuntur Philoſophi, *per conſenſum* contremuit, catenata quadam partium inter ſeſe inhærentium ſerie, nexuque. Eius rei argumento eſt, quòd vicina iactabantur, remotiora erant immunia: & quò longius ferebatur à monte, eò terræmotus tenuior, donec ſenſim euaneſceret. Huc accedit, quòd initio feneſtræ per totam vrbem, valvæque ſponte ſua quatiebantur, dum neque terræ vllus motus, neque ventorum vis vlla appareret, tanto inſolentis terrore ſpectaculi, vt iam terræmotus eſſet in votis. Id verò referri non poteſt, niſi in aërem concitum impetu, iactuque volitantium ſaxorum. Reſonabant etiam non rarò ingentes bombi, exploſioni tormentorum ſimillimi, quos mox terræmotus validiſsimi conſequebantur: vt hinc facilè appareat viciniora intremuiſſe, dum Veſuvius vi latentium flammarum ex anguſto foramine ſaxeas pilas extruderet, atque inuſitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animadverſione dignum, *terræmotus*, teſte Ariſtotele, *plurimos & maximos tranquillitate fieri*, feriantibus ventis, ac ſilente Cœlo, nempe ſpiritibus intra terræ viſcera digladiantibus. Hi verò *terræmotus plurimi, & maximi* contigêre, ventis flantibus: quia ſcilicet non à ſpiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, ſed ab iiſdem ſeſe foras ex arcto efferentibus; cùm faucium anguſtiæ impetum morarentur. Quamobrem intra paucos

Ariſt. lib. 2. meteor. c. 2.

dies

dies diſrupto monte,& laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere paſſus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræmotns conquievere. vnde etiam licet coniicere, Veſuvianum incendium maximo Dei beneficio eſſe adſcribendum; ſiquidem terræmotus, conflagrationum comites, leviores eſſe ſolent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Veſuvij incendio ſub Tito ex terræmotu iactura: adeò vt ſenior Plinius, teſte iuniore, nutantibus tectis, altè & ſecurè dormierit, halitu poſteà igneo ſuffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui abſque vlla conflagratione contigere Veſuvio, magna Herculani pars, & Pompeij integri abſorpti. Quare, ſi pæne immenſa ſpirituum, & materiæ bituminatæ copia, quæ iam perpetuò in cineres, & fumum egeritur, ſubterraneis conſtricta ſpecubus, obſtructos aditus reperiſſet; facilè, quaſi per latentes cuniculos accenſo pulvere tormentario, oram omnem Veſuvio finitimam, ipſamque Neapolim ſubruiſſet. Ita Vrbis regiæ incolumitas vnius montis ruina, & multorum oppidorum impendio coëmpta eſt. Hæc de terræmotu, qui Veſuvianæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Plin. iunior lib. 6. epiſt.

Senec. in lib. de terræmot.

Secundus terror, pluvia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulò antè diximus, è Veſuvij faſtigio inter incendij primordia ſe in ſimilitudinem montis erexerat, pæne momento temporis ventorum impulſu delata Neapolim, mox deſedit in cinerem; qui interdiu minutiſsimus, noctis acceſſu ſpiſſior, grauiorque decidit, frigore conſtipante partes terreas, eaſque ab igneis excernente. Poſtridie mane vt illuxit, apparuere omnia conſperſa cinere, tecta, ſolaria,

ſolaria, viæ. Crederes, Vrbem ſoluto in cineres Veſuvio tumulum condidiſſe. Quamquam non Vrbs vna, ſed Orbis ipſe terrarum omnis auguſtiorem Veſuviano cineri parabat vrnam. Pæne fidem excedit, quod dicam: ſed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo mons primùm ardere viſus, per pleraſque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneventi, Baroli, Barij, Tarenti, Lupiis: quò nubes cinerea, vigeſima ſecunda eiuſdem diei hora, pervenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam tranſmiſit, igneum globum, quaſi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum oſtentaret. Ignis aſpectum ſecutus eſt cinis, qui per diem integrum pluit Aſcrivij. Neque immunia fuêre maria. Cinis excuſſus è nube, Ægæum prope texit horrendo ſpectaculo, fluctu inter cineres caneſcente. Navibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces aſſervatus, circumlatuſque oſtenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem ſpectat, cinerem advectum novimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriæ oppidum, facilè hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc poſteri, quæ nos flenda conſpicimus; vicemque nobis rependent, qui Veſuvianum cinerem pluiſſe Bizantij, quod Procopius, & alij referunt; tranſvolaſſe in Africam, quod tradit Dio; *totam Europæ faciem contexiſſe*, quod refert in Chronico Marcellinus; denique *teſtimonio cognitum Vniverſitatis*, vt loquitur in epiſtolis Caſſiodorus, numerabamus inter ſplendidiora mendacia. Nimirum hac poſtrema conflagratione vidimus per triginta ferè dies perpetuò cinerem è montis faucibus

inhalari

Procop. lib. 2. de bello Gothico.
Dio in Tito.
Marcell. in Chron.
Caſsiod. variar. epiſt. 50.

inhalari compactum in nubes, quas ventis quotidie diverſis commiſſas, in omnes Orbis partes immigraſſe credimus, quaſi eas vndequaque deſtinante Veſuvio, nuncias incendij, teſtes fortunæ ſuæ. Has tandem vento ſeneſcente deſtitutas, ac per diſsitas Mundi plagas iam ſolutas in cinerem; propediem nuncios expectamus! vt non immeritò dixerim, Veſuviano cineri vrnam eſſe Orbem terrarum. Quantos verò in iis vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigioſa ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione aſſequi, aut narratione complecti. Lupiis, duabus ante Solis occaſum horis; offuſa nox viſa eſt ſolito celeriùs maturaſſe. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidiſſe olim in eiuſdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius quàm viſu deprehenſus. Sanè maior ex inſperato metus. Nihil cives de Veſuvij conflagratione audierant: nihil omnino ſuſpicabantur. Obſtupuêre primùm; tum, admiratione in metum versâ, obriguêre omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigiſſe refert Dio; arbitrati omnia in fabuloſum Chaos reditura, ſed igneum diluvium elementa ſolututum in cineres, & Mundo iam adeſſe ſupremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur. Vt verò ex inopinato metu ſpiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo miſericordiam, ac veniam, omnium curæ, & cogitationes converſæ. Itur è veſtigio ad preces, ad ſupplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita proſpectum oculorum abſtulerat, vt, dum ſacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi eueniſſe traditur, priſcis Ægypti tenebris denuo redditis, quan-

Marcell. in Chron.

Dio in Tito.

quando denuo in multis mortalium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio ſub Tito contigiſſe narrat Dio. qui, *occultatus*, inquit, *ſol non aliter quàm ſi defeciſſet.* Cinis Lupiis vſque ad quintam noctis horam pluvius recta, viaſque omnes opplevit. Par Bario terror illatus, quò, quamvis ea vrbs multò propius à Veſuvio diſtet, quàm Lupiæ; cinis multò ſerius invectus eſt, nimirum circa ſecundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fœdiſſima, quæ nocte obtruſerat in diem? Nempe ad tætertimæ nubis aſpectum tenebræ viſæ exhorreſcere, & nox ipſa nocteſcere. Secuta monſtra multò maiora. Pluit primò cinere, tum arena, poſtremò fuligine. Nox apud omnes precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanoſque aggerante metus. Illuceſcente die apparuere campi latè nigrantes, & quaſi pulla veſte contecti, Veſuvio quodammodo parentaturi. Ferunt, cùm omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta cryſtallina phiala, in qua manna è ſacris Nicolai oſſibus fluens aſſeruabatur, eo aërem aſperſiſſe, cui cinereus turbo inſidebat: hunc diſiectum mox aliò advolaſſe. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Eccleſia, *à Gehennæ incendiis liberamur*, tartareus cinis ferre non potuit. Baroli aliud quidpiam admirabilius contigiſſe traditur. Nam, cùm cives in eodem metu, ac periculo verſarentur, & ſacram Euchariſtiam per plateas chriſtiano ritu circumgeſtarent; ſcribunt viri fide digni, ad ſalutaris hoſtiæ aſpectum nubem luctificam refugiſſe: columbam præterea cuidam viſam neque turba, neque clamoribus territam, ante ſacra myſteria leviter volitaſſe, iiſque in templum illatis, præ foribus conſtitiſſe, omen felicitatis. Certè, quas

Dio in Tito.

memoravimus vrbes, eæ leve hactenus à portentoſa pluvia detrimentum cepere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur ſegeti. Non defuêre tamen loca, quibus cinis damnum creavit timore maius. Nolæ cinis tectis inſidens, tanto oneri fuit; vt lacunaria decubuerint: & multæ domus, muris hinc inde ſtantibus, cœlo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille graviſſimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnoſceres. Vidi ego è diverſis Apuliæ locis huc ad nos miſſum, quaſi ad inſpectandum prodigium. vbique pluerat oneroſus, nempe lapidum flammis abſumptorum reliquiæ, ſpiſſus, ſubnigri coloris, illique ſimillimus, quo Chriſtianorum capita rite conſpergi ſolent, Sacerdote inſuſurrante, *Memento homo, quia pulvis es:* vt, quando ad hominum voces obſurdeſcimus, montes ipſi divino nutu vocales fiant, ſparſoque cinere noſtræ nos mortalitatis admoneant. Nuntiatum eſt etiam ex agro Melphitano pluiſſe ferro; ferreum teſtante ſeculum: pluiſſe etiam chalybe. Certè cinis inde huc remiſſus, partes aliquas præferebat internitentes, & chalybi ſimiles. enimverò armatus è cælo cadebat imber, quaſi cum heſtibus dimicaturus, chalybe, ac ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè diſpar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluiſſe diximus. hic enim, vt animadverterunt non pauci, continebat probatiſſimi argenti non parum, quaſi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorum in auſpicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit, pluvia lapidum. Lapidatum enim de cœlo in modum creberrimæ grandinis non ſolùm Nolæ, & in oppidis Veſuvio viciniori-

bus;

bus; ſed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quaſi in vmbilico Apuliæ ſitus, diſtat ferè centum millibus paſſuum à Veſuvio; vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem ſaxeum efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis oblita ponderis avolarent. oppreſſere animantia ſub dio reperta: potrivere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammarum iactatis, quaſi tormentariis pilis immiſſis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. Neque tantùm pumicibus pluit, adverſus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius patruus, vt nepos refert, capiti cervical impoſuit; ſed ſaxis etiam magnitudine planè immanibus. quorum vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decẽ boum paria vix, aut ne vix quidem dimovere loco potuiſſent. Diceres non lapidem pluiſſe, ſed rupem. Fides eſto penes auctores. Conſonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immenſos lapides exiliiſſe.* Concinnius rem eandem explicat Caſſiodorus, qui de Veſuvio loquens *Longè,* inquit, *latèque pulveres rotat; è vicinis autem quaſdã moles eructat. Quis credat tam ingentes glebas vſque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliiſſe; &, ſpiritu quodam efflante, montis ore conſputas, quaſi leves paleas, eſſe proiectas?* Hactenus Caſſiodorus. Neque inconſultò Marcellinus addit, eundem Veſuvium *exuſta viſcera evomere.* Quippe non deſunt teſtes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidiſſent, ceteras inter clades nova miſcebant incendia; atque obluctantes arbores, Veſuvij dorſo imminentes, tum mole, tum flamma evulſas, atque incenſas, propellebant ad maria. Littora ego ipſe

Plin. in ep. loc. cit.

Dio in Tito.

Caſsiod. lib. variarum. ep. 50.

Marcellin. in chron.

vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depaſcente flamma. Sunt, qui teſtantur, lapides in altum iactos quandoque in eaſdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurriſſe aliis eodem impetu ſubſilientibus tanta inter ſe colliſione, ac fragore; vt inde mugitus ille contingeret, quo identidem vicina omnia perſonabant. Vicina, dixi: addidernn etiam, remotiora; ſi res, quam in ſuperiori ævo abſque exemplo reperio, repertura ſit apud poſteros fidem: Dicam tamen id, quod ideo ſolùm evenire potuiſſe credo, quia ſcio eveniſſe. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recineti in Piceno, Peruſij in Hetruria, &, vt poſtremi nuncij referunt, Aſctivij in Dalmatia auditus eſt Veſuvij bombus adeò terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Malellam vulgus indigitat) eiuſmodi fremitum accipi exiſtimarent. Barolitani verò ſedentes ad maris littora, ſimilitudine ſoni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi ſolet, arbitrarentur aut navali bello duas inter ſe claſſes in alto decernere, aut, quia è continenti ſonus accidere videbatur, vrbem aliquam ex improviſo obſeſſam, tormentis peti. Dalmatæ etiam præmiſſis exploratoribus inſtruxere aciem, ac ſtrenuè comparavere ſe ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatum ab ignaris, cum mõte eſſe bellandũ. Huius rei teſtes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim *emugiit Veſuvius* vt teſtatur Procopius, *& proximos accolas ingenti formidine affecit.* Aliquando eiuſdem *tantos mugitus extitiſſe, vt Capuam vſque audirentur* vrbem, quæ à Veſuvio quindecim milliaribus diſtat, pæne miraculo vertit Xiphilinus. Veſuvij ſonus nunc ad trecenta milliaria auditus: dum iis, qui propius

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Xiphil. in Severo.

propius aberant, non tam ſtrepere, quàm obmurmurare mons,& quaſi muſſare videretur. Sanè, quòd fragor is exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior eſt ratio: quia venti eò è Veſuvio flantes, vnà cum nubibus cinereis convexere ſonum. nam rectà per aërem multò minus ſpatium intercipitur, quàm per ſola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio eſt de Samnio, & Piceno: quò, ſi venti è Veſuvio moviſſent; vnà cum fremitu cinerem importaſſent, quod minime eveniſſe compertum eſt. An, dum prope Veſuvium Apenninus in Samnium, ac Picenum continenti tractu montium ducitur, per latentes cavernas, & ſpecus altè defoſſas, ſibi inuicem reſponſantes ita fragor eſt ductus; vt mons monti ſonum, numeroſiore repercuſſu, Echo congeminante, redderet? An, quod vero videtur ſimilius, immenſa igneorum ſpirituum copia, quæ in Veſuvij viſceribus rixabatur, aliqua ſui parte per occultos terræ meatus ad Samnij, Picenique montes traducta, ibidem eodem tempore tumultuata, ſtrepitum edidit Veſuviano ſimilem? An denique Mons tonitru ſonare potuit, qui rupibus pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admiratione digniſſima: tantumque ſonum inter naturæ miracula recenſendum, fama in æternitatem protendet. Hæc occaſione ſoni, quo mons immugiit in illa ingentium lapidum eruptione. quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Veſuviano.

Quarta lues ac terror, torrens igneus. Portentum narro, cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, camporum vaſtitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter illuxit multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, nobis ac po-

ſteris luctuoſus, cùm cinerum, pumicumque repetita pluvia, & crebri terræmotus terrorem ipſamet multitudine minuiſſent, multiſque aſſuetudo pæne ſecuritatem feciſſet: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior, quàm ſalus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperanda, rediere. Percrebuerat rumor, nec ſine ſuſpicione veri, fures eò advolaſſe, vnde coloni deceſſerant, opportunitatem nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flammarum vicino periculo territos. à quorum vnguibus magis, quàm à Veſuvij faucibus bonorum depopulatio timebatur. Multi prætereà, cùm in extremo diſcrimine quiſque ſibi proſpiceret, in illo æſtu ſe à coniugibus, ac liberis querebantur avulſos; ad quos quærendos amor extimulabat, ſubituros eamdem fortunam, & commune periculum. Non pauci deſtituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut pes ad fugam defuerat: eoque pietas revocabat, vnde metus deduxerat. Aliòs cura Larium, & ipſe neſcio qua perfuſus dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca ſit cuique ſua. Multos fames adigebat flamma vicinior, & durum telum, neceſſitas. etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, cuſtodibus ad Neapolitanæ vrbis portas diſpoſitis, ne tanta multitudine agreſtium introducta (pluſquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & fames civibus importaretur. Quod poſtea decretum meliore conſilio mutatum eſt, dum plus civium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò advenarum adduceret montis æſtus. Ergo, dum ab iis, qui aditu prohibiti fuerant, aliiſque non paucis, vt diximus, deſerta oppida repetuntur; & iam quiſque domi ſedet vicini

ſpectator incendij, formidine pænè in voluptatem converſa: ecce tibi ſubitò ſub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quaſi recedente Sole ne Mundi oculus aſpicere cogeretur tot funera. mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exiliit, qui bitumine, ſulphure, cinere illitus per clivum ſe ſummo impetu, parique fragore deiiciens, in planitiem cœpit excurrere; Hic hæret calamus, horretque vel ipſam tantæ calamitatis memoriam. Recrudeſcit exvlceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm ſcribere Certè eò ipſo die, effuſa poſt ignes pluvia, viſum eſt ipſum met cælum noſtris cladibus illacrymaſſe. Itaque cùm largiſſimè ignis deflueret, atque horrendo ſibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obſepti, ſera intempeſtivi reditus pœnitentia, quæ loca fugerent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia luctu, & clamore miſcere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantiũ, vociferationes virorum: & cuncta ſono incondito, ac lamentabili perſonabant; qualis eſſe ſolet in vrbe capta, dum hoſtis ferro, flammaque graſſatur. Multis timor conſiliũ, ac vires excuſſerat, animis, pedibuſque labantibus, inhibente metu fugam, quam ſolet imperare. Iam pallor ori ſuffuſus mortem præverterat: nec defuere fortaſſe, quibus, obrigeſcente ſanguine, metus ipſe ſpiritum hauſit, quem mox flamma poſcebat. Multi tamen collegere ſeſe ad fugam. ſed profectò parua ſæpe mora magna rerum momenta intercidunt. Nam dũ pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis proſpicit, pars opperitur invalidos, pars contendit evadere, pars cunctatur, pars feſtinat, in mutuam perniciem implicati,

alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiendum oppreſſi. Anteitum remediis pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte devolveretur ad campos, in plures veluti rivos ac ramos quadam fluminis ſimilitudine derivatus, ſeptem, vt ferunt, aliò, atque aliò, flammarum fecit divortia: vt ſcilicet vndequaque ſimul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluvij rivus in pagum effuſus, qui tergo montis impoſitus à Sancto Georgio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, ſuppellectilem, vno verbo, omnia exhauſit. Duo in obſcuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinando Capycio viro & genere, & legum peritia nobili comperta ſunt: cuius ibidem prædium ſatis amplum conſpiciebatur, & villa turrita. Vnum eſt, quòd cùm eò is inſpecturus bonorum ſuorum reliquias, aduolaſſet, cinerem reperit in tantam altitudinem excreviſſe, vt ad centum ferè palmos aſſurgere crederetur, longè ſupra turrim elatus, quæ ad quinquaginta palmos excitata, culmen cineri ſupponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus teſtis narrabat, viſos inter cinerem ſanguinis rivos decurrere: humum vbicumque defoderetur, elicere ſanguinem, qui largè manarat ex animantibus inter tectorum ruinas, & ſaxorum fragmina obtritis. quaſi flamma ipſa deſæviret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluminis rivus (rivum appello: mare igneum, vt narrant ſuperſtites, ab inſpectantibus putabatur; quaſi ipſum ignis elementum ſuis delapſum ſedibus exvndaſſet.) Herculanum ad radices Veſuvij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob cæli temperiem antiquiſſimis quoque medicis exploratiſſimam,

adeò

adeò celebre; vt in eo ad decem millia capitum recenſerentur. Amplæ domus, turrita culmina, auguſta templa, vno prope temporis momento partim flammis abſumpta, partim cineribus conſepulta. Iacent nunc omnia ne ſervato quidem veſtigio prioris fortunæ: ſoloque cinereo æquabiliter ſuperfuſo vix à gnaris locum digito commonſtrantibus dici poteſt: Hîc Herculanum fuit. Oppreſſi multi oppidanorum vnà cum domiciliis in ſepulcra converſis, hoc vno fortunati, quòd natalis ſoli ruinas non viderint; idemque ſupremus fuerit & civibus, & patriæ dies. Herculano everſo, latius pervagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter, eò derivatis alio ſurculo flammis, deletum eſt, vt, quando Herculanum, & Pompeij, vetuſtiſſimi vici Parthenopæi crateris, eandem ſemper ſubiere fortunam, ſub Nerone eodem terræmotu diruti, ſub Tito eodem incendio devaſtati, pari eiuſdem conditoris gloria nobiles: nunc etiam communione cladis in eundem pæne rogum impoſiti, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortaſſe poſterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipſa pyra vivacius revicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium everſione contigere digniſſima, quæ poſteritati tranſmittant hiſtorici, deflenda lacrymis Orbis terrarum. Ego, iis conſultò prætertis, in hoc deſtinato ad abſentes nuncio communem dolorem leniendum cenſeo fauſta commemoratione divinæ benevolentiæ, quæ in pueri cuiuſdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita ſubiicio, vt mihi ſpectatiſſimæ fidei Sacerdos narravit ex eorum familia, qui piè ſe ægrotorum ſervitio devoverunt, ab oculatis teſtibus veritatem diligentiſſimè perſcrutatus. Herculani mulier, Camilla

Notat Procopius de bell. Goth. lib. 2.

Seneca in lib. de Terræmotu.

Dio in Tito.

Pompeij à pompa dicti, qua Hercules, devicto Geryone, vaccas egit. Solinus lib. 8.

nomine, cùm inter fugam aduentantes flammas vidiſſet, atque effugia intercluſa; conſilium ab ea cepit, quæ rebus extremis ſpem facit, deſperatio. Saltu è rupe ſe proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Ioſephum nomine, in ipſis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioſeph tibi commendo Ioſephulum. Nec plura. Mox tota in fugam incubuit, quàm celerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente veſtigio. Vt periculum evaſit; ſubijt iam ſui ſecuram prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demeſſum, & vſura lucis defunctum, quam vix libauerat. inter eiulatus, ac fletus, cum deueniſſet ad pontem, ſub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellari ſe ſenſit. eò conuerſa, vnde notæ ſonum vocis acceperat, Ioſephum videt ſuum, eumque ſoſpitem, ac ſubridentem. Hæſit primò prope ſaxea præ ſtupore: tum recepto ſpiritu, percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxiſſet? Reſpondit alacriter puerulus: Sanctus Ioſeph manu prehenſum per flammas medias huc ocyſſimè me duxit incolumem: vbi iam diu te, moror. Mulier puerum amplexata mærorem in gaudium, eiulatus in divinas laudes, fletum acerbiſsimum in lætitiæ lacrymas commutavit, altero felicius fonte deductas. Hæc è divina pietate ſolatia reliquiis excidij Herculani. è quibus vnius pueri miraculo quæſita ſalus inter multorum cædes clarior; dum Pompeijs vnius feminæ mors in communi ſalute miſerabilior. Nam quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculanum, Pompeioſque peruaſerit calamitas pæne par; fuit tamen incolarum conditio longè diſpar. Hercu-

lani,

lani, vt dictum eſt, multi mortalium abſumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacaſſe miraculo dicitur, quippe cum primùm ignis micare cœpit è monte, pleroſque ex oppido Pompeijs tantus inuaſit timor, vt illico fugam capeſſentes, nunquam poſtea, laxato timori ſedando ſpatio, ad ſua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerſo in ſuis ædibus perſtiterunt inſtinctu neſcio quo inter communem trepidationem, ac fugam, quaſi fide à flammis accepta, ſoluti metu, curiſque. etenim vtriuſque partis conſilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manſerant, probauit euentus. Ignis tranſuerſim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum tectis, qui aderant, prorſus abſtinuit, unico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clariſſimo teſte, oppidi eiuſdem Domino compertum, Virginis patrocinio iure adſcribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatione nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum arbitrio permiſſum eſt; vt incolis parceretur, deditione facta, ſalvis, innoxiiſque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inviolatumque perſtitit, ingentium arborum ſtrue eò appulſu ſpirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque aggere. Alia torrentis ignei ſcatebra Reſinam, pagum Herculano proximum adorta, antiquiſſimum fanum D. Mariæ, vt vulgo appellant, ab Apuliano ſacrum, Petri Apoſtoli olim præſentia, nunc memoria celebre, planè intactum præteriit, totius viciniæ vaſtatione. Alia Maſſam non Lubrenſem, ſed alteram Veſuuij tergo inſidentem, clariſſimorum virorum eò ſe Neapoli

recipien-

recipientium domicilio illuſtrem, pagoſque finitimos omni ex parte ſubruit. Maſſæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant plerique ad templum; cùm igneus turbo minas è vicino monte intentaret. ibi, obſeratis foribus, continebant ſe pavidi ac tremebundi. attoniti vultus, ſuſpenſæ aures: neque ſilentium, neque tumultus; ſed mœſta quædam obmurmuratio. Obſcurato intereà cælo cæcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabant è limine, horrore perfuſi neſcio quo, tanquam dirum aliquid eveniret, quod cogitatione aſſequi non poſſent. Vt breviſſimo intervallo detonuit; reſeratis foribus, apparuit maior, quàm pro ſtrepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nuſquam viſa; periinde ac ſi evanuiſſent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, vbi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde ſacra, quòd viri quidam pij, ex ara maxima ad limen Deiparæ imagine aſportata, eo propugnaculo templi aditum obvallaſſent. Duo præterea Neapolim verſus ignei rivi excurſionem fecere. Vnus pagum, cuius paulò antè meminimus, Porticus, appellatum magna ex parte vaſtavit. Erat is inter paganorum caſas multis externorum procerum ædificiis clarus. Locatus etenim in aprico, largiſsimè, & ex integro Solis radios excipit, ægrotum phthiſi laborantium ſuprema ſpes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciæ, hortis, fontibus, xyſtiſque conſpicuus. Squallet nunc illuvie obſitus, atque horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuere aggeribus cinerum dorſa camporum, quibus inſanæ turrium ſubſtructiones æquatæ. Viſuntur etiam nunc ingentes murorum fornices ſemiſepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Veſuviani trophæa. Excitabo aliquid

quid ex huius pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria ſeculorum. Degebat hîc quidam obſcuri generis, & clariſſimæ probitatis, Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum ſua, tum ab alijs conquiſita pecunia, inauratam ſtatuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam poſtea in eiuſdem pagi æde ſacra. Aedes non multò poſt in hac Veſuviana procella ignei vi turbinis perijt, partim incenſa, partim diſiecta ſupellectili ſacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti ſacrilegij crimen deeſſet. Interea Nicolaus, relicta caſa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim ſe recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepiſſet? Reſpondit fidenter, Omnino nullum: namque meus tutelaris Angelus adſtat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulſaturus. Ita ille, diuino vtique afflatu. nam hoc ſiue votum, ſiue oraculum non fefellit euentus. Velificante non multò poſt cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri ſpeciem veluti adnantis littori. Rentur fortuitò merſum in aquas, dum ceteri naufragium faciunt à flamma, addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ ſuperſit: imperant nautis, ut vela contrahant: parent illi eoque remis contendunt. cùm propius acceſſiſſent, agnoſcunt ſtatuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolaus curator fuerat, erecto vertice, extantem vndis, adſtantem ripis, quæ eiuſdem Nicolai prædio prominebant, quaſi limites cuſtodiret eodem planè modo quo ille vel optauerat, vel præſenſerat. Agnoſceres Angelum ad terreſtris Paradiſi fores inſtructum gladio non, vt olim, flammeo, ſed flammas arcente. Cuſtodiam Angelicam agri eiuſdem eſt teſtata felicitas, inter ceteros

deuaſtatos

devaſtatus innoxij. Luxit in hoc, ſeu potius luſit divina clementia : Luxit in altero divina ſeveritas. Quidam famoſus latro à iudicibus conquiſitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cùm flagare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ ſaluti conſuleret. irriſit communem metum iampridem inter mortis fauces iocari ſolitus; atque in eo pago perſtitit cõtumaciæ non ſemel reus. Gliſcente Montis murmure, ille inter metum, audaciamque ſed huic propior, cùm in arborem, velut in ſpeculam, aſcendiſſet proſpecturus, an quid mali immineret? repente ignis appulſu, tanquam fulmine ictus, interiit. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, ſuſpendij pœna præpoſtera, ſpectaculum iis, qui ſupervenere, admiratione digniſſimum: quòd laqueum, & flammas meritus, ſuſpenſus periit, & combuſtus, divina iuſtitia vindice, carnificis miniſterium prævertente Veſuvio. Quod adiicio, commiſerationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla oblivione delendum. Aufugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nimis flammæ, deſerto patre, quem invalidum ad iter morbus reddebat, & ſenectus ipſa morbo gravior. Poſtmodum, oblatrante conſcientia, celerius remigravit, quàm diſceſſerat, parentis vicem ſollicitus, quem enixe hortatur ad fugam, pios humeros cariſſimæ ſarcinæ ſuppoſiturus. Aeneæ, inter Troianum incendium, Latino Poëtæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior inſtaurabat. Abnuit obſtinatè ſenex iam vita feſſus, mortẽ ætati maturam intra domeſticos Lares oppetiturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt ſe filio geſtandum

præbe-

præberet: neque ille vt fugam repeteret, relicto patre; cui, obfirmato ad omnem eventum animo, adeſſe voluit in extremo diſcrimine ſuprema officia perſoluturus. Non diſcrevit flamma, & fortuna, quos amor, & natura cōiunxerat. Reperti poſt effoſſas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio ſpiritum parenti, à quo hauſerat. Poſtremus flammæ rivus per agros traductus, aliis exuſtis, aliis non ſine divino numine intactis, per labyrinthos, ac ſpiras Mæandrū igneum referens, tandē in viam regiā incidit. Erat hæc, vt ferè ſemper, rhedis, equis, peditibus confertiſſima: quippe vnica Neapoli per oram maritimā Salernū vſque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt proſpexere viatores ignem è Monte exilientē in campos delatū, incredibili celeritate decurrere; improviſo monſtro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diverſi abeunt, diſſipatique, conſternati omnes in fugam: rati, vt quiſque curſu princeps, ita fore poſtremum periculo. Sanè perperā in libello de terræmotu pronūciavit Seneca, *incendium fugientes non ſequi*. Nam inter cetera incendij Veſuviani portenta illud eſt, quod ſive quiſpiam recta tenderet, ſive deflecteret, ignis in fugientes inſiliebat; multis etiam, dum in tergus reſpectant, fronte circumventis. An quia vltor ſcelerum ſontes quocumque inſectabatur? An quia, ſi naturalem cauſam venari velimus, inter fugam pulſo anteriori aëre, & poſteriori evocato, ſimul halitus ille leviſſimus trahebatur? Præcluſa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ abſorptæ: multi hominum enecti: pauci ambuſti, vix evaſere. Spectaculo aliis fuere, tanquam flāmas viciſſent, qui effugerant, ſpecioſa iis perinde fuga, quàm pugna. Narrabant, hi, repentino ignis acceſſu congemiſcentium clamorem

Seneca in lib. de terræmotu.

tem vix tolli cœptum, & compreſſum, querelas oc-
cupante flamma: mox vias, quæ vltro, citroque tur-
bis fugientium feruebant, apparuiſſe deſertas, paucis
iis, qui ſupervixere, addubitantibus, ſatiſne vigila-
rent? an ea nocturna forent ſomnia, aut præſtigiæ,
captioneſque oculorum? Quidam, cùm Salerno
Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum in-
cidiſſet flammis obnoxium: proſpecto periculo, non
ſegnis ad fugam in vicinam ſilvam deflexit, quò
alij etiam duo diverterant. his ille cùm ſe tertium
adiunxiſſet; neſcio quo caſu detentus à vepribus,
pauliſper hæſit. Mora in incolumitatem ceſſit. quip-
pe, cùm brevi ſe extricaſſet; animadvertit, comites
paululum progreſſos turbine abripi, atque oculis re-
pente ſubduci: quorum cùm ne reliquias quidem,
aut ſupremum cinerem videret; exiſtimavit novo
terræ hiatu voratos. Ipſe ingenti periculo defun-
ctus, conſilio caſui permiſſo, inter circumvolitantes
flammas è devij ſaltus anguſtiis tandem evaſit.
Hic, aliique feminecces, & mortuis, quam ſpiranti-
bus propiores, Neapolim cùm devenissent; tantùm
civibus incuſſere terroris, vt iam iam Vrbi flam-
mam imminere arbitrati non pauci, aliò avolaue-
rint, omnia in maius augente metu. Deſævicbat
interea vis flammarum, quæ ſive fulminis in mo-
rem, ſive igni, vt Meteoriſtæ vocant fatuo ſimilis,
erratica, exlex, hac, illac tranſiliens, pleroſque cæ-
de, luctu ac metu ceteros funeſtabat. Neque minor
è cinere peſtis, quàm è flamma. Nempe inter cir-
cumducta in orbem flammarum volumina, turbi-
nes cinerei admiſcebantur. In hos aliqui, quos ci-
neris aſpectus fefellerat, dum incurrunt, miſerè
conflagrarunt, ſub doloſo cinere flamma deliteſcen-
te ad fallendum. Illud admirabilius, quòd cinere,
quo

quo extincti fuerant, reſidente in aggeres, tumulabantur; &, verſis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi ſolet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè graſſabantur: iam quidquid obvium fuerat, demoliri, ſi Neapolim attigiſſent; tectis ruinam, civibus funera, vrbi vaſtitatem minitabantur. Perfecerant impium conſilium mali Dæmones, quorum, vt reor, impulſu peſtis illa ferebatur; niſi Deipara, vt aſſolet, totum impetus retudiſſet. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli ædes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hîc fortè Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improviſo fugientium clamores, morientium gemitus, flammarum ſibila exaudita. Perculit omnes præſentia periculi, & ſæpe ictho gravior lethi metus. Obverſabatur animis, oculiſque vicina mors, atque in ea, veluti cavea, deprehenſis aut miſere expectanda nex erat, aut flammæ temere occurrendum. Timendum etiam, ne inter loci anguſtias, & ingruentem turbam, ſi eniterentur, obtriti (vt ſuperioribus annis in fortuito incendio contigit) vltrò interitum anteverterent. Ergo dum inter fugiendi, ſiſtendique conſilium, hæſitant, clareſcente iam ſonitu, & flamma propius crebreſcente; clamitare omnes, pectus tundere, atque humana ſpe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata ſuffugium: cùm torrens ille igneus, turboque cinereus, de quo diximus, viſi ad fores vſque decurrere, mox ædiculam devoraturi, qui palatia, turreſque ſorbuerant. Sed patrocinio Deiparæ, reſedit ad fores turbo cinereus: torrenſque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapſus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Veſuvij faucibus, tanquam è Gehennæ portis

 emiſſus,

emiſſus, in templum illi ſacrum perrumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vſque diem ante fores, vnde declivis ad templum eſt aditus, ſupra tres vlnas elatus cinis, vlterius progreſſurus, niſi Deipara inhibuiſſet. cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes, à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex iis, quos diximus, rivi ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluvij ſimilitudinem deerat, vt ſive vndantes flammæ, ſive flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarſit: vt, quo terræ inundaverant, eodem mare conflagraret. Ardebant, novo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris aſſultu latè maria collucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiſcebatur marinus fremitus ſtridori crepitantium flammarum: & fretum æſtu novo, ac non ſolito exæſtuabat. Crederes æmulatione vicini Montis novos è mari erupiſſe Veſuvios. Non prætereo hîc lacrymabile quorundam infortunium, qui cùm ignem vndique occurſantem proſpicerent, fugam ad littora meditati, proiecere ſe tandem ad mare ſive mitius occubituri inter aquas, ſive nandi peritia ſalutem ſibi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non poſſent. ſed irritæ ſpes, conatuſque. etenim ibidem ab igne deprehenſi in ipſummet lethi genus, quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, ſed combuſti. Profectò incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte ſuccendi: in ſtagno Samoſatæ vrbis linum; in Lyciæ Hephæſtiis montibus rivos ardere; ignem in Nymphæo aquis

Plin. lib. 2. c. 103. 104. 106.

aquis pluviis inardeſcere: cùm certis auctoribus noverim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrhenas aquas ignem Veſuvianum arſiſſe. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi ſimilis, quæ, vt animadvertit Plinius, in Chimæra Lyciæ monte aquis accenditur: terra, fœnoque extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque ſtadia ferbuiſſe.* Idem planè de flammis Aetnæis Auguſtinus refert, qui *legimus*, inquit, *apud ethnicorum hiſtorias Aetnæis ignibus ab ipſo montis vertice vſque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuiſſe mare, vt rupes exureret; cùm & pices navium ſolverentur.* Hæc Auguſtinus ex Iulio Ethnico, qui addit, magnam tum piſcium multitudinem exanimatam enataſſe. Hoc olim contigiſſe in Veſuviano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium teſtantur oculi. ſiquidem, aquis inter flammas ebullientibus infinita prope vis piſcium extincta, ne in maris quidem fundo à Veſuvij faucibus tuta. Extitere poſtea ingẽtes piſcium turmæ ex imo ad mare ſummum eiectæ, flammis iam, & aquis elixæ, atque in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentum. Sed abſtinuere incolæ, quòd halitu infectos ſuſpicarentur, ſapientiores profectò, quàm olim Liparenſes; qui, vt narrat Oroſius, piſces Aetnæ incendio exanimatos cùm avidè devoraſſent, mox morbo arrepti, abſumptique ſunt, peſtilentia in eam Inſulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio ſimile. Mare per id tempus viſum deſtituere littora; vt iure vſurpari poſſit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, navibus, quæ Neapolitanum portum tenebant, pæne hærentibus in ſicco, niſi mare mox reflueret, perituris. ſed, æſtu reciprocante, & aquis relabentibus, emerſere.

Plin. ibid. c. 106.
Strabo lib. 1
Aug. lib. 3. de ciu. c. 32.
Iulius Ethnicus apud Lud. Viues ibidem.
Zona. & Dio in Tito.
Oroſius lib. 5. c. 10.
Pſal. 113.

Idem contigit in Surrentino littore, per paſſus fere mille areſcente mari. Non defuere, qui dicerent evocatas è littoribus auxiliares vndas, quà bellum ab igne timebatur; cùm flammæ veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reiicienda iſthæc inter commenta, luſuſque Poetarum. etenim, ſi res ad philoſophicam trutinam expendatur, in tanta effuſione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immenſæ, Natura, quæ tantopere abhorret à vacuò, ne in penitiſſimis Veſuvij receſſibus quidpiã interciperetur inane: aquas eò per latibula attraxit, attractáſque detinuit; donec, laxato, aut intruſo aëre, aquæ per eoſdem meatus ad ſedes priſtinas dimitterentur. Atteſtatur hoc arenæ tanta vis effuſa, quantam ne mille quidem arenariæ profudiſſent. Reperta quoque inter cetera purgamenta Montis marina conchylia; vt parum Veſuvio fuerit ſe ignibus ingurgitaſſe, niſi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanum mare prorſus evanuit: Ibidem ſuperingeſta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille devexerat, extuberante tellure, portus emerſit non contemnendus peninſulæ in modum, mari hinc inde circumfuſo, longo tractu porrectus. opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ ſuffeciſſent, futurum poſteris perenne Veſuvij monumentum, ad cuius nutum enatæ peninſulæ, extructi portus, exhauſta maria, mutati etiam ſinus, ſtationeſque littorum, mari ſedibus aliis decreſcente, ſuccreſcente aliis. Porro extant longè maiora terris Veſuvianæ flammæ veſtigia. Apparet alia quædam, & lacrymabilis rerum facies. Oppida, quibus frequentiſſimis maritimum Montis la-

tus refertum erat, vbi fuerint, non agnoſcitur. Tecta partim ſolo tenus deiecta, partim ſurgunt deuſta, quaſſata, ſemiruta. Pauca, quæ integra ſuperfuere, ſqualent incolis viduata. Agri, qua ignis excurrit, arboribus ſpoliati. Sylvæ reſectæ apertam præſtant planitiem. Campi, in quos multi rami, truncique inciderunt, iam pæne ſylveſcunt. Aequatæ valles, quæ vicinis oppidorum ruinis crevere: cinerum tumuli pluribus in locis prope in montes aſſurgunt. ſiquidem turbines cinerei, quos vnà cum torrente igneo Mons afflavit, antequam ad mare procumberent, ſubſedere terris. iamque alij aliis aggeſti plurium referunt collium imaginem ſterilem, ſqualidam, horridam, nunquam vnius montis diſpendium inſtauraturi. Sed ſpectaculum inter cetera, funeſtiſſimum exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculanum interiacent. Nuda cernuntur nullo diſcrimine prope immenſa camporum ſpatia, paulò antè diſcriminata villis, ac turribus, & lectiſſimis vitibus conveſtita. Non arbor ibi ſuperſtes, non ſeges, non frutex, non herbula. Solum, quod læta modò viriditate herbeſcebat, plane exherbatum, ſaxis peruſtis, aliiſque montis eiectamentis conſpergitur. Non vnum Campaniæ iugum, ſed Pelion, Oſſan, Olympum, & pæne quidquid vbique eſt montium, diſrupta credas in lapides. Hæc feralia ignei tramitis, flammæque veſtigia, in vaſtiſſimos protenſa tractus, incredibile eſt quantum ſpectatoribus terroris incutiant. Nemo eò accedit (acceſſere autem fere omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æquè ſummi, & imi) quin fateatur aſpectu vinci, quidquid magnum mente præceperat. Stuporem auget vaſtitas tanta in loca tam diſſita, fere momento importata. Viæ præterea per plures dies

occluſæ, obſtructęque cinere, qui variis in locis ad ſex, ad decem, ad quindecim etiā palmos attollebatur, domorū culminibus, &, pęne dixerim, pinnis turrium exęquatis. Tentatum eſt per cinerem iter, quà iacebat humilior: ſed luere pœnas audacię, qui auſi ſunt. Hęrebat pes in viſcoſo cinere, ac ſi in tenacem argillam incidiſſet. Non homo, non equus, non bos inde ſe expedire poterant; quamvis maximè adniterentur, &, niſi celerrimè ſubventum eſſet, miſerè deperibant. Quidam, dum aliorū metum irridet, & cōtemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus eſt. Perurebat acrius cinis, quàm ignis: neque, vt ſolet, flamma in cinerē, ſed cinis abibat in flammam. Narravit mihi vir fide dignus, qui tertio, an quarto incendij die ad ea loca propius acceſſerat aviditate ſpectandi, vidiſſe ſe in via duo iumentorū corpora, ſex hominū, cinere demerſa, & exanimata: vnius ex his dexteram inter exultātes flammas adhuc inardeſcentem nihilo ſecius, quàm ſi piceam faculam ignis corripuiſſet. Retraxit ille gradū eo ſpectaculo territus, ne Plinij audaciam ęmulatus, interitū etiam ſortiretur. Iacuere palam in foro quędam delata in Vrbem combuſtorū cadavera, lugubre ſpectaculū, quod non parum elicuit lacrymarū: ora nigrantia à buſtis diſſita, oſſa carnibus dilapſis extātia; manus, pedes, crura diſiecta, Veſuvianę cladis exuvię. Huc recidere ſeptem, quos recenſuimus, torrētis ignei rivi, ſeu potius, quę ſeptē nec fabuloſa extulit capita nova Hydra, fœcunda in perniciē. Ceterum veritatem eorum, quę de torrente igneo diximus, comprobat id, quod ſcripſit Oroſius, qui, *abruptum*, inquit, *Veſuvij montis verticē magna profudiſſe incendia ferunt: torrentibuſque flammarū vicina regionis cum vrbibus, hominibuſque deleviſſe*. ex Aetna quoque

Oroſius lib. 7. c. 9.

que

que mõte,qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuiũ igneum decurrere ſolitum teſtantur incolę,perniciem,quacũque fluit, agris invecta,omnia devaſtaturũ, niſi malo cives occurrant, Agathæ Virginis velum haſta ſuſpenſum igni oſtentantes. ad cuius aſpectum, quaſi ad erectum pudicitiæ trophæum, revoluto curſu, flammas trepidantes effugere,conſtantiſſimè fama fert.

Quintus,& poſtremus terror, aquarũ inundatio. Malè conſultum reor iis,qui magna,& nova conſcribunt,cùm novarũ magnitudo rerum, animis ad diſſentiendum pronis,fidẽ demat hiſtoriæ.Profectò poſteri,qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales,facilè in ſuſpicionem venient,non tam narrationẽ hanc eſſe omnia ad veritatis normam metientis hiſtorici, quàm fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poëtæ. Quis enim credat eodẽ planè tẽpore ex eodẽ Monte ignium, & aquarũ ſcaturigines prodiiſſe, partamq; flam̃ã vnda obſtetrice? Quis ſibi perſuadeat(quod inter ea,quæ fieri nequeunt,recẽſeri ſolet)adverſantia elementa,ignẽ, & aquam, coiiſſe inter ſe ſe, ac pæne fœdus iniiſſe? Quis non inter fabulas numeret,eundẽ Veſuvium, quà mare proſpicit,torrentẽ igneum,qui continenti adnectitur, torrentem aqueum demiſiſſe; &, quaſi diviſis copiis, ex vtroque latere flammis, & vndis; fulmine,& flumine; conflagratione, & inundatione oras finitimas invaſiſſe? Hæc tamen verè ita evenîſſe, noſtro detrimento didicimus, non multò graviore à flãmis quam ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Veſuuij defectione omnia cum eo in noſtram coniuravere perniciem elementa: Terra concuſſionibus; Aër pluuiis cineteis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua eluvione: vt

hinc præſenſionem quandam haberemus extremæ diei, & ſuprema divinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra inſenſatos.* Itaque, dum Veſuvius per maritimam oram cinere, flammiſque bacchatur, pæne maria debellaturus; ex alio latere, quo Palmæ, Nolæque campos deſpectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sævit hæc, quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati ſubductum fuerat, demolitura. Namque in agros effuſa, omnia longè lateque demerſit; vt æquora camporum tranſiiſſe viderentur in maria. Primò, viis occluſis, aquæ ad quindecim palmorum altitudiné aſſurrexere æmulatione quadam ingentium fluviorum. quæ, quamvis non multò poſt detumuerint; non tamen tranſiri vado poterant à mirantibus, vnde tam ſubitò novus hic fluvius erupiſſet? Coniuraverat non cum flammis modò, ſed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alveo ferebatur. Horrent adhuc circumfuſo cinere arborum fibræ non ſine ſuſpicione peruſtarum radicum, ſpe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia pernicies, & futura proſpiciens: illa certior, & cum præſenti iactura. Aquæ cùm eodem, quo flammæ, impetu quaſi certatim è Monte decurrerent, atque obſtantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, ſaxa, alveo iam tumidiore convoluerent; non in mapalia ſolùm, & tuguriola, ſed in domos etiam, ac tecta irrupere. & iam, tabulatis effractis, in cellas vinarias intruſæ, dolia vino pretioſo abunde plena, ruptis compagibus, exoneravere. Natabant paviméta vino: & inter aquas iam rubeſcétes, amnis purpureus excurrebat, labore lucroque preteritæ vindemiæ vnà cum vini rivis effuſo. Neque ea ſolùm lues

ab

ab aquis fuit. nam per agros vaſtæ, caſæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obſeſſæ: itinera obſtructa; commercia ſublata; quaſi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exvndaſſet. Memorandum illud, & in re tenui non tenue divinæ providentiæ argumentum, quod in agro Nolano contigiſſe narratur. Rapuit cunas & iacentem infantulum vis aquarum, quem repente è ſuorum avexit oculis. Credidere illi mortuum, doluêre, flevere. vix trahentem auras, abſorptum aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur forte poſtea ad ſyluam. repertæ ibi cunæ cum puero incolumi planè, ac ſoſpite: quaſi aquæ illi admurmurantes, blandæ ſomni conciliatriculæ; & frondium aquis adſtrepentium fragor fuiſſet pro nænia. Admirationem pepe it, quòd rapidiſſimè vectæ inter aquarum vortices cunę evaſiſſent in cymbulam; & faſciolis vſæ pro velis, divinæ clementiæ afflatu, navarco Angelo, ripam ſecundo curſu tenuiſſent. Præſagiere non pauci, infantem ad ſupremos honores conſcenſurum, tanquam novum Moyſen in fiſcella ſcirpea ad ripam fluminis aſſervatum, aut novum inter ſylvas Romulum maiore miraculo, vnda nutrice, non lupa. Suſpicienda ſcilicet in eo divina potiſſimùm providentia, quæ magnam ſe exhibet vel in parvis. Suſpicienda pietas in ſalute pueri, omni humana ope deſtituti; cùm per idem tempus & virorum plerique, & multa pecudum millia hac eluvione demerſa perierint, in antiquum prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndante, cùm mare flammis igneſceret. Hic quintus terror & poſtremum ſpectaculum Veſuvianæ tragœdiæ, quæ vna multis in locis plures tragœdias excitavit. Acclamationes, & plauſus ceſſere in querimonias,

Exod. 2.
Liv. lib. 1.

ac lacrymas. magiſtrorum, ac luctuoſa cataſtrophe ſcenæ ſervijt defuncta excidijs vrbium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perſtricta leviſſimè, immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum detrimentum paſſa præter ingentem timorem. Id ſecundùm Virginem, cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipſum ominatur, Martyri Ianuario ſuo præcipuo tutelari, ac patrono acceptum refert. Senſerat olim in Veſuvianis incendijs Ianuarij præſidium, non quidem, dum ille viveret, vt nullius antiquioris teſtimonio nixus, memoriæ prodidit Maiolus, ſed centum ſexaginta ſeptem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno poſt Christum natum quadringenteſimo ſeptuageſimo, non primo, vt pleríque, ſed ſecundo; cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Fuerat ea facilè omnium maxima: in qua, vt ſupra cum Marcellino diximus, *tota Europæ facies minuto pulvere contecta eſt*. Ideoque, vt habetur in pervetuſta de S. Ianuario homilia, *toti Europæ conflagratio imminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana ciuitas ad Ianuarium; cuius iam tum & patrocinio gloriabatur, & ſanguine, experta in præſentiſſimo periculo opem præſentiorem. Reſtinctas enim Ianuarij beneficio flammas & totus penè terrarum Orbis agnoverat, & Græcia (vt ex Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria teſtabatur. Itaque cùm hæc à maioribus tradita, Neapolitanorũ civium animos imbuiſſent; vbi flammula è Montis vertice viſa ſplendeſcere, novi duxit incendij prima veluti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quam vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes, animoſque

Maiolus colloq. 56.

Marcellinus in Chronico

Baronius in notis mart.

Marcellinus in Chron. Procop. lib. 1. de bel. Goth. Baron. loc. ci.

que converterent, auctore in primis Cardinali Archiepiſcopo,qui periculo ereptus, vix Neapolim attigit,cùm Ianuarij ſanguinem eductum ex arcula, eiuſdem capiti appoſuit: vt vſitato miraculo ad eius aſpectum liqueſceret,quaſi ad fontem reſiliens,vnde ſcaturijt.Sed cœperat iam novo prodigio antequam cum capite congrederetur, ſponte molleſcere,commiſeratione, credo, cladis, quam Veſuvius, inferre iam cœperat. Indicta præterea ab Archiepiſcopo ſupplicatio, qua caput, & ſanguis Martyris publicè deferretur. Affuit civium multitudo ſupra captum. centum fere millia capitum fuiſſe tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona ſtipatus. Quo ſenſu animorum id factum ſit, dum inde flammæ lucerent, hîc tenebris cuncta nigreſcerent, nubes cælo cinereæ impenderent, terra motibus quateretur: facilius alij coniectura aſſequentur, quàm ego narratione. Adſtrepebant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo, opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Veſuvij ſupercilio flammæ; ex omnium oculis lachrymæ. Nemo eo die, vt opinor ita obfirmatus in ſcelere,pectoriſq; adeo ferrei fuit, qui vnà cum Ianuarij ſanguine non liqueſceret. Enimuero non tot hominum millia concionatores diſertiſſimi è peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno ſeculo; quot vno die Veſuvius. ſcilicet Mons elinguis linguis igneis loquebatur: neque vnquam ſine ingenti fructu fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo,quo dictum eſt,ſenſu pietatis ſupplicatio per vrbem vaderet: primò ad templum D. Mariæ à Carmelo, quod pervetuſta religione colitur, tum extra portam, quę Veſuvium proſpicit, itum eſt. Quod cùm poſtridie pręſente Cardinali Archiepiſcopo, qui primo

die morbo detentus abfuerat, repeteretur: ferunt qui aderant, vt Montis aſpectui ſacer Ianuarij ſanguis oblatus eſt; nubes cineteas, quæ à Veſuviano incendio conflatæ, atque halitibus igneis intermiſtæ tunc ad Vrbem, quaſi meditatæ perniciem, ferebantur; non auſas progredi, viſaſque refugere. Erubuere, credo, flammæ victorem ſuum, eiuſque aſpectum ſuſtinere ignis non potuit, à quo ſe victum, proſtratumque meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in fornacem, illæſus euaſerat; vt iam tum flammis imperare aſſueſceret: & paruo Nolæ incluſus camino, præluderet ille victorijs, quas erat tot poſtea ſeculis de Veſuvio reportaturus, inter Nolanas flammas integer; vt nos etiam eius beneficio inter Veſuuianas innoxij eſſe poſſemus. Quod ſi, vt Cyprianus ait, *Gehennæ ignes Martyrum glorioſo cruore ſopiuntur*, certè mirum non eſt, Veſuvianum ignem, Tartarei indicem, Ianuarij ſanguine conſopiri. Hunc eius diei ſupplicatio exitũ nacta eſt; cuius omen iam omnes animis, ac ſpe præceperant. Fulſerat eo die dubia lux, vt Sol non tam lucere cælo, quàm lugere videretur. tum fœdiſſimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cœca caligine circumfuſis. Vix Ianuarij ſanguis geſtandus per Vrbem, ex ara maxima efferri cœptus, cùm Sol repente intermicuit, ac feneſtram, quæ ſupra ianuam patet, clariſſimè colluſtrauit, omnibus, quaſi eo radio ſpes certa ſalutis affulſerit, auſpicatiſſimam lucem, & miraculo ſimilem inclamantibus. illud præterea ſilentio præterire non poſſum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam perſuaſum, teſtantur non pauci, viſum ibidem inter eam lucem Ianuarium infula, baculo, & pontificia veſte fulgentem, quaſi eo aſpectu oppignera-

Cypr. ep. ad Mart.

ta fide, Vrbem ſub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fauſta evenere. Illud omnino liquet, Ianuarium ſi minus aſpectu qui ſub oculos cadat, certè ope affuiſſe. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compreſſus, vel retortus. Cinis qui leuiter hîc initio pluerat, opportuna, atque inſperata pluuia mox abſterſus. Nubes cinereas ſæpe vidimus rectà Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animadvertimus, ſupra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxiſſe, quaſi tacitè ſucclamantes acceſſu ſe prohiberi. quotidianum Deiparæ ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Evolutus pæne menſis erat à die naſcentis incendij, cùm cinis in immenſa congeſtus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Inſtaurantur metus, conſternatio, clamores. Rurſus omnia luctus, lamentationes, vota. Diluvium cinereum metuebatur, non pluuia; cùm ex inſperato detectus aër: reſtitutum cælum: depulſæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto veſtigio, quaſi nobiſcum ea leui aſpergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Veſuuij. Nubes prodigioſæ, quas è Montis culmine ſemper egeſtas videmus aliò iter arripere, quocumque ierint portentum, ac metum aſportaturas; iam ſpectaculum multis exhibent non iniucundum. Monſtra, quæ hinc in alias. Mundi plagas luctus, ac funera convehunt; nobis pæne ad voluptatem trahuntur. Quanquam, vt paulò ante dicere cœperam, nihil hîc interea prætermiſſum, quod vel ad mulcendam divini Numinis iram, vel ad cōciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocinium conducere potuiſſet. Ter Ianuarij ſanguis ad Montis

aſpectum allatus: vt qui flamma terrorē incuſſerat; ſanguine terreretur. Supplicationes fere per mēſem quotidie repetitæ tam multæ diebus ſingulis, vt ſæpe vna pluribus occurreret, inter viarum anguſtias implicatæ ad pietatem. Iam forum, plateæ, compita non aliis vocibus, quam gemitibus, ſuſpirijs, precibus reſonabant: adeo vt Vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori virginum paſſis crinibus ad commiſerationem; turbæ virorum ſive ſe loris acriter diverberantium, manante iam è laceris humeris ſanguine Veſuvij incendia reſtincturo; ſive capite coronam ſpineam, humero crucem; collo funem geſtantium, argumenta concepti doloris; agmina religioſorum animo ad pietatem, vultu ad modeſtiam compoſito, Deiparæ, ac Sanctorum ſuffragia implorantium quotidiana per hos dies Vrbis fuere ſpectacula. Ambigeres, an ſacra hebdomada prævolaſſet? vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Veſuviana reponenda eſſe in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Veſuvius; cæleſtem Neapolis exhibet Paradiſum. Nihil hic exaggeratè dico. Profectò magnus eſt officij magiſter metus. Illud præterea relatu dignum: Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæſtui, animum Diti devoverant, conſilio ad meliora converſo, per Vrbem turmatim prodiere, acciſis capillis, atque ad Chriſti è cruce pendentis pedes appenſis, tanquam ſciſſi cordis indicibus, conſtantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neque minor in viris ad deteſtanda ſcelera pietas. Quidam antea facinoroſus publicè per plateas ante Chriſti effigiem, elata voce, patrata vulgavit crimina tanto animi ſenſu; vt ab omnium oculis prope fletum extorſerit, iam concionatore è reo. Infinitus planè ſim, ſi perſequar ſingula,

neque

neque deſunt,qui hæc exactius,& minutius conſcripſere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate ſibi deeſſe viſus eſt,nemo ſuis. Inter omnes tamen eminere viſi,& excellere Eminentiſſimus Cardinalis,& Excellentiſſimus Prorex; quorum vterq; optimi Principis egregiè munus implevit.Cardinalis Archiepiſcopus tum in Eccleſia matre, tum in ceteris ſacram Euchariſtiam exponi iuſſit,inter clades & præſidium, & ſolatium.Ipſe precibus,concionibus, ſupplicationibus aſſiduè interfuit. Parochos præterea paganos, qui propius periculo aberant, vt pro ſuo quiſque munere ſuis non deeſſent hortatus; ſummo in id ſtudio invigilavit. Non paucos etiam è religioſis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arſerant, ſiue ad tumulandos mortuos, ſive ad ſublevandos ſuperſtites deſtinavit. Inter quos (abſit iuſtæ commemorationi iactantia) Patrum noſtræ Societatis charitas,atque ardor eluxit.qui,cùm adhuc ferveret incendium, Herculanum vſque delati, inter æſtuantes flammas,& ſaxa volantia cadavera ex alto cinere defoſſa, atque in humeros impoſita, novi Tobiæ,ne Veſuviano cineri humanus commiſceretur,tumulo honeſtiori mandarunt. Veſuvij funalibus parentalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiſcopi Cardinalis induſtria. Par apud cives Proregi commendatio, qui aſpectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & ſupplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite,vir alioqui dubiæ valetudinis;& ea,quæ ſecuta eſt,nocte edicto cauit,ne quis ad pellices auderet accedere.qui accederet, quæ accedentem exciperet,capite plectendi.Exemplum ſanè,quod omnis admiretur poſteritas: qui clavum imperij tenent, etiam imitentur. Eiuſmodi edictum ca-

dem

dem noctis hora per duodecim Vrbis regiones, prǫmiſſo tubarum ſonitu, promulgatum, maximo cives terrore complevit. Quaſi iis tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluviam reſonanantibus, ſupremǫ buccinǫ ſonitus, ſupremus Mundi cinis, ſuprema nox advmbraretur. Vias prætcrea, quæ altiſſimo ſepultæ cinere, itinera planè intercluſerant; miſſis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curavit: iiſque oppidis, quæ nondum funditus flammā vaſtaverat, opportunè ſubvenit. Nocturnas etiam per Vrbem excubias, ſuis diſtributas locis, aptè diſpoſuit, ne novæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: &, cùm ſemel apud vulgus turbatum, trepidatio in tumultum evadit. Sed inter hǫc omnia principem commendationis obtinet locum cùm Archiepiſcopi, ac Proregis, tum privatorum civium in exteros homines pietas, qui flammas inter elapſi, deſtitutis laribus, Neapolim pǫne omnes confugerant, initio excluſi, poſtmodum admiſſi. Hi vaſtatione oppidorum, & Veſuviana illa veluti proſcriptione, bonis omnibus ſpoliati, egeni, proſtrati, quidam etiam ſemiuſti, ac veluti precarium trahentes ſpiritum, non homines, ſed laruǫ, atque vmbrǫ hominum vagabantur. Alius ereptum parentem, alius coniugem, alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil eſt pleriſque mortalium carius. ex his non pauci paulò ante locupletes, domibus, prǫdiiſque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum vno die effuſo pretio, aut fame emori, aut, quod iis morte grauius videbatur, ſtipem emendicare cogebantur. Mulierum prǫterea pudicitia in magnum diſcrimen adducebatur; quarum multǫ

parentum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ per vrbem errabant, ſtipatæ gregibus puellarum: in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendiſſet à flamma. Ergo, cùm non deeſſet pietati materies, ciuium pietas materiæ non defuit. Reſerata marſupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque ſolùm iis, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus ſolitò largius erogata; ſed multi etiam convenarum à primariis viris, deni, quindeni, viceni à ſingulis excepti perbenignè hoſpitio, quos Mons arcebat inhoſpitalis. Multæ prætereà domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, eæ potiſſimùm, quarum pudor periclitabatur; excitaturæ hîc maius incendium, quàm quod in Veſuvio fugientes reliquerant. In has impenſas non ſolùm è publico Vrbis ærario; ſed ingens etiam pecuniæ vis effuſa ex iis, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia deſtinantur, quæ locum obtinent Cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Miſericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vſque ad decem millia aureorum poteſtate petita: vt Montem Monti, & Veſevi ſæuitiæ non niſi Miſericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammas evaſerant fame lentius conficienda; Montis Miſericordię impenſis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomęrium, ad ędem Martyri Ianuario ſacram: vt vel hinc appareat, eos à Veſuviano ęſtu ſubductos, ſub Ianuarij tutela, atque umbra conquieſcere. Certatũ in his pietate inter eos, qui pręerant imperio; atque in hęc opera tum Archiepiſcopus, tum Prorex non auctoritate ſolùm, atque induſtria, ſed magnis

D etiam

etiam largitionibus conſpiravere. Præluxere Duces exemplo, quo & ceteris pæne ſancita lex eſt. Equidem crediderim his maximè placatum divinum Numen, à noſtris cladibus temperaſſe. Dixerit ſane impiè Seneca: *Non ira Numinis terram concuti: ſuas iſta habere cauſas: neque imperio ſævire.* Nobis, quibus hæc ſunt Chriſtiano radio metienda, longè aliter ſentiendum. Deus eſt, vt Regius Vates ait, qui *tangit montes, & fumigant.* Deus eſt Moyſe teſte, qui *montium fundamenta comburit.* Non potuit is incendij huius auctorem quaſi digito clarius indicare. Veſuvium tantùm non nominat. *A Dei facie*, vt præſenſit Daniel, *fluvius igneus, rapiduſque egrediebatur. Deus eſt*, vt Tertullianus ait, *verus Prometheus, qui ſigna maieſtatis ſuæ indicantis edidit per imbres, per ignes.* Flamma ipſis ab aquis fota, vt in eventu conſimili Petrus Damiani dixit, *perſpicuè fuit divini furoris indicium: cùm quidquid mergebatur, extingui non poſſet, & aqua quodammodo humida non eſſet, vt ardentia poſſet extinguere.* Ambigas, an extra communem naturę aleam conſtitutus ignis ille ſit, cuius impetum non circumſeptæ parietibus domus, non vlli obices remorabantur; ſolutis illico cunctis in cinerem, veluti flāma in ſarmenta, aut ſtipulas incidiſſet. Cinis ipſe, qui per mēſē fere integrū momentis ſingulis in immenſas nubes difflatus, ac poſtmodum deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille Veſuvios exhauſiſſet; olet profectò aliquid natura maius. Gehennę adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Veſuvio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus, quā acriter ignis ille torqueat, cuius vel ipſe cinis exurit. Pauſilypi, Mergellinæ, & Lucullanæ plagæ delitias, hinc Puteoli cingunt, inde Veſuvius, gemini

Seneca in lib. de terram.

Pſal. 103.

Deut. 32.

Dan. 7.

Tertul. Apol. contra Gen.

Petrus Damian. ſerm. de S. Ruffin.

Naturæ exæſtuantis camini, adiecta voluptati ſupplicia. Quippe de *Aetna, Vulcano ac Veſevo*, vt Abulenſis ait, *à quibuſdam indubitatò aſtruitur, quòd Inferni quædam ora ſint.* Neque hoc tantùm tulit ſuperſtitioſa vulgi, & plerumque fallax credulitas, ſed ſapientium quoque ſententia momentis librata rationum. Profert idem Abulenſis Mayronum, clariſſimum Scoti aſſeclam docentem, poſt extremum Mundi diem hæc montium æſtuantium ſpiracula eſſe occludenda; & tunc demum inferorum fores obſignandas, quæ nunc mortalium terriculo patent. Non diſſentit ab hoc ſapientiſſimus vir Surius, qui, *quidquid*, inquit, *dicant Philoſophi, quædam ſunt Tartari oſtia, aut loca puniendis animabus deſtinata. Vt in Iſlandia mons eſt Hecla dictus, qui ignem evomit. Viſuntur illic mortuorum ſpiritus qui in nota ſpecie efferuntur familiaribus colloquijs hominum.* Addit infra. *Voluiſſe Deũ in terris extare huiuſmodi loca: vt certiùs noſſent mortales, quæ maneant impios poſt hanc vitam: & ſic diſcant timere Deum; vt poſſint æternos ignes evadere.* Teſtatus eſt idem (vt è Metaphraſte Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyrium, cùm chriſtianam religionem ſanguine teſtaretur. Conſonant his ea quæ Gregorius tradit de Theoderico Rege Arriano, Ioanne Papa & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerſo. Habemus denique de hoc ipſo Veſuvio apud Petrũ Damiani teſtimonium luculentiſſimum. Libet verba tranſcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciũt. *Deſiderius*, inquit, *religioſus, Caſſinenſis monaſterij Abbas* (hic fuit poſtea, pace eruditiſſimorum virorum, non Vrbanus II. ſed Victor III.) *mihi aliquãdo narravit, quod ipſa ratio perſuadet, vt ſcribã. Servus Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe iuxta*

Abulenſis parad. lib. 5 cap. 99. & ſequent.

Mayronus apud eundem.

Sur. in Com. ann. 1537.

Maiolus colloq. 16.

Greg. Dial. lib. 4. c. 30.

Petrus Dam. epiſt. ad Dominicum Loricatum.

viam publicam hab tabat ſolitarius. qui nimirum dum nocturno tempore pſalleret, & feneſtram cellulæ horarum explorator aperiret; ecce vidit multos nigros homines, tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu ſarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui eſſent, cuiuſve rei gratia hæc iumentorum pabula devectarent? Maligni, inquiunt, *ſpiritus ſumus. hæc paramus non pabula pecoribus alendis, ſed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè ſecundum ſimilitudinem illam Apoſtoli, ſupra fundamentum hoc alij ædificant fœnum, & ſtipulam; quale cuiuſcumque opus ſit, ignis probabit. per fœnum, & ſtipulam peccata ſignificans, quæ Gehennæ accenſa, incendio perpetuo peccatores incendent. Pergunt illi. Præſtolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem, Magiſtrum militum Neapolitanæ civitatis, qui adhuc vivit incolumis Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adiit: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narravit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduerſus Saracenos præliaturus, in Calabriam feſtinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò neceſſe eſt, nos Imperatori occurrere, & cum eo ſimul de huius terræ ſtatu provida conſideratione tractare. Porro poſt Imperatoris abſceſſum ſpondeo, quia & ſeculum deſeram, & monaſticum habitum ſumam. Vt autem probaret vtrum verum eſſet, quod ille narrabat, nuntium protinus ad mœnia Capuana direxit. qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipſe quoque Magiſter militum Ioannes, antequam iſtas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim ſupervixit. Quo mortuo, Mons Veſuvius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammas erupit: vt liquidò probaretur, quia fœnũ, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit*

Epiſt. I. ad Cor. cap. 3.

fuit, niſi ignis trucis incendij, qui pravis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, *quandocunque in illis partibus reprobus dives moritur, ignis erumpere de prædicto monte videtur, & tanquam ſulphureæ reſinæ congeries ex ipſo Veſuvio protinus fluit, vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare deſcendat. Vbi videlicet corporaliter videri poteſt, quod in Apocalypſi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecũda.* Apoc. 20.
Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquè Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppreſſionibus ſuorum gladijs peremptus eſt, avus, cùm procul aſpexiſſet quadam die de prædicto monte Veſuvio piceas, atque ſulphureas repente flammas erumpere, protinus ait. Procul dubio ſceleratus aliquis dives in proximo moriturus eſt, atque in Infernum deſcenſurus. Sed ò cæca mens reprobi hominis, immo ſuper nos terribile iudicium Conditoris! Superveniente ſiquidem proxima nocte, dum ſecurus cum meretrice concumberet, expiravit. quem illa (vt poſtmodum referebat) quid contigiſſet, ignorans, diutius pertulit: & vix tandem à ſe non hominem, ſed cadaver exanime proſtituta deiecit. Quibus cognitum eſt, non reprobos tantùm divites, ſed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quovis genere mortalium peccatorum, ac ſine pœnitentia morientes, Gehennæ ſubituros ſupplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus presbiter, volens certius quàm licebat, addiſcere, illuc vbi gehennale baratrum fervẽtius eructabat, præſumptoria decrevit audacia propinquare. Miſſarum igitur ſolemnia celebravit; ſicque infulatus, velut armatus, iter arripuit. ſed, dum vltra, quàm ſolebant homines, temerarius ſcrutator acceſſit; redire non valens, poſtmodum non apparuit. Alius

verò presbyter matrem ſuam Beneventi reliquerat ægrotantem. cumque per Neapolitanos fines domino ſuo comitatum præberet, exundantibus flammis intendens, clamorem lugentis audivit, quem ſuæ matris eſſe procul dubio cognovit. Notavit horam: & tunc evidentiſſimè comperit, matrem fuiſſe defunctam. Hæc Petrus Damiani. è quibus facilè coniicias, maiores noſtros conſtantiſſimè in ea fuiſſe ſententia, ignem Veſuvianum, tanquam Gehennam vmbratilem, à Deo nobis identidem oſtentari ad terrorem. Quod verò addit de Æthiopum prænunciatione fœnum geſtantium, ſimile quid nunc quoque contigiſſe narratur, nec tantæ cladi ſua defuiſſe præſagia. Multa circumferuntur in vulgus, quæ hactenus mihi ſunt dubiæ fidei, inter ingentem calamitatē animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronisſimis, in Vrbe præſertim rerum novarum ſtudioſa, ſerendis augendiſque rumoribus nata. Fama eſt, Æthiopem ea ipſa nocte, quæ fudit incendium, cuidam viſum manu fœnum geſtantem, &, indicato Monte, dixiſſe magnam inde imminere cladē. rhedam prętereà inter montis avia conſpectā, auditumque inſuſurrari ab iis, qui vehebantur, expectari ferendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum è Veſuvio prodire viſos, ac faces incendio ſubdere. Illud horribilius, ſi auctor pro comperto haberetur. Dicitur in cœnobio ſupra tumulum ſito prope Herculanum monachus Camaldulenſis, per noctem reſerata feneſtra, quà proſpectus ad Veſuvium patet, armatos equites in Monte vidiſſe quaſi ad bellum inſtructos, ſonitu etiam raucius inſonantis buccinæ exaudito. Nec reticendum cenſeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano ſub eo, qui pluerat, cinere ſepultam tubam an fortuito, an

prodigio. Neque hæc tantùm ex vrbe Nola narrantur monſtra. Effigiem humana maiorem, & giganteas vmbras vidiſſe ſe mulierculæ affirmant, teſtes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammas olim viſos, Dio refert. Magnus profectò ſpectrorum artifex metus. Fortaſſe conflagrationem præſenſere mulieres, ne Veſuviano incendio ſuæ deeſſent Caſſandræ. Nuntij inſuper accepti, in via regia extare ferarum veſtigia inſolentis figuræ, rectà Nolam verſus, hinc inde quaſi mathematico radio deſignata, interiectis indiciis, tractibuſque catenarum. In celeberrimo templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, viſam Deiparæ faciem animari, moveri, inditia doloris efferre: tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his ſententia pro cuiuſque ſtudiis, & ingenio, dictitantibus multis, apud ethnicos quoque horum non abſimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic ſingulare: ſed recenſendum inter fabuloſa, niſi foret ab iis, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Ruſticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Veſuvio ſitam ipſo diei paſchatis pervigilio. Ibi repente alto ſopore deprimitur incœnatus. Non multò poſt, ſomno ſponte diſcuſſo, expergiſcitur. neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. novum cælum, novum ſolum, nova regio. non vltra Mons viſitur arboribus conſitus; ſed murus longiſſimo ſpatio exporrectus, viam obſederat. Inerat muro porta ingens. Obſtupuit ille novo aſpectu: & vbinam locorum eſſet, exploraturus, portam verſus iter arripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Franciſci, ætate, vti præferebat aſpectus, ado-

leſcentem. Antonium Patavinum fuiſſe, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in ſpeciem repulſus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædificiis conſitum pervenit. An id re contigerit; an (quod ſolemne prophetis fuit) per ſimulacra rerum obiecta menti; ſapientibus diiudicandum relinquo. Ædificia ibidem horridiſſima ignem vndequaque vomebant, non tam ſaxis extructa, quam flammis. Inferorum eas eſſe ſedes & ille facilè coniecit ex ſeſe, & à ductore didicit. Multos ibi ſe agnoviſſe narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xenodochij præterea ſpeciem oblatam, & turbam flammas inter, & angues decumbentium: quoſdam etiam, addito ſupplicijs ludibrio, à nigris vmbris ad bufonem vorandum adactos, velut in pœnam indignè ſuſceptæ Euchariſtiæ, & hauſti ad mortem vitæ pabuli. Inde traductum ſe ad Purgatorij, vt appellant, loca. Demum poſtero die redditum ſibi, ac Veſuvio: imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte impendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incumbendum. Die ſacro Paſchatis ſub meridiem oppidò reſtitutus: viſusque ab oppidanis cinere inſperſus, fumoſa, ac nigrante facie, tanquam ex incendio evaſiſſet. Interrogatus à multis, qui quaſi ad oſtentum confluxerant; Ecquid illi accidiſſet? Narravit omnia candidè homo antiquæ ſimplicitatis: & futuram Veſuvij conflagrationem prope duobus ante annis prænuntiavit. Ne morer pluribus, Amens habitus eſt; vt leviſſimè, ebrius. Centies auditus: centies irriſus. nunc, eventu probante oraculum, irriſio in admirationem verſa. Simile quid ante everſionem Hieroſolymæ vrbis contigiſſe, narrat Ioſephus, hominem è fæce plebis,

ac

ac terræ filiũ quotidie clamitaſſe, *Va tibi Hieruſalem*, primùm ſibilo, ac riſu, tum virga, ac verberibus exceptum. Hæc, horumque conſimilia in tectis, in trivijs, in angulis, paſſim cuncti narrant: multi credunt: quidam irrident; pueriles nugas, aniles fabulas, ſomniantium deliramenta, virgula cenſoria, ac ſevero ſupercilio difficiles Ariſtarchi conclamant. Equidem neque hæc temere probanda pronuncio, neque inconſultò irridenda. Par in vtroque ſtultitia. Nempe afflicta Repub. & ſemel in deterius inclinata fortuna, falſa, vera; dubia, comperta; inania, ſolida nuntiantur: & ſæpe tenuiſſimæ auditiones vnius ore ſubnatæ quam citiſſimè adoleſcunt. Sed, ſi veritas multis, vti aſſolet, intermiſta mendacijs excernatur; conſentaneè credi poteſt, tam ingentem calamitatem ſuis non caruiſſe præſagijs: vt intelligeremus hæc non ſine divino numine, nutuque contingere, igne vltore ſcelerum, ac divinæ iuſtitiæ vindice: primam huic incendio facem noſtra inieciſſe flagitia: his flammam follibus eventilatam. Quamquam non inficior, ſuas hæc etiam naturales cauſas agnoſcere, quibus vtitur naturę conditor, *diſponens omnia ſuaviter*. Has quoque cauſas vt breviter attingam, admoneor. quod quò præſtari clarius poſſit, non accidet, niſi fallor, ingratum; ſi Montis huius aſpectum, ſitum, figuram, hiſtoriam, brevi narratione perſtricta, quoad eius fieri poterit, oculis, animiſque ſubiecero.

Ioſephus de bello Iud. lib. 7. c. 12.

Sap. 8.

Eſt Veſuvius, qui & Veſevus Latinis dicitur, Poëtis etiam Veſuius, Campaniæ Mons, ſeptem fere millibus paſſuum diſſitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æſtate, tum hyeme quà è dorſo, qua è capite Montis enaſcitur, in adverſum Pauſilypi collem occubiturus: vt mirum non ſit, ex eo Monte

per intervalla ſeculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidā autumant, & (ſi Anaxagoræ credimus) glebam igneam. Geminum (quod proprium habet, ac ſingulare) cælo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoſcas. Diſſidium hoc ortum habuiſſe fertur ab incendio, quo antea inter ſe compacta ſub vno vertice latera diſſilvere per interiectam voraginem diametro vltra mille paſſus hiantem. Montem congeminaſſe, & non ſolùm bicipitem, ſed etiam dicas eſſe bicorporem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Veſuvius amphiteatri formam habere viſus eſt, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & ſpectacula daturus, ſed ludos funebres, & ſpectacula tragica. Mihi verò pyramidis formam refert. nam margo per latiſsimam planitiem circumfunditur viginti trium millium paſſuum ambitu. Quoque Mons altius aſſurgit, eò latera arctius coëunt; donec ſenſim in pyramidē cuſpidentur. Gemina in vtroque faſtigio cuſpis, gemina pyramis, ſive geminum monumentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem luxuriantis, ac veluti triūphantis Naturæ; ſive omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus. Gemina etiam biiugo Monti vtrinque ſuffuſa planities: quarum altera mari, altera montibus cingitur. Tyrrhenum Veſuvio mare ſubſternitur, quod ex aperto conductū, ſinu illo beatiſſimo clauditur, quem Sirenum ſedem, & craterem argenteum lacte plenū admirata dixit antiquitas. Prima cernitur in ipſo crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero civium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium,

Procop. lib. 2. de bell. Goth. Zonaras, & Dio in Tito.

amœni-

amœnitate ſitus Bizantio non abſimilis. quippe mare procurrens & alluentes vndas complecti-tur: bis lunata in ſemicirculum, omen deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, & (ſi fas eſt dicere) Tyrrheni maris Regina. Veſuvium à læva proſpicit imminentem tantæ Vrbi, ſpectaturū, & ſpectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obſtrictæ in rivos, atque in Regios aquæductus infuſæ, ad vrbanos puteos, fonteſque magna copia derivantur, potu perbenignæ, ac ſalubres: partim labuntur in fluvium; qui ad Veſuvij pedes latiſsimos campos tortuoſis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit: atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix ſub aures cadente murmure, lapſuque placidiſsimo aquas in vicinum mare demittit. amnis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, ſed Poëtarū carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alveo. Non procul hinc ad Veſuvij radices frequentibus pagis, caſtelliſque conſperſas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, pæne dixeram, ſedent, deceptus recenti memoria priſtinæ felicitatis. Dicendum potius, Iam ſederunt, deſederūt, nunc vana nomina, & nihil prẹter cinerem, ac ruinas, documenta poſteris, Vrbes quoque eſſe mortales. Inde quà littus flectitur ad meridiem, viſuntur antiquæ Stabiæ, ſeu potius vmbræ antiquarum. Secundùm has, æſtivæ deliciæ, Surrentum: cui brevi ſpatio iungitur Maſſa Lubrenſis, pervetuſta Minervæ ſedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc anguſtiſsimo, ac procelloſo freto diremptæ Capreæ, Inſula Tiberij domicilio, qui Vrbem Sciano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quàm infamis

nempe

nempe flagitiorum latebra. Hæc in Auſtrum obverſa, in altiſſimam ſe rupem attollens, certare videtur culmine cum Veſuvio, quem recta proſpectat è mari: ſed aſpectu ipſo humilior deprehenditur, & infra Veſuvianum iugum. Hic ſitus Montis ex ea fronte, qua mare deſpicit, & cadentem Solem, ex altera vero, qua Solem naſcentem excipit, in ampliſſimam Palmę planitiem deſinit, atque arva latiſſima. Iacent ſub eo Veſuvij vertice, quaſi ſub vmbra, ac tutela Montis, innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conſpicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit poſſe vinci, & Marcelli victoria, celebris. Hàc Veſuvius Appenninis montibus iungitur, qui dorſo Italiæ totius impoſiti ad Alpes vſque tenduntur. Ab ijs tamen inter ſe tractim connexis ſuperba quadam oſtentatione divulſus, & in ſemet ſidens, longè altius tollitur, quaſi ceteris imperaturus. Per tria paſſuum fere millia evaditur ad cacumen. Ad medium vſque Montem iter clementiſſimum, clivo ſenſim fallente, & leniter acclivi. reliquum verò præruptum, & aſperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parva planities: quamvis Mons ex imo cernentibus appareat faſtigiatus in cuſpidem: vnde longè, latèque deſpectus patet ad campos, & maria. Tota inde Campania proſpici poteſt vnico proiectu oculorum, quaſi ſedens ſub vnius Montis imperio. quod in tyrannidem, ac vaſtitatem evaſit. Certè nihil Veſuvio, vt ira, æſtuſque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, quà continenti iungitur, culturæ patiens. Summa ſui parte nemora procera, & antiqua ſuſtinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per

hye-

hyemem albet nivibus; quaſi canitiem oſtentat. Inde cęduæ trahuntur ſylvę ſive ignis pabulum, ſive navium materies, deſtinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites veſtiunt: quæ non, vt pleriſque in locis, repentes humi, ſed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbuſta conſurgunt: vt mirum non ſit, dici à Floro *inter Campaniæ montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Veſuvium.* Pulchritudini reſpondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum ſapore, tum robore, vinctis latè apricantibus, & Sole percoctis; arenoſo etiam ſolo humoris luxuriem depaſcente. Incendium, niſi aqua domentur, venis excitant, in quo agnoſcas Veſuvium. Prima nobilitas albis, quę Græca vocitant, peregrina etiam ad vites traducta litteratura. Sane ijs Græca fides. Quippe largius epota, dum palato, ac ſtomacho blandiuntur, capiti moliuntur inſidias, mentemque dimovent Baccho perfuſam. Laudantur etiam rubra, ſucco apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funeſtum omen Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamvis vina fundat abunde; olerum ſemina non reſpuit. & nũquam feriata tellus, eodẽ tempore & vitibus, & ſeminibus pabula, ſuccumque ſufficit, quodque captum ſuperat, nullo flumine, nullo ne rivulo quidẽ, aut fonticulo irrigata. Par in occidẽtali Veſuvij frõte fertilitas, ſed non ubique cõſtans. nam quà Neapoli iungitur, omnia non ad fœcunditatem ſolùm, ſed etiam ad voluptatẽ compoſita. Montis fere ſemper herbeſcens uiriditas, qualẽ nulla ars penicillo imitari, ſola natura nutu poſſit effingere. Cęli ſemper verna temperies, quæ omnes anni partes

Florus lib. 1. cap. 16.

pari

pari amœnitate percurrit. Quod cauſæ eſt, cur non ſolùm villę, ac prædia, ſed oppida quoque, pagique plurimi quà lateri,quà margini Montis inſiſtant. Viſuntur hîc horti lectiſſimi, arte, manuque conſiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo myrtoque contextæ in multiformes aſpectus ductili. Sylvæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope ſmaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exvdante. His Veſuvius blanditiis cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quò demittitur in oppida Pompeios, & Stabias, ipſe ſibi conſtat, ac ſe verè prodit Veſuvium. Horret ibi ſaxis exeſis,tetris,peruſtis,quæ vetus adhuc incendium ſpirare, & novum minari videantur. Inter hos tamen præruptos ſcopulos verius, quàm rupes, virgulta quædam ſponte naſcuntur. quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accommodata, non mediocre lucrum apportant: vt vel ipſa Veſuvij ſaxa, dum flagrant, nobis aurum excudant. Demum ne ipſa quidē vorago fructu vacat,& lucro. Inter ipſos hiatus perforati montis, & terræ dehiſcentis abſceſſus,quà gemino interiecta vertici vallis decubat, paſcua læta reperies, æſtate alendo pecori aptiſſima. Nam,quæ imminent annoſæ quercus, æſtum ingentibus ramis propellunt, mitius inter vmbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viſcera; vt ſe totum nobis eviſceraret ad fruges, aurum certè nullo foſſore daturus, ſi condidiſſet. Quanquam quę fodinæ tantum auri contegunt, quantum Veſuvius exhibet? Decies fere cētum millibus aureorū æſtimatur id,quod ſingulis annis ex hoc Monte devehitur, Tantū in vnò iugo ad humanam vitam præſidij parens Natura conſti-

tuit.

tuit. Sed profectò nihil ex omni parte beatũ. Rara omninò apud mortales,aut nulla eſt ſincera felicitas. Ingẽtibus bonis ingẽtia mala eadẽ Natura permiſcuit,non(vt quidam rentur) ex parente noverca, & odio plane novercali, ſed ſapientiſſimo conſilio cavens, ne animũ ineſcaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Veſuvio vina,& flammæ; ſegetes,& cineres; annona,& vaſtitas; pabula,& clades; vita,& nex: Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno ſeculo emolumenti proveniat. Non ſemel arſit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum; quoties funeris facibus præluxit Veſuvius. Huius à Chriſto nato conflagrationes duodecim ante poſtremam hanc, quam oculis hauſimus, hactenus ex hiſtoriis comperi. *Sueto. & Dio in Tito. Plin, iun. lib. 6. in Epiſt. ad Tacitum.*

Prima conflagratio contigit Anno octogeſimo primo, Kal.Novemb. hora ſeptima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Oroſius, Nicephorus,ac plerique alij. In hac cõflagratione,vt ait Dio, *cinis duas vrbes Herculanum, & Pompeios, populo ſedente in theatro, penitus obruit.* Corruerant etiam hæ paulò ante ſub Nerone, brevi poſtea intervallo inſtauratæ, illata quidem ab eodem Veſuvio clade, non publicitus per exilientes flammas, ſed latenter per interclusos ſpiritus, ac terræ concuſſionem. Id cauſæ eſt, cur hanc inter Veſuvij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Veſuvianum ſub Nerone refert incendium; cùm ſub eodem,nulla incendij mentione facta, terræmotum referat Seneca, fortaſſe ad Neronianas cædes contremiſcente tellure, ſuppreſſa intra Montem flamma, neque audente Veſuvio certare de ſævitia cum Nerone. Lapſi etiam videntur Euſebius in Chronico, *Oroſ li 7. c. 9. Niceph. lib. 3. c. 12. Cedrenus in epitome. Zonaras lib. 2. annali. Sabellicus enn. 1. lib. 6 Io. Boccac. in trac. de mon. Senec. in lib. de terræm. Euſeb. in Chron.*

&

[Platina in Bened. II.] & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc incendium ad Nervæ: alter ad Traiani tempora referunt; cùm ceteri omnes recenſeant idem ſub Tito. *[Niceph. lib. 3. c. 12.]* Neque diſcrepat Nicephorus teſtatus *Veſuvium evomuiſſe incendia ſub Veſpaſiano.* nam hic vnà cum Tito imperavit, iunctis Imperij faſcibus. *[Corn. Tac. Annal. lib. 4]* De hoc eodem incendio loquitur Tacitus, qui, cùm deſcripſiſſet Parthenopæi crateris fatigatas Tiberij luxu delitias; *antequam,* inquit, *Veſuvius mons ardeſcens loci faciem verteret.* *[Plin. iunior Epiſt. cit.]* Extat ad eundem Tacitum de conflagratione hac Plinij iunioris epiſtola, in qua avunculi ſui obitum ab oblivione vindicatum, poſterorum memoriæ conſecravit. Præerat ille claſſi maritimæ Miſeni. cùmque Veſuvianum incendium propius inſpecturus, quadriremi Stabias acceſsiſſet, inter igneos afflatus intercepto ſpiritu interiit, ſcribendi, quàm vivendi peritior. Præbuit viro de Natura an optimè, an peſsimè merito cum nece rogum Veſuvius, *[Abulenſ. parad. 5. c. 101]* qui Baſſum etiam poetam neſcio quem; vt Abulenſis teſtatur, voraverat, Aetnæ in hoc quoque æmulator; *[Horatius in Poetica.]* cuius hiatus Empedoclem condidit.

[Xiphilin. in Severo.] Secunda conflagratio contigit Anno ducenteſimo quarto ſub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Seueri Anno decimo, qui in hunc Chriſti annum incidit. *[Galen. lib. 5 meth. c. 12.]* Huc ſpectare incendium, de quo, quaſi de ſeculi ſui lue, Galenus loquitur, facilis eſt coniectura; *[Montanus in vita Gale.]* cùm Severi temporibus vixerit.

Tertia contigit Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, *[Maiolus colloq. 16.]* quam Maiolus refert à Ianuario compreſſam adhuc ſuperſtite, vt ſpuriam, ac nullius antiquioris teſtimonio fultam reiicio. *[Baron. in notis Mart. ad 19. Sept.]* Hanc verò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo-

mo

nio primo, ſed ſeptuageſimo ſecundo, ſupputandam eſſe ex iiſdem notis colligitur. vbi auctor teſtimonio nititur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non refert ſub Indictione nona, Leone, & Probiano Coſſ. vt perperam in iiſdem notis, ſed Anno inſequenti Indictione decima, Marciano, & Feſto Coſſ. ad quem Annum id etiam revocant Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cùm Ianuarij patrocinio extinctum. Ceſſit exinde Veſuvius velut in aram Martyris: & ereptus flammarum periculo terrarum Orbis Ianuarium aſſertorem agnovit.

Marcell. in chron. *Sigonius de Imp. Occid. lib. 14.* *Procop. lib. 2. de bel. Goth. Baro in notis Mart. lo. ci.*

Quarta conflagratio contigit Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo tertio: Meminit huius Procopius, teſtatus pluvios cineres in Phœniciæ Tripolim decidiſſe.

Procop. li. 2. de bello Goth.

Quinta contigit Anno quadringenteſimo ſeptuageſimo quarto. Indicat hanc verius, quàm narrat idem Procopius; qui, cùm incendium retuliſſet Anni quadringenteſimi ſeptuageſimi ſecundi: addit ab eodem *Veſuvio illapſum cinerem Anno inſequenti, & altero.* Tria hæc per tres annos ſucceſſere ſibi continenti ſerie incendia, ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimvero creſcit quiete plurium ſeculorum, collecta ex longo rabies; quæ in plures annos effunditur: neque ſemper tanta vorago clade vnica ſatiatur.

Procop. ibid.

Sexta contigit Anno quingenteſimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animadvertit) de hac ſcripſit Caſsiodorus celebrem illam epiſtolam, in qua grandiore ſtylo rei magnitudinem aſſequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem

Sigon. de Imp. occid. lib. 16. Caſſiod. lib. varia. ep. 50.

Baro. To. 10. epiſtolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringenteſimi ſeptuageſimi ſecundi: cùm Theodoricus, cuius nomine data eſt, regni gubernacula ſit aggreſſus Anno quadringenteſimo nonageſimo tertio. *Gual. in chr. ſeculo 4*

Septima contigit Anno ſexcenteſimo octogeſimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem ſub Conſtantino, non primo, vt quidam falsò, ſed quarto, vt auctor eſt Sigonius. Hanc receuſeo ſeptimam. Nam, quam alij contigiſſe narrant Anno quingenteſimo triceſimo ſeptimo, ſeu potius octavo, Anno poſt captam à Beliſario Neapolim (ſi Procopio credimus, ex quo id alij ſe fatentur hauſiſſe) non conflagratio fuit Veſuvij, ſed mugitus. quo audito, quaſi claſſicū præcinuiſſet, ſolitum à Monte bellum, hoc eſt, incendium timebatur, timore, vt eventus docuit, irrito. *Sigon de Regno Ita. lib. 2. Sabell. Enn 8. li. 6. Platina in Bened II. Theatr. vitæ hum. li. 1. colum. 23. Procop. lib. 2. de bell. Goth.*

Octava conflagratio contigit Anno nongenteſimo octogeſimo ſecundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagravit ſub adventum Othonis II. in Italiam, quem huic anno adſcribit Sigonius, proximè inſequenti Baronius. Hoc incendium, vt ſupra è Petro Damiani narravimus, malorum Dæmonum facibus excitatum, Ioanni Neapolitanæ vrbis Duci, & Pandulfo Capuæ Principi funeſtiſſimæ fuit mortis auſpicium, igne Veſuviano evadente in portentum, ac prope in cometen, omen claro pleiuque ſanguine expiatum. Conflagrationē hanc octavo loco recenſeo. neque enim eam admiſerim, quam alij obtrudunt in Annum octingenteſimum ſeptuageſimum nonum: cùm hanc ſponte confingi appareat ex ipſomet teſte, quem producunt, nempe Eremperto; apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tan- *Sigon. lib. 7. de Reg. Ital. Bar. To. 10. Petr. Dam. in epiſt. ad Dominicum Loricatum. Eremper in chro. Longobar.*

tummodo Saracenos ad Veſuvij radices caſtra poſuiſſe, indeque excurſiones feciſſe. quod non eſt è Monte flammam exarſiſſe, ſed bellum.

Nona contigit anno nongenteſimo nonageſimo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacenſi, ſcriptore illorum temporum. Ad hanc revocanda ſunt ea; quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe. qui, dum proxima poſt incendium nocte cum pellice, periculi ſecurus, metuque ſolutus concumberet; infelix ſubitò extinctus eſt; Veſuviano igne, Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiuſdem nominis ex Caſſinenſi Chronico, diem extremum obierit Anno milleſimo quinquageſimo primo; conſtetque avum deceſſiſſe in incendio Veſuviano: id ad anni huius incendium referri commodè poteſt. ſiquidem inter obitum avi, & nepotis intervalla temporum ſibi congruunt.

Baron. Tom. 10. Glaber Rodulph. apud eundem. Petr. Dam. epiſt. cit. Caſſ. Chro.

Decima conflagratio contigit Anno milleſimo triceſimo ſexto. Huius meminit Anonymus Caſſinenſis in Chronico. Neque audiendi ſunt ij, qui Capaccij auctoritatem ſecuti, aliam ante hanc conflagrationem agnoſcunt Anno milleſimo viceſimo quarto. nam idem dubitare ſe fatetur, an contigerit ſub Benedicto VIII. an ſub IX. ſub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat ipſamet ſuperioris ævi veneranda canities.

Anonym. Caſſin. in Chron. Capaccius in hiſtor. Neap. lib. 2. c. 8.

Vndecima contigit Anno milleſimo centeſimo triceſimo nono. Ita Falco Beneventanus, & idem Anonymus Caſſinenſis in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Veſuvium incendia eructaſſe*: nec ſcilicet diluvio aquarum mora temporis cederet,

Falco. Ben. & Anonym. Caſſinenſis in Chron.

quod diebus totidem perduravit, hauſitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat ſub Anno triceſimo octavo. Sed videtur loqui pugnantia: cùm dicat, hoc anno incendij Romæ concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obiiſſe Rainulphum, Apuliæ Ducem. quæ quidem duo eveniſſe conſtat anno proxime ſequenti: ſub cuius faſtis refert incendium Falco Beneventanus in Chronico, ſcriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc conſultò aliam omitto, quæ refertur à Leone Oſtienſi ſub Anno milleſimo nonageſimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit teſte Petro Damiani, cuius pæne eadem verba tranſcribit Leo, ſub adventum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum ſive nongenteſimum octogeſimum ſecundum, vt probatur Sigonio, ſive tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium ſemet erroris accuſare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongenteſimo octogeſimo tertio, traducendam ad Annum milleſimum quadrageſimum nonum, quo conſtat Pandulphum Capuæ Principem è vivis ereptum. Sed profectò, niſi inſimulare velimus errati Petrum Damiani, & Deſiderium tunc Caſſinenſem Abbatem, poſtmodum Victorem III. cùm duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuę Principes admittendi ſunt. Alter, qui vnà cum Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperantę Othone II. è vita exceſſerit inter excurrentes è Veſuvio flammas, ſempiternæ vtrique flammæ prænuntias; quemadmodum paulo ante, iiſdem auctoribus, narratum eſt. Alter, ad quem multò poſt vita functum Leo Oſtienſis, ſimilitu-

Leo Oſt. lib. 2. c. 84. Petr. Dam. in epiſt. ad Dominicum Loricatum. Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ.

dine nominis deceptus, ea detorqueat, quę priori Pandulpho à Petro Damiani, & Deſiderio Abbate ſub Veſuvianum incendium tribuuntur. Nimirum ipſamet antiquitas tenebras offundit hiſtorijs, cùm multa per annorum lapſus intercidant, & quadam veluti fumoſæ vetuſtatis caligine intra temporum involucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno milleſimo quingéteſimo. Huius meminit Ambroſius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidã propterea reijciunt, quòd nulla à maioribus noſtris ad nos traducente memoria, tam recentis incendij ſcintilla devenerit. addunt deceptũ Ambroſium à cinere, qui ſub idem tempus Puteolis depluit. Equidé non facile adducor, vt credam hominem, inſtituto Philoſophũ, patria Nolanum, ſurgentem in proſpectu Nolæ Veſuvium non diſcreuiſſe ab vrbe Puteolis ex adverſo montis collocatą. Hæ cõflagrationes à Chriſto nato pręluxere poſtremę huic Anni milleſimi ſexcéteſimi triceſimi primi: cuius narrandæ provinciam ſuſcepimus. Plures non adnumeratę, quia veras à fictiijs excreuimus. Nullam ante Chriſtum Veſuuij conflagrationem agnoſcit Maiolus: ſed primam omnium recenſet ſub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Veſuvianum auditum; tum à Plinio, qui ſcriptor naturalis hiſtorię neq; Veſuvium inter Mõtes incédio celebres collocat, neq; eiuſdem inſanas eruptiones prænoverat, quãdo in eas imprudens incidit, ignorationem teſtatus interitu. Verùm in re apertiſſima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Veſuvius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, ſed funere. In flammã verò Veſuvianam incidit videndi avidior, quàm vivédi; Dei numé ac

Maiolus coll. loq. 16. *Strabo. lib. 5. Geogr.* *Plin. lib. 2. c. 7.*

nutum, quem è medio planè ſuſtulerat, flammis vlciſcente Natura. Quòd verò ad Strabonem ſpectat, ex eodem oppoſitum colligo: cùm ibidem animadvertat è combuſtis lapidibus iam tunc Monti adiacentibus præterita incendia conijci. Et verò Beroſus (ſi tamen Beroſus, & non alius quiſpiam ſuppoſititio nomine) incendium Veſuvianum omnium ętatũ memoriæ antiquiſſimũ refert his verbis. *Italia tribus in locis arſit multis diebus apud Iſtros, Cymeos, & Veſuvios: vocataque ſunt à Ianigenis loca illa Palenſana, id eſt, regio conflagrata.* Collocat autẽ hoc incendiũ ſub Anno triceſimo ſecundo Aralij Aſſyriorũ Regis VII. qui vixit anno Mundi bis milleſimo centeſimo nonageſimo ſeptimo, diluvij quingenteſimo quadrageſimo primo: vt non multò poſt diluvium aquarum has ignis excurſiones, veluti prænuntias haberemus ignei diluvij, claudentis vitæ humanæ fabulam conflagratione Orbis terrarum. Huiuſmodi incendium eodem fere tempore eveniſſe traditur, quo adventus Phaëthontis in Italiam. Quamobrem anſam exiſtimatur dediſſe fabulæ, quòd Phaëthon ſolaris currus auriga novus, devios equos tractandi neſcius terras peruſſerit. quibus advmbrabatur Veſuvianum incendium, Solis, vt putabant, ſolito ardentioribus radiis excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Beroſi interprete. Neque Beroſus, aut quiſquis auctor ille ſit apud Poſſevinum, & pleroſque ſuſpectæ fidei, incorruptis teſtibus deſtituitur. nam Lucretius ita cecinit.

Beroſus antiquit. lib. 5

Io. Annius in locum cit. Beroſi.

Poſſevinus in Bibl. lib. 1. cap. 16.

Lucr. lib. 5.

Qualis apud Cumas locus eſt, montemque Veſevum,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.

Quamvis hunc locum aliter legant alij, reponentes perperam contra metri leges, Miſenum, pro

Veſevo.

Veſevo. Florus etiam refert, prope Nolam obſeſſos à Clodio Glabro in bello ſervili ſervos, per cavas Veſuvij fauces viteis funibus occultè lapſos, repentè in hoſtes irrupiſſe improvidos, nec opinantes. Cavus ergo iam tunc per patentes fauces ad imam voraginem aditum præbebat Veſuvius, non dubium antiquioris conflagrationis indicium. Strabo præterea fertilitatem camporum, qui ſub Veſuvio iacent, cineri adſcribit ſæpius in ea loca delapſo. His accedit Vitruvius teſtatus, *incendia Veſuvij antiquitus abundaſſe*. Adſtipulatur iiſdem Diodorus Siculus. Qui quidem omnes floruere ſub Auguſti imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegræos dictos à colle, qui olim plurimum ignis Aetnæ inſtar evomens, nunc Veſuvius vocatur.* vnde liquidò colligas, Montem hunc antiquiſſimè Phlegram dictum; campos Veſuvianos, Phlegræos, aſſentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id hauſit Sabellicus. Hi (vt idem animadvertit) campi ſunt illi Phlegræi, quos mendaciis Græcia inſperſit ſuis, cùm cecinit, bellatum in iis à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm ab Hercule, qui ibidem Herculanum condidit, tum fulmine, & igni hac illac deiectis, fulmina, & ignes etiam num regerentibus adverſus Cælum. Itaque ex antiquiſſimis conflagrationibus Mons hic ſedes Gigantei belli confictus, & Phlegra dictus, poſtmodum Veſuvij nomen accepit. quæ vox, hauſta fortaſſe ſignificatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem ſignificat (vti teſtatur Galenus) *ac ignem emittens*: vt inſitum Monti huic incendium ipſamet ſonet, ac ſpiret nomenclatura: ac tum demum ignem emittere deſinat; cùm deſierit eſſe Veſuvius. Meminere etiam Veſuvianæ flammæ inter Patres, Boëtius, ac Tertullianus: ille his verſibus,

Lambinus in Lucret. Florus lib. 3. de bell. Spartaco c. 26.

Vitruvius lib. 2. c. 6.

Diodorus Siculus lib. 4. Bibl.

Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. c. 5.

Galen lib. 5 meth. c. 12.

Boet. lib. de conſolat.

 Ant metro. 4.

Aut ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumivomos Veſevus ignes.

*Tertull. apol. contra gen. cap.*40. *Idem in lib. de pallio c.* 2.

Tertullianus verò in Apologetico contra Gentes, vbi Chriſtianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importaſſet, *nec Tuſcia,* inquit, *atque Campania de Chriſtianis querebatur, cùm Volſinios de Cælo, & Pompeios de ſuo Monte perfudit ignis.* Hæc ille. è quibus non obſcurè aſſequi coniectura licet, Veſuvianum incendium ante Chriſtum; quo etiam conflagrarint Pompeij: cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe ſi id, quod Tertullianus recenſet incendium, contigiſſet poſt Chriſtum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controverſiam dirimit Dio, qui narrans incendium à Veſuvio excitatum ſub Tito, apertè teſtatur, *hæc in eo fere quotannis fieri ſolere.*

Dio in Tito.

Hinc arguas multò ſæpius, quàm adnotavimus, arſiſſe Veſuvium. Sed minora quidem incendia, quibus ob aſſiduitaté animus occalluerat, ab hiſtoricis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, eorũque veluti favillæ tranſmiſſæ ad poſteros. Inter ea omnia poſtremum hoc, quod adhuc vivit incendium, non poſtremum obtinet locum. Convenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris diſtributa reperio, pluvia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa ſingularia, & quæ priorem memoriam ſuperant: Veſuvij bombus auditus non in Apulia ſolùm, ac Samnio, ſed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluvius non modò, vt ſub Tito, in agro Veſuviano, ſed procul quoque in Melphitano, vbi ferro inſuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aëris regionem evectus, & ad decem fere millia paſſuum ſupra Montis apicem elatus, mathe-

mathematico Quadrante altitudinis exploratore: Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Cæleſtini ſimul aqua manans & igni, parva quædam Montis per id tempus flammæ, & vndæ debacchantis effigies: aquarum vnà cum ignibus eruptio, quæ ſola vaſtitatem importaſſet; ignis indeptus maria, & in vndas, quaſi in alienam ditionem, intruſus, per decem dies, & eò amplius exardeſcente fluctu; hæc profectò antiquitati nova, futura fortaſſe poſteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte divulſæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanum, & Pompeios, radices ibidem ſubito iecerunt ex ſeſe, flamma ipſa veluti conſerere condiſcente. Arbor alia eradicata, verſas cælo radicum fibras oſtentat: ramis terræ ſuffixis, inter clades Naturæ luſus. Prædium integrum prope Herculanum cum arboribus, pecudibus, caſa, è ſedibus divulſum ſuis, atque in altum elatum, mox eodem ſpiritu ductum longius: vt, mutatis vicibus, cùm ignis tellure deflueret, tellus per aërem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas riſu dignū. Cella vinaria dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ Planitiem integra vnà cum doliis traducta, quæſita, reperta. agnitum ſolum, parietes, fores, dolia. Solum integrum, parietes erecti, fores obſignatæ, dolia intacta. ſedem hæc, non fortunam mutaverant. Quod ſubdo, minus ad ſpeciē, ſed non extra oſtentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammas obduruerant, mella planè ſaxea, novo prodigio priſcis adverſante, neque vt olim, *mel de petra*, ſed è melle petram reddente. *Deuter. 32.*
Allatum eſt etiam humanum caput, quod ſpeciem lapidis induerat, tanquam è lapidicina recens

exciſi. caput hominis dicebatur. lapidem ego eſſe, iureiurando affirmaſſem; niſi minuta etiam lineamenta verticis, &, quæ nulla confingi arte poterant, oſſiculorum vertebræ fidem miraculo ita feciſſent; vt circumferri inhumatum, religioni duxerim. Ovidianas metamorphoſes, & Niobem velut Gorgoneo Meduſæ aſpectu obverſam in lapidem, fabulis decantatas, inter hiſtorica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor eſt Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, ſed igneo, & bituminato torrente. Iam vero, quod ad perniciem attinet, vicimus profecto maiorum memoriam clade noſtra. Oppida Pompeios, & Herculanum novimus, Veſevo conflagrante, Tito imperante, everſa. Nihil tum de pagis aliis traditum. Contumulati nunc cum Pompeiis, & Herculano multi pagi, atque oppida condecoravere cladem. Plures, quam triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebaſtiani, Boſchi, Maſſæ, Novellę pagi funditus periere. Nihil pæne in his flammam evaſit, non domus, non caſa, non arbor, non ſtipes, non res, non recula. Octavianum, oppidum Octaviani Medicei ditioni ſubiectum, Octaviani Auguſti hoſpitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel ſepulta S. Anaſtaſius, Barra, Leucopetra, non fuere ſine querela. Nolæ ampliſſima Virginum cœnobia collapſa: plurima etiam ſpoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Bruſciano, Ciſterna, Siciniano, Pomiliano, Caſtronovo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca; quæ, quamvis procul à Veſuvio diſtent, pręſentiſſima

Plin. lib. 2. c. 103.

ma

ma tamen damna ſenſerunt. Quinque fere millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internecione iuſtæ divini Numinis iræ parentatum eſt. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum vaſtitas, & armentorum clades, tanti à peritioribus æſtimatur; vt magnitudo ipſa minuat fidem. Supputatur ſumma bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniç pæne totius: & tot ſeculorum opes in vnius diei rogum congeſtæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura omnino, & adamuſsim ſentiendum ſit, non decerno. Expendat quiſque pretium ad ſuæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis ſæpius audio, in ceteris famam dicendo invaleſcere; in Veſuviano incendio minorem eſſe famam, quàm flammam. Neque id mirum. Nempe Veſuvius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam ſibi captavit à flamma: quæ tamen ne ipſi quidem pepercit. Integrum perſtare ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Caſſiodorus, & Dio. nunc non prius in ruinas aliorum incubuit, quàm ſibi pararet ſuam. Erat Veſuvius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus. atque in eo vertice, quo mari ſubiecto imminebat, vorago quædam ſpectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti turbinato faſtigio detrahebat. Hæc ſi Octaviani oppidi incolis, qui eò venatum ibant, habenda eſt fides, paucis ante conflagrationem diebus obſtructa eſt, lateribus inter ſe coëuntibus. Omnia quippe venatores in ſũmo Monte plana, & æquata ſe reperiſſe teſtãtur. Quę ſubita obſtructio, profectò admirabilis, oriri aliũde nõ potuit, quã à ſubter-

Caßiodor. lib. var. epiſt. 50. Dio in Tito.

terraneis ſpiritibus, qui ſubſtratum voragini ſolum ad Montis vſque cacumen extulerint, hiatumque, præcluſerint. Hinc factum arbitror, vt flamma, cum ſęvire cœpit incendium, non è faſtigio, ſed (vt plerique conſtanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inſpexere) è latere Montis erumperet, novis hiatibus patefactis. quibus poſtmodum materia decidua facilè oppletis, flammæ, ac ſpiritus, dum in ſublime tolluntur, ac priori retecta voragine, priſtinum exitum retentant, ipſum Montis apicem exturbarunt, quaſi obtruncato Veſuvij capite in ipſa molitione criminis. Conceſſum ſanè communis ruinę ſolatium, ſupplicium eius, qui intulit: &, ſi ſub tantam cladem iocari licet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus eſt. Iamque ex occidentali latere ſine vllo culmine apparet, magna etiam ſui parte deiectus. Ducentis ferè quinquaginta paſſibus geometricis, ſi cum altero Montis vertice confetatur, decubuiſſe Mathematici deprehenderũt. Deſęvierat olim flamma in montis viſcera, innoxiis iis quæ prominebant: nunc apex, & collũ evanuere, tunc eviſcerato, nunc decurtato Veſuvio. quãtũq; accrevit hiatui, tantũ de mõte decrevit, plane in voraginẽ deceſſuro, ſi vlterius flamma graſſetur. Non defuere quidã paucis ante diebus auſi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam ſolo terminatam (quantum oculo iudice coniici poterat) mille fere paſſus deſidẽte infra crepidinem: fumum novem ibi è caveis in ſublime ſubmitti magno mõtis murmure, illique ſimillimo, quo intra caminos crepitare ſolet ignis, dum ęſtuat: fumeos per foramina turbines, multicolores aſſurgere, quà nigricantes, quà candicantes, quà ſubvirides, quà ſubrufos pro materiæ diſcrimine, vnde du-

cuntur,

tuntur: primùm ferri diductos;tum ſéſim coïre,donec circa Montis cacumen coaleſcant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic ſtatus Montis, dum hæc ſcribo.

Cauſa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibuſdam refertur ad congreſsiones,aſpectuſque ſyderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis eſſe duco ingenij, ad latentes, & generales cauſas confugere in iis, quæ apertas, & propiores agnoſcunt. Sinamus, quæſo,ſydera ſcintillare innoxia: & incendiarium terris deprehenſuri, Cælum tanto crimine liberemus, Aſtrologis aſtra incuſantibus à quibus ipſorum mendacia verius accuſentur.Alij,vindicato ab ea calumnia Cælo, cauſam ſubterraneis ignibus tribuunt, Veſuvij viſcera exedentibus, quæ exeſa, & exuſta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur,captuque perfacilis,multi pedibus ivere ſententiam: à qua ego magna ex parte diſſentio. Non inficior,multa loca ſubterraneis ignibus ardere. ſed aio ea,quæ ſic ardent,loca die,noctuque viciſſim fumum, ac flammã exhalare. Ita montes Olympus,& Theon in Aethiopia; Chimæra,& Hephæſtij montes in Lycia, Cophantus in Bactris, Ceſtia apud Medos,Argeus in Cilicia, Hecla, & Helga in Iſlandia, Vulcanus in inſulis Aeoliis, Aetna in Sicilia, &,ne longè divager, Puteoli ipſi prope Veſuvium. In his fere fumus apparet interdiu, & ſaltem noctu flamma collucet. Quod animadvertens Ariſtoteles, *Flagrant*,inquit, *in Mediis, & Pſittacinæ gentis, ac Perſidis confinio ignes; quos quidem interdiu, noctuve percipere licet. qui verò in Pãphylia cremant, nocte*

Io. Annius in Beroſi antiq. lib.6

Plinius lib.3.c.106. Ariſt.de admiran. audit.33. & 123. Maiolus coll.16. Conimbr.in Meteor. tract. 12. c.3. Ariſtot. de admir. 33.

noctu duntaxat percipi poſſunt. Vehementiſſima vis eſt ignis, dum caminis occluditur; & mox, facto ſibi ſpiramento, foras erumpit. Porro Veſuvium videmus per integra ſecula conquieſcere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi veſtigio. Quis credat, ignem perpetuò ſub eo ardere conſopitum, ac nullo ſe prodentem indicio, excitandum poſt ſecula? Clauditur intra Veſuvium vis ingens bituminis, nitri, ſulphuris, ſi æterna ibidem flamma clauderetur: cur per tam lõgas moras à paratiſſima ſibi materia temperaret? Nunquam ſanè otiatur ignis: admotam eſcam corripit incredibili voracitate, rerum helvo: neque profectò, quaſi ſecularibus pactis inducijs, tamdiu abſtinuiſſet à clade, ſi tam diu ſub Monte vixiſſet. Quod verò ſcribit Ambroſius Nolanus, conſueſſe aliquos Auguſto menſe ſe in vaporaria conferre ad Veſuvium; id referendum non eſt ad flammas, quæ indidem perpetuò fumum exhalent, ſed ad vapores ſpiritibus calidis immiſtos, ſulphureo infuſos halitu: qui capiti tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur ſalubriter. Equidem non negaverim, perennes aliquando ignes arſiſſe ſub Veſuvio: ſed per idem tempus fumo, flammaque ſe prodidiſſe arbitror, eodem plane modo quo Aetna, monteſque ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentiſſimum huic ſententiæ teſtimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Caſſiodorus. Dio in Tito de Veſuvio loquens, *Fumum*, inquit, *interdiu, noctu flammã reddit; ita vt in eo ſuffimenta cuiuſvis generis fieri ſemper videantur.* Solinus, *quod*, inquit, *in Campania Veſuvius, in Sicilia Aetna, hoc in Lycia mons Chimæra eſt, nocturnis æſtibus fumum exhalans.* Procopius inter cetera, quæ de Veſuvio refert, *ignem*, inquit, *ex ima parte exiſtere*

Ambroſ. Nolanus de ſitu Nola lib. 1. c. 1.

Dio in Tito.

Solin. c. 40.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

quivis

quivis poterit conſpicari, qui in eius voraginis ſupernũ os auſit procumbere. inde & flamma in ſemet confota altius excitatur: nulli tamen eius regionis homini negotiũ exhibet. Florus Veſuvium eſſe affirmat *Aetnei ignis imitatorem.* Denique Caſſiodorus in epiſtola, quam prælibavimus, Veſuvium appellat *perpetuam fornacem, areñas emittentem puniceas.* Cùm igitur multis ab hinc ſeculis neque ignis, vt antea, conſpiciendum ſe præbeat per os voraginis; neque inde viciſſim per diem fumus, per noctem flamma reciprocent: iure conijci poteſt, Veſuvij ſubterraneos ignes per plures, & ingentes excurſiones avolaſſe: atque adeo, cùm nullum, niſi per intervalla ſeculorum, fumi extet indicium; nullum ibidem perpetuò ignem occludi, ſed prævio materiæ apparatu per intervalla progigni. Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube proſilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes quippe crebrius, quàm Montes, ſuis quoque exardeſcunt incendijs; quæ hoc fere modo excitantur. Tolluntur ſpiritus calidi vi Solis è terra, aquoſis immiſti vaporibus, atque una quodammodo peregrinantur. dumque in aeris regione media, vbi grando, niveſque gignuntur, incremento frigoris conſtipati vapores humidi concreſcunt in nubem: ſpiritus, quaſi hoſte obſidente, per antiperiſtaſin inter ſeſe coëunt, & collecta vi acrius incaleſcunt. Vt incalvere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addenſat. laxati ſpatioſiorem ſedem expoſcunt. nubes, ne perrumpant, obſiſtit. illi ad latera nubis eliſi, atque ipſamet conflictatione, ac motu ſuccenſi, nube tandem diſrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgera, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades

Florus lib. 1. cap. 16.

Caßiod. var. Epi. 50

mon-

montium. Eidem planè cauſæ Veſuviana, quæ identidem exiſtunt incendia, adſcribenda cenſeo. Par conflagrationis vtriuſque conditio, & eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viſcera, gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei; vera fulmina. In eruptione fulminum concuſsio aëris; in eruptione Veſuviana terræmotus contigere. ex eadem autem cauſa proficiſci docet in meteorologicis Ariſtoteles *in terra terræmotum, in nubibus tonitrum.* Delitet intra Veſuvij receſſus, perennis non quidem ignium, ſed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari ſuffunditur: nam iis mare abundat; vnde ſalſedo. pars è cavernis Puteolanis tranſmittitur, breviſsimo intervallo diſiunctis; quæ perpetuis ignibus æſtuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argentum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ ſinu ſpiritus procreat, ſive ſolari calore per meatus traducto, ſive latenti, & occulta vi. Quapropter Ariſtoteles, *à Sole*, inquit, *in terra multus quidem extra, multus quoque intra fit ſpiritus.* Comprobat hoc idem olei ſcatebra, quod circa Porticus per latentes caveas è radice Montis emanat, morbis frigidis levandis aptiſſimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confoventur. Itaque, cùm ſpiritus Veſuvij penetralibus occluſi, atque expiratione intercepta veluti ſtrangulati, ſeſe foras efferre contendunt: ita cientur; vt multo acrius recaleſcant: ita recaleſcunt, vt exardeſcant: ita exardeſcunt, vt tandem diſrupto Monte in flammas erumpant. Hanc incendiorum cauſam in libris Meteororum inſinuat Ariſtoteles. qui, *terra*, inquit, *rupta, exivit ſpiritus multus, & favillam, ac cinerem eleva-*

Ariſt. lib. 2. meteor. ſumma 4. c. 1.

Ariſt. lib. 2. meteor. ſumma 3. c. 2.

Ariſt. ibid.

longè, omnem incineravit: & ad quaſdam in Italia civitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum eſt eſſe cauſam Sed quoniam hæc ſpirituum copia multis eſt inſita montibus, à quibus nullum creatur incendium, potior aliqua indaganda eſt ratio, cur conditi intra Veſuvium ſpiritus conflagrent, idque non ſemper, non ſæpe, ſed per longiſſima intervalla. Tria ſunt, quæ rara, ſed magna Veſuvio incendia pariunt, cavernarum vaſtitas, ſoli tenacitas, bituminis & ſulphuris copia. Cavernoſum eſſe Veſuvium, oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obſeſſos, per Veſuvij cavernas elapſos, paulò ante narravimus è Lucio Floro. Ingentes intra Veſuvium cavi à ſubterraneis ignibus ortum duxere, ſaxa excavante flamma: quæ tandem elapſa eſt, exeſo Monte, ac prope exoſſi relicto. Inde cavernarum inanitas, in quibus, cùm libere ſpiritus diſpatiari poſsint, non adeò pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per ſeculorum ſpatia numeroſiores, ne cavernarum quidem vaſtitate contenti, ad ſuperni aëris immenſitatem adſpirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones poſt ſecula. His ita ſe ſpiritibus longo ævo cavernoſus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur evomere. Non latuit ratio hæc Ariſtotelem, ſolertiſſimum cauſarum latentium indagatorem. qui de terræ motibus agens, *Quicunque*, inquit, *laxa habent, quæ ſubtus loca, multum ſuſcipientes ſpiritum, concutiuntur magis.* Eadem autem materia, quæ dum terræmotus ciet, parturit; dum perſtat, parit incendia. Huc accedit ſoli tenacitas. Siquidem ſiccum eſt Veſuvianum ſolum, pertinax, pumicoſum, argilloſum, arenoſum. Teſtantur id arenæ, quibus adeo largè pluit in agro Barienſi, ac Melphitano; vt lit- *Ariſt. ibid.*

F tora

tora crederes exarenata. Teſtantur Veſuviana vina vivida, nervoſa, generoſa, quæ diluta non enervantur; per mare devecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Teſtatur denique ſolum ipſum bibulum, aquas pluuias quamcitiſsime exorbens, nullo recentium imbrium ſervato veſtigio. Cùm igitur orta è ſiccitate durities expirationi obſiſtat: fit, vt perdifficilem ſpiritus reperiant exitum: &, cùm reperiunt, ipſamet duritie ſoli obluctantis vehementius excandeſcant. Hinc per intervalla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conſpirat oleaginea, & bituminata materia: quam Veſuvius tanta copia exegit, vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facilè flammam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teſte Plinio non ſecus ac magnes ferrum, procul ad ſe ignem pertrahit. Ita Iaſonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam inſiliente. Bituminis cognatam igni naturam oſtendit lacus Aſphaltites. Hic, vt animadvertit Ioſephus, ſitus in regione Sodomorum, quæ incendio periit, bituminis magnam vim emittit aquæ ſupernatantem. *In Apollonia quoque bitumen foſſile naſci, nec longè ab ea regione ignem omnibus anni temporibus deflagrare*, auctor eſt Ariſtoteles. Demum à bitumine Babylonico ignem conſtantiſſimè detineri, neque aqua extingui, ſed vel cœno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, ſi ſemel inarſerit, flagrare inter aquas, teſtantur Conimbricenſes; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, ſub Nerone *igni terra edito villas, arua, vicos, paſsim correptos, neque extingui potuiſſe; non, ſi imbres caderent; non, ſi fluuialibus aquis, aut quovis alio humore niterentur: donec*

Plinius lib. 3. c. 105.
Plin. ibid.
Ioſephus de bell. Iudaic. lib. 5. c. 9.
Ariſt. de admir. audit. 123.
Maiolus colloq. 18.
Conimbr. in meteor. tract. 13. c. 1
Tacit. lib. 13 annal.

inopiæ

inopia remedij, agreſtes quidam eminus ſaxa iecere. Hoc idem de Veſuviano bitumine ſemel accenſo experientia docuit, nova vndarum cum flammis commercia paciſcente Natura. Materies hæc bituminata ſuperioris ætatis conflagrationibus egeſta, denuo per temporum moras enata, novo ſemper ſemina incendio ſufficit. Bitumini ſulphureæ quoque interſeruntur venæ: vt apparet è lapidibus, quos Mons effudit, plerùmque ſulphur olentibus. Ex his cauſam odoramur incendij: cui concipiendo ſulphur aptiſſimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Aetna perpetuò, in Veſuvio ſubinde experimur, agnovit Abulenſis, dum ait, *modum, quo ea fiunt talem eſſe. quia quilibet horum montium multas concavitates ſulphure plenas habet; & inflammatur ſulphur in aliqua earum, &, dum illa combuſtio durat, ardet ſulphur, & fiunt eructationes ignium.* Idem de Aetna Iuſtinus tradidit, qui philoſophico ſale inſpergens hiſtoriam, *Ignibus*, inquit, *generandis, nutriendiſque ſoli ipſius naturalis materia. Quippe intrinſecus ſtratum ſulphure, & bitumine traditur. Quæ res facit, vt ſpiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet.* Igitur, vt compendio cuncta complectar, calidi ſpiritus in cavernoſo Monte magna copia per ſeculorum diuturnitatem aggeſti, ac tenaciſſimo ſolo conſtricti, per antiperiſtaſim eo, quo ante diximus, modo exarſere: & bituminatam, ac ſulphuream nacti materiam, illa miſcuere inter Veſuvianas venas incendia, quæ Monti ruinam, mortalibus exitium, vrbibus excidia importarunt. His ea omnia, quæ in hac conflagratione vidimus, diſtribuenda ſunt cauſis,

Abulenſis parad. 5. *c.* 103.

Iuſt. hiſt. lib. 4.

terræmotus, cinis pluvius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Extitere terræmotus, concuſſo ſolo: dum ſpiritus, nondum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent. *Terræmotus enim*, teſte Ariſtotele *fiunt maximè propter anguſtias.* Magnus porro inter terræmotum, & incendium nexus eſt. quandoquidem, vt eidem probatur Ariſtoteli, *Cauſa terræmotus eſt ſpiritus, cùm intro forte fluxerit qui extra exhalat.* exhalat autem quandoque iactatione ipſa, atque attritu ſuccenſus. Quamobrem, vt adnotavit Beroſus, *ſub Phaëthonte Rege ſecutum eſt incendium poſt terræmotum.* Declarat hoc Ariſtoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc, cùm ardor invaleſcere cœperit, eadem & tremoris cauſa eſt, & febrium: ita ſpiritus intra terram incluſi & terræmotus pariunt, & incendia. *Oportet enim* (verba ſunt Ariſtotelis) *intelligere, quod ſicut in corpore noſtro, & tremorum, & pulſuum cauſa eſt ſpiritus, qui intercipitur, virtus: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere. & hunc quidem terræmotum velut tremorem eſſe; illum autem veluti pulſum. & ſicut accidit ſæpe poſt mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam, cùm transfertur ſpiritus deforis intro ſimul totus) talia fieri & circa terram.* Differt porro in hoc Veſuvianus terræmotus à tremore, qui exiſtit è febribus: quod hic quidem fit à ſpiritibus è partibus extimis intro accitis: terræmotus autem, qui in Veſuvio contigit, ortus eſt à ſpiritibus ex imo Monte foras evocatis. Extitere quoque pluviæ cinerum: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardeſcere, multa exhauſit in cinerem. qui primo nube fumea evectus qua ſordidiore, qua candidiore, vt cineris plus, minuſve ſuſtulerat; tum hinc alio vi ſpiri-

Ariſt. 2. meteor ſumma 3. c. 2.

Ariſt. ibidem.

Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyriorum XVII.

Ariſt. ibidem.

tuum

tuum aſportatus; demum ſive flatibus deficientibus, ſive in aëris media regione, accreſcente frigore, ſuo ponderi redditus, in pluviam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permiſtus: vt eorundem metallorum venas in Veſuvio deprehenderes, & argentea ſecula ſperares poſt ferrea, Monte ipſo ſponte prodente, quæ texerat, & accolarum inertiam accuſante. Ita pluiſſe olim piſcibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti avecto pecore, & diſiecto. Extitere inſuper pluviæ lapidum, divulſis ijs flammarum vi, atque vna cum ſpiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque ſaxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Ariſtoteles, *patiuntur, & non agunt: ſpiritus verò vt principium.* Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem ſpecularem appellant, nitentis, pellucidi, ac prope chryſtallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti ſpeculo humanas vices repræſentante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupiditatis incitamētū, auro pernicioſius effuſo, quā flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingēti bitu minis, ac ſulphuris liqueſcente vi, ac veluti in fluvium igneū exundāte. Bitumē quoq; ſuperfuſum cùm arderet, ſaxa eliquavit. In quo ſenſu Maronianum illud accipiendū eſt.

Athenæus lib. 8. c. 2.

Ariſt. ibidem.

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam
Flammarumque globos, liquefactaq; volvere ſaxa.

Virg. 1. Geor.

Huc etiam reſpexit Auguſtinus dum refert, *ex Aetnæ verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurriſſe.* Bitumine eodem quo præduri lapides colliquefacti, effectum eſt; vt mollia lapideſcerent, igne tenuiſſimo permeante,

Aug. lib. 4. de ciu. c. 2.

ante, neque abſumente partes, ſed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdureſcit, nives liquantur. Porro bituminis ardentes rivi, convoluti in globos, ac veluti fluctuantes, tranſverſim, non rectà ciebantur, nempe à ſpiritibus igneis intercurſantibus adacti, igni fulmineo, quem cùm tonitru nubes efferunt, perſimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi, obſervant Meteororum periti. Ceterum alia quoque miracula fulminum in igne Veſuviano ſuſpeximus; pernicitatem illi tantam, vt non fugam modò, ſed ipſas quoque cogitationes præverteret; deiecta ea potiſſimum, quæ obſiſtebant, iis, quæ cedebant, innoxiis, non paucos etiam intercluſo ſpiritu exanimatos, vt in fulgetris ſolet accidere; nullo, aut leviſſimo relicto conflagrationis inditio; hauſtos in ſinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arſiſſe lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuiſſimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non abſimilem. Extitere denique inundationes: quæ aliæ & aliæ, in alias & alias cauſas referendæ ſunt. Inundationes, quæ contigere poſt pluvias, ab iiſdem ſuam agnoſcunt originem. etenim aquæ pluviæ, quæ antea exiguos diductæ in rivulos per plures tramites demittebantur è Monte, obſtructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis viis ſimul aggeſtæ, quaſi collectis vndequaque auxiliaribus copiis, ſenſim excrevere in torrentem, qui præſtructis elicibus, nullo certo delatus alveo, quocunque incidiſſet, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima vero inundatio, quæ altero ab ortu incendij die, pluviæ adſcribi non potuit; certè aquis ab ipſamet Montis alvo effuſis tribuenda eſt. quæ vi halitus elatæ è novis hiatibus, quà data porta,

exilie-

exiliere, ſervata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirment, vidiſſe ſe rivos igneos aqueis intercurrere, & ſupernatantem flammam, aquæ quaſi vehiculo devehi, adverſario elemento in triumphalem quodammodo ſibi rhedam converſo. Effudere ſe ſimul flammæ, & aquæ è Veſuvio, modo planè conſimili, quo eliſis nubibus, dúm inardent fulmina, funduntur pluviæ, quo alluſiſſe videtur Iſaias iis verbis, *Vtinam diſrumperes cælos, & deſcenderes: aquæ arderent igni.* Mons igitur in nubem, ſonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina, aquæ in pluvias evaſere. Neque inſolens, vi calidorum ſpirituum, quemadmodum ſiccantur quandoque flumina; dum, vt obſervat Beroſus, *Apertis oſtiis montium aquæ in alveos regrediuntur,* atque intra priores anguſtias reſorbentur: ita laxatis terræ meatibus, novas fontium, ac fluminum ſcaturigines prodire. Nãque in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ vrbem, terræmotu concuſſa tellus novas paludes, fontes, fluvios edidit. Neque id reticuit Ariſtoteles, cùm dixit, *aquas erupiſſe, factis terremotibus.* Vtinam idem contigiſſet in Veſuvio: &, qui manare torrens occœperat, perennaſſet in fluvium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hęc de hiſtoria, & cauſis incendij Veſuviani; quod quidam in ſpem, quidam in metum trahunt. Non deſunt, qui bene ominentur. Aliqui ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exvlibus igni & aqua, tãquam bonis omnibus, interdici: ideo ſponſis ignem, & aquam pręferri ſolita, auſpicium fœcunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanam conſtare: ignem ſoli homini datum: igne nos vti, qui cæleſte animal ſumus; quoniam ignis è cælo eſt.* Igne adiiciunt pri-

Iſa. 64.
Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyr. XVII.
Conimbr. in meteor. tract. 12. c. 8.
Ariſt. lib. 2. meteor. ſum. 2. c. 2
Plutarc. in probl. c. 1.
Alex. genial. lib. 2.
Lactant. diu. inſt. lib. 2. c. 9.
Vitru. lib. 2.
Plin. lib. 37. c. 9.

primùm mortales cœpiſſe convivere: igne è nubibus miſſili Ceraunias interdum pretioſas deferri, ac veluti gemmeam tempeſtatem: igne Zoroaſtrem abſumptum, tranſcriptumque illicò ad ſuperos, quaſi iam divinitate potitum: ignem Perſis eſſe, Lyciiſque ſacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd deſcendiſſet Deus in igne*: Igneæ quodammodò, vt Iuſtinus animadvertit, Platoni Deum eſſe naturæ: Igne felicitatem; igne, vt Servio Tullo contigit, imperia ipſa portendi. Deniquè vicinis vrbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarum lævam Veſuvius ſitus eſt, iuxta veterum haruſpicum effata, non niſi fauſta, ac proſpera auſpicari nos poſſe contenditur: quandoquidem *Intonuit lævum*. Leviuſcula profectò ſunt iſthæc, & digna vix, quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur ſibi fertilitatem à cinere confovente terræ calorem, ſpiritibus intus obſtrictis. cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma intulit: quaſi Phœnicis in modum Veſuvius conflagraverit; vt vitam duceret à funere, vires à cinere. Adſtipulatur his Strabo, qui Veſuviani ſoli fertilitatem cineri adſcribit. Caſſiodorus fauſtum ducit auſpicium ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetuò puniceas quidem, ſed fertiles arenas quæ, licet diuturna fuerint aduſtione ſiccatæ; in varios fœtus ſuſcepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant, quæ paulò antè vaſtauerant*. Hæc ille, ingentis mali ſolatia leviſſima; &, vt liberè dicam, quod ſentio, ſpes planè repoſitas in arena. Agnoſcitur iactura præſens: promittitur poſt intervalla temporum è ſterili arena, & infelici cinere revictura ſoli felicitas. Adeo ſunt cupiditatis humanæ in deplorata re ſpe

Greg. Turon. hiſt. Francor, lib. 5.
Pier. Valer. in hier. lib. 40.
Exod. c. 9.
Iuſt. orat. parænet. contr. gen.
Liu. lib. 1.
Virg. 2. Æn.
Strab. lib. 5
Caſsiodor. var. ep. 50.

ſpes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Veſuvius in Neapolitani ſinus craterem biiugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potiſsimùm Euri ſubſolani inde flantis à ſubiecto mari rabiem arceret. Nunc, deiecto Montis culmine, ac veluti arcis deturbato faſtigio, liberior illac ventis ad mare patet excurſio. Quamobrem fretum importuoſum, neque hactenus nautis ſatis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum, vti metuo, non iam Sirenum lenociniis, ac fraudibus, ſed procellis, ac naufragiis infame. Auguria quidam adiiciunt multo triſtiora. Nimirum bella præſagiunt, peſtilentias, famem, conſulto Dione, aliiſque ſcriptoribus: apud quos hæc ipſa mala poſt Veſuvianas conflagrationes eveniſſe legimus. Olympiadem obſervant, cùm è Philippo Macedonum Rege concepit, ſomniaſſe, faculam in alvo ſuccendi incendia toto terrarum Orbe miſcentem, belli præſagium, quo poſtmodum, incendente Alexandro, Europa, atque Aſia conflagravit. Hæc paſſim iactant Hiſtorici. Audent etiam decernere de his Poëtæ. Hecubam proferunt face fœtam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arſit Troia: Laviniam, comas flamma ſponte allambente, claram fore, haruſpices pronunciaſſe.

Dio in Tr to.
Sigon. de Imper. Occiden. li. 56.
Platina in Bened II.
Pluta. in vita Alex.
Virg. 10. Aen.

Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum. *Idem 7. Aen.*

Ideo ad Veſuviani ignis aſpectum œſtro fatidico Poëtæ perciti iam vulgo, ducibuſque canunt, *Bella horrida bella.* His Mathematici adiunguntur ij, qui ſe Aſtrologos venditant. Genus hominum, quod ex adverſis æquè, ac proſperis famam captat, rarò divinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurſu, congreſſuque ſyde-

Idem 6. Aen.

rum montes flamma, regios animos ira excandeſcere: vnde diſcordiæ, motuſque bellorum. Hoc non tam incendium fuiſſe clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arſura, quaſi Veſuvianus ignis in cometam ceſſerit, ſplendore ferali, ac portentoſo. Prævium conflagrationi fuiſſe Lunæ deliquium animadvertunt, quadrato Martis appulſu percuſſæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu concluſum, actumque in rabiem. Hæc aſtrorum obſervatores, motus aſpectuſque ſyderum non tam metiri ſoliti, quàm mentiri: iudice me, ſi minus è republica eliminandi, certè exauctorandi. quippe vanis poſt damna timoribus non meticuloſum modò vulgus, ſed Principum quoque aures imbuunt ad quos faciles comparant ſibi aditus, ſive mendaciis aſtra trahentibus ad ſtudia potentiorum; ſive innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegavit, prænoſcendi futura. Scilicet ideo timenda ſunt bella, quia Veſuvij iam apta flammæ materia conflagravit. Antiquioribus obſervata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica ſuperſtitione antiquata. Bellum, & pax in divino nutu ſunt poſita. Propior iis cauſa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodeſſe, aut officere noſcitur. Vnico bella afflantur aſtro, amore dominandi. Quòd ſi auguriis ducimur; omnia ſunt nobis auſpicatiſſima. Quippe ſub ortum Alexandri, Dianæ Epheſinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonſtravit. Neque deeſt *Aquilæ nido*, vt adnotavit Plinius, *lapis ætites, nihil igne deperdens*. Et haſtæ Romanæ ſub Sabinum bellum ardere viſæ, Romanis victoriam prænuntiarunt. Propinquior peſtilentiæ, famiſque metus. nam alteram è Montis latebris

Plutar. in vit. Alex.
Plin. lib. 10 c. 3.
Pier. Valer. lib. 46.

inhalata mephitis; alteram cinere obruta ſemina, & agrorum vaſtitas minatur. Sed, vti ſperamus, peſtilentiam flammę ipſę, purgato aëre; ſterilitatem opportunę pluuiæ depulere. Nova è Veſuvio eruptura ſubinde incendia ominatus eſt Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium ſæculorum, recurrentibus iiſdem incendij fontibus, atque intra vaſtiſſima Montis receptacula renaſcente materia, quæ novis nutrimenta ignibus præbet. Poſtrema prænunciatio ſupereſt, quamdiu perduratura ſit hæc ipſa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamvis Veſuvius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per intervalla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat ſpectacula. Nondum reductum ſcenæ ſiparium: nondum vacat Orcheſtra: nondum peracta eſt fabula; ſi tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant ſuſpéſi expectatione animi, quò tandē ſit tanta res evaſura. Miſerrimum profecto eſt, accepta iam pernicie, adhuc luctari cum metu. Si conſulamus Ariſtotelem peritiſſimum in effectis naturæ previdendis, prædicendiſque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terremotibus premonuit. quippe vtraque ex eodē fonte naſcuntur. *Cum*, inquit, *fortis factus fuerit terræmotus; non mox, non ſemel ceſſat agitatus. ſed primò quidem vſque ad quadraginta dies agitur, poſterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur ſecundum eadem loca. Quapropter, ſicut in corpore pulſus non repente ceſſant, neque citò, ſed per moram, marceſacta paſſione: ſic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus ſpiritus palam eſt, quod non mox omnem conſumpſit materiam.*

Niphus in meteor. Ariſt. lib. 2. ſum. 3. c. 2. ante explicat. VI. ſigni.

Ariſt. lib. 2 meteor. ſum. 3. c. 2.

Quouſque igitur conſumantur reliquiæ horum, neceſſe eſt quaſſare. Hæc ille, poſt quadraginta dies annuum, aut etiam bienne ominatus incendium. Si quid interea in Veſuviano fumo luce dignum, vel novi contigerit, vel contigiſſe iam noverim; narrationi huic attexam. Scribent hæc alij cothurnato ſtylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum ſuaſu à me
Luc.21. ſcripta curſim inter excurſiones flammarum, *areſcentibus hominibus præ timore*, areſcente ingenio, areſcente calamo.

APPENDIX.

DE NOVIS TERRÆMOTIBVS.

SCripſeram hæc fere intra menſem ab ortu incendij: cùm novi terræmotus, iique creberrimi cogunt me priori narrationi, vti ſpoponderam, hæc pauca ſubtexere. Dixeram ſub incendij exordium ſæpiſſime ſuccuſſatam tellurem, biduove iactatam formidine maiore, quàm clade. adieceram eorum terręmotuum originem referendam eſſe ad ſpiritus igneos, qui, cùm è Veſuvij latibulis cinerem, lapideſque ſuſtollerent, inter hiatus anguſtias exitum luctati, aëre vehementius concito, montem concuſſerint, & nexu quodam ſola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodunt, concuti vicina loca

expe-

experimur, vmbratili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius peſtis afflatum quodammodo ingemiſcente aëre, contremiſcente tellure. Multis id ſuadere conatus addideram, defecto iam Veſuvij vertice, ac vaſtiſſima patefacta voragine, terræmotus conquieſſe. Nunc inſtaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de iiſdem ſententiam labefactare. Quippe Montis vtrique lateri adnixa oppida, pagique, poſt perbreves inducias, revaleſcentium terræmotuum vi pæne perpetuò vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quam, & Veſuvium non parva planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: certè cum prioribus conferendi; niſi quod in iis rei novitas, & inſolentia viam terrori ſtraverant: hos, vt in venalium pretio ſolet accidere, reddit ipſamet copia viliores. Aſſuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Inſitum namque mortalibus nova magis, quàm magna mirari: & formido minor inceſſit expertes ſe non ſemel indemnes. De horum origine perſuaſum non paucis, tunc terram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus Mons, opus olim gaudentis, ac veluti ſuperbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit, ſive inteſtino abſumptus incendio, ſive mole ſua. Dumque in ſua viſcera recidivus, in ingentes cavernas relabitur, inter nativos ignes rogo ſuccenſo, veluti contumulatur in ſeſe. Hanc generatim omnibus terræmotibus cauſam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adſcribens: quæ revulſæ introrſum devoluuntur in præceps, ſive ignis vi, ſive vitio vetuſtatis. Nimirum ætates habent elementa etiam ſuas: & nihil à ſenectute tutum. Idem his expreſſit *Anaximenes apud Senecam in libell. de terræmotu.*

carmi-

carminibus, qui Parnaſſum in Licæá tranſtulit Lucretius.

Lucret. lib. 6

Terra ſuperna tremit magna concuſſa ruina:
Subter vbi ingentes ſpeluncas ſubruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repentè
Concuſſu, latè diſcerpunt inde tremorei.

Itaque, dùm dilacerato Veſuvij latere, ſaxa ſubinde diſſiliunt, tunc dumtaxat ſubſilire terram, quidam rentur. & verò perperam; nam, cum terræmotus frequentiſſimi extiterint, ſi quoties terra contremuit, toties, diffiſis lateribus, immanis lapidum ſtrues acervatim de Monte decuſſa eſt; actum iam pridem foret de Veſuvio. Enimverò, ſi Poëtis hic philoſophari liceret: gigantes dicerent in Veſuvianis campis, qui, Diodoro teſte Phlegræi dicti ſunt, olim contra Iovem depræliatos, pleroſque ibidem etiam conſepultos, adhuc ſpirantes, feſſoſque pondere, mutare lateri ſedem; eoque motu terram ſuccuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine ſemiuſtum iacere ſub Aetna, ſubſtrata fulciendo Monti mole corporis:

Diodorus Siculus lib. 4

Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.

Virg. Aeneid. lib. 3.

Hæc eadem de fumo; qui continenter è Veſuvio ducitur, & intercurrentibus terræmotibus tradere in expedito eſſet: ſi cum Poëtis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim, Gigantea. Parum ab his aberrant Aſtrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teſte Plinio, terræmotus derivant à vi trium ſyderum fulmineorum, Soli occurſantium circa quadrata Mundi. Sanè, cúm in ſupernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Aſtrologi deprehenderint: quid ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent etiam his ſe facilè

Plinius lib. 2. c. 79.

tricis

tricis Mathematici ij, qui ab ortu ad occaſum circumferri terram affirmant, immoto cælo. nulla enim novorum terræmotuũ ratio iis reddenda eſt, quibus perpetua eſt terræ motio. quæ ideo ſtare videtur, quia rapidiſſimè circumagitur, oculorum ſenſum fallente pernicitate motus, atque æterna vertigine ſtabilitatem ementiente. Ingenioſum primò Heraclidis, tum Copernici deliramentum, iis tantùm probandum, quibus immobilia verti monſtret emota mens. Ridiculum, quoque foret, ſi de terræmotibus his, qui à Veſuviana conflagratione derivantur, Thaletis Mileſij ſententiam ſequeremur. qui docuit mari terram ſupernatare, *tanquam grande navigium*; tunc verò moveri, ac veluti fluctuare, cùm aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porro foret dementiæ eos terræmotus in aquas referre, quos à Veſuviano igne proficiſci, pæne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à ſubiecto igne quaſſatur, res eſt paulò altius repetenda; ac terręmotuum, iam conſeneſcēte incendio, renaſcentium origo è ſuis ducenda principiis. Terræmotuum vniverſim cauſam eſſe ſpiritum intra terræ inanitates conſtrictum, exploratum eſt iis, qui Ariſtotelis veſtigiis inſiſtunt. Spiritum appello exhalationem ſiccam, & calidam, quæ maſcula vi caloris è terrę ſinu progignitur. Quia verò exiguo concluſa corpuſculo ſub aſpectum non cadit: ideo quaſi à corporis concretione ſciuncta ſpiritus dicitur. Tam tenue illud eſt, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræmotum ab incluſo ſpiritu effici, ita brevi argumentatione demonſtro. Omne quod movetur, aut movetur ex ſeſe, aut ab alio. atqui tellus non movetur ex ſeſe. nam, iudice Ariſtotele, quæcunque

Heraclides apud Albert. 2. cæli tract. 3.

Copernicus in libro de Revol.

Thales Mileſius apud Albert. loco cit.

princi-

principium motus in ſeipſis continent, viventia ſunt,& anima prædita. tellus autem inanime quiddam eſt. neque enim terram, vt ille ait:

Virg. Aen. 6.

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem; & magno ſe corpore miſcet.

Quod de Mundi totius anima Platonicus Poëta cecinit. Quale porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illata vulnera perſentiſcit: neque progredi valet, aut regredi; mobile dumtaxat, quia tremulum. Itaque, cùm terra non arbitrio moveatur ex ſeſe, nec niſi ad centrum nativo pondere deferatur: neceſſario fit, vt in aliis motibus à centro devia motricem vim agnoſcat alterius. Aut igitur alterius extra, & ſupra ſe; aut alterius intra,& infra ſe. Non extra,& ſupra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aërem pervagata in terram incumbit; ut eam vel tantillum è ſua ſede dimoveat. Illa verò Archimedis effata; *quolibet moveri quodlibet*;& poſſe ſe, ſi pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta convellere, magnificentius ab eo iactata, quàm verius. Quamobrem cùm in terræmotibus nullum movens appareat, quod in extima terræ facie ſuperne locatum ſit: reliquum eſt, vt movens inferne deliteat. Porrò intra terræ receſſus, ac latebras aut Aër, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut miſta corpora, metalla potiſſimùm. inter quæ præcipua ferrum, & aurum ſub terræ fodinis Natura clementer abſcondit, commiſeratione quadam generis humani, alterum crudelitati ſubducens, alterum cupiditati. Miſta hęc, quæ ſolidè concreta terream ſubſtantiam ſapiunt, neque facilè moveri poſſunt, neque movere. Aër, & Aqua fluida quidem ſunt corpora; ſed ſubterraneis cavernis incluſa, non eſt vnde impetum tantum concipiant, vt

Archimedes apud Pappum Mathem. coll. lib. 8. probl. 6. prop. 10.

terræ ſtabilitatem amoliantur. Supereſt igitur, vt motus terræ igni adſcribatur inter elementa cetera præſtantiſſimo tum levitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, eſt vlterius inveſtigandum. Nam, cùm ignis comburat potius, quàm concutiat: ſane hoc præſtare non poteſt; niſi ſatellitio ſpirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas ineſt & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo ſolet, acumine confirmat, cùm de terræmotibus agit, Ariſtoteles, Qui, *terra*, inquit, *à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcit: vt multus quidem extra, multus quoque intra fiat ſpiritus.* Paulò poſt. *Conſiderandũ vtique erit, quale maximè motivum erit corporum; neceſſe enim eſt ad plurimũ natum ire* (id eſt, quod per loca plurima facilè tranſmeat) *etiam vehementiſsimum maximè tale eſſe. Vehementiſsimum eſt; quod citiſsimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem. ad plurimum autem natum eſt pertranſire, quod per omnia ire maximè poteſt. tale autem eſt, quod ſubtiliſsimum. Quare ſiquidem ſpiritus natura talis eſt. maximè corporum ſpiritus motivus.* Vnde paucis interiectis ita infert. *Non igitur Aqua, neque Terra cauſa vtique erit motus; ſed ſpiritus cùm intro fortè fluxerit, qui extra exhalat.* Comprobat id duplici experientia. Primam innuit iis verbis, *Qui extra exhalat.* videmus enim fere poſt terræmotus ventos exiſtere. nempe intra terræ ſepta obſtricti ſpiritus, tanta vi obſtantia quæque invadunt; vt tandem evadant. Altera experientia ſumitur à tranquillitate futuri terræmotus indice. *Fiunt enim*, inquit, *tranquillitate plurimi & maximi terræmotus*: nempe cælo ventis immuni, clandeſtinas rixas, ac bellum domeſticum intra terræ cavernas apparantibus. Nimirum præcurritur terræmotui ſilentio vniverſitatis, integris

Ariſt. lib. 2. meteor. ſum. 3. c. 2.

ad exaudiendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Ariſtoteles, quòd terræmotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiu;& meridie, quàm ſpatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc ſpiritus intra terræ cubilia deſident conſtipati à frigore, à Sole non evocati. *Nocte* inquit, *plures, & maiores fiunt terræmotus*. Rationem infra ſubiicit. *Quia noctes diebus tranquilliores ſunt propter abſentiam Solis*. Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior eſſe ſolet, quàm ceteræ, tunc maximè terris è cæli faſtigio dominante Sole. *Sol*, inquit, *cùm maximè dominatur, diſſolvit exhalationem in terram. dominatur autem maximè circa meridiem*. Quamobrem præmiſerat, *Terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquilliſsima eſt, vt in pluribus, diei meridies*. Enimvero terrarum concuſſioni tranquillitate præluditur, ſecundis adverſa ſuccedere in hoc quoque premonente Natura. Ad eandem cauſam referas alia ſecuturi terræmotus indicia. Nam ſi ſub Solis occaſum, ſereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus, ſed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Ariſtotele augure, terræmotum præſagiat, quippe certum tranquilliſſimi aëris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ levi pulſu nubeculam facilè ductilem ſuo divaricatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aër verò à ventis prorſus exemptus, ac liber, ſpiritus infra detentos indicat, & ſubtus intumeſcentem procellam. Ex his liquidò conſtat, à ſpiritibus intra terræ cancellos obſeptis terræmotus exciri. Spiritibus vim calor ſufficit, leviſſimoque halitui tantum roboris adiicit; vt, emotis terræ cardinibus, non rarò montes evertat. Sed quo pacto id fieri poſſit, paucis exequar. Caloris

eſt,

eſt, partes diſſolvere, quæ frigore concreſcunt. ſolutis ampliora ſpatia, fineſque protendit iis quę ſpiſſata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quaſi ſe maior effecta, in propinqui corporis ſedem invadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem ſpatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniverſitate locus excluditur planè vacuus: ita quoque duplicato plenus; neque inane, neque ſuperfluum probante Natura; Quamobrem, ſicut ad ſubterfugiendum vacuum ſubitos aquarum aſſultus videmus, nullo impellente ſurſum; & alia id generis vſque ad miraculum: ita non minore Natura ſtudio prohibet, corpus geminum vnico includi ſpatio: quam Philoſophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra convellitur, atque in hiatus diducta diſcerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur; vt & maximam ſpirituum copiam quamcitiſſimè procreet, & iam procreatos è terræ meatibus, aut cavernulis, quibus quaſi ergaſtulis conſtricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domicilium quæritur: quando nequeunt ſine vlla ſede conſiſtere. Dumque corpora reliqua terræ ſinu intercepta obſtinatè hoſpitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquent. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum eſt, ne plura vno loco conſideant: ſpiritus corpora ſibi finitima impellunt; vt eorum ſuccedant ſedibus. Ab his loco pulſis truduntur media, à mediis poſtrema, à poſtremis exitus aut ſibi, aut ſpiritibus intercurſantibus quæritur. Terra ſuæ obiectu molis obſiſtit. Ita ſpiritus dum eniuntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt, terram cient. Hæc intra penitiſsimos Naturæ receſſus

oculis planè lynceis introſpexit Ariſtoteles,qui *cauſa*, inquit, *eſt motus ſpiritus; cum forte intro fluxerit, qui extra exhalat.* Ad inſtitutum redeo, vnde modò deflexeram. Flagrant adhuc Veſuviana viſcera, ac perpetuò per os voraginis tæterrimum fumum inhalant. Ignis initio materiam bituminatam, ſulphuream que depaſtus, quam ſpatia ſeculorum congeſſerant, magnum excitavit incendium. Hæc immenſa ſpirituum vis effuſa, dum inter hiatus anguſtias eliderecur ad Montis latera: terræmotus eos concivit,quorum vel ſola recordatione contremiſcimus. Nunc, cum vires nondum ſuas, flamma conſumpſerit; & vivant adhuc, etſi aliquantulum conſopiti, nunquam tamen intermortui, non modicæ ignis reliquiæ: novi ſpiritus intra Veſuvium, flammæ ſublatentis vi,in illa veluti Vulcani officina cuduntur: cuſi, aggeratique inflammantur: quippe ſicci,& calidi,ignique affines: inflammati concitantur ex imo ad ſublime: concitati terram pulſant.

Ariſt. loco citato.

Hanc Ariſtot. terræmotuum cauſam in Veſuviano igne proſpexit; dum ait, *terram à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcentem, multum quidem extra, multum quoque intra efficere ſpiritum.* Additque paulò poſt, *ſpiritum eſſe maximè corporum motivum: quia ignis, quando cum ſpiritu fuerit, fit flamma; ferturque celeriter.* Ex his facilè apparet incendij cum terræmotu cognatio. Quamobrem mirum non eſt,incendio nondum extincto, adhuc vigere terræmotus. quaſi eo motu tellus ignem in venas illapſum conetur excutere, fremitu etiam indignationem teſtante. Illud hac in re difficultatem exhibet non contemnendam: quòd terræmotus fiunt, vt dictum eſt, cùm *ſpiritus intro fluxerit.* Si quando autem terræmotus contingunt,dum ſpiritus exhalatur: id ſolùm

lùm fit, cùm arctior eſt exitus, quàm vt capere turbam poſsit ingruentium ſpirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram quatiunt. Atque id cauſæ eſſe diximus, cur inter Veſuvianæ conflagrationis initia, difflatis vndique ſpiritibus, adhuc terræmotus exiſterent, nempe propter anguſtias faucium. Quapropter obſervatum eſt, amplificata voragine, terræmotus Neapoli per menſes aliquot ſiluiſſe. Nunc neſcio quo pacto integrati: dum perſpiramenta vaſtiſſima, perruptis repagulis, nubes fumeæ volutantur. enimvero terræmotus prohibet expiratio. Quamobrem, vt à magiſtra experientia didicit Ariſtoteles, rarò æſtate terræmotus contingunt. Nimirum ſpiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi ſenſim ad auras prodeunt, ſubterraneis cavernis deſertis. quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æſtate ſunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræmotus tum Autumno, tum Vere frequentiores ſint, quàm vel hyeme, vel æſtate, per hyemem nimium conſtricto, per æſtatem nimiùm ſoluto halitu. ſcilicet inter nivium, atque ardorum iniurias inconcuſſa Tellus inter Autumni divitias contremiſcere didicit, dum fructibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducente Natura. Quod ab Ariſtotele obſervatum tranſcripſit Plinius. qui *Autumno*, inquit, *& Vere terræ crebrius moventur: ideo Galliæ, & Ægyptus minimè quatiuntur: quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hyemis.* Galliis Germaniam, & Aquilonares plagas; Ægypto reliquam Africæ oram, & Hiſpaniam adiungas, quæ ab Africa anguſto freto dirimitur: quòd illæ regiones hyemem; æſtatem hæ referant: in iis quidem terræ ſinum nivibus, geluque conſtri-

Ariſt. lib 2. meteor. ſum. 3. c. 2.

Plinius lib. 8. c. 8.

ctum Solis calore ad gignẽdos ſpiritus minimè vio-lante; in Africa, Hiſpania vero, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræmotus arcente. At Italia tẽperatiſſima Mundi regio, eęque potiſſimùm Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli tẽperie, terræmotui maximæ ſunt obnoxiæ, Sole ad ſpiritus procreandos, ſolo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem non terræ minus, quàm fortunæ motibus Natura ſubiecit perpetua nutantem iactatione rerum, ac veluti concuſſu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræmotibus loca calida nunquam, aut rarò vexantur, diſſipato, diſiectoque halitu: cur adiacentes æſtuanti Veſuvio campi tam crebro quatiuntur: dum per hiatus latiſſimos vndante fumo, liberè ſpiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur a caveis: à quibus voragini ſubſtratis fumi, & halitus fit expiratio. Novem paulò poſt ortum incendij, vti ſupra in narratione diximus, deprehenſæ è quibus fumeæ nebulæ ad os voraginis evoluebantur. Paucis poſt menſibus repertæ tres, obſtructis ceteris. quippe creverat vorago ruina laterum: quorum partes deciduæ plura ex iis, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui poſt incendium, æmulatione quadam ignium, largiſsimi ceciderunt, intra montis hiatum effuſi ſpiramenta quædam fumi emiſſaria clauſere. Itaque redactis nunc in priores anguſtias, qui deliteſcunt, ſpiritibus, terræmotus repetuntur. Argumentum eius rei non leve ſunt terræmotus non ſemel ſecuti paulò poſt, quàm è voraginis faſtigio exeſa fumo ſaxa deciderant. Obſervatum quoque eſt, terræmotus hos non rarò eveniſſe poſt pluvias, ſive oppletis infuſo imbre

recepta-

receptaculis, atque inde detruſis, pulſiſque ſpiritibus, ſive conſtrictis terræ meatibus, per quos tenuiſſimus halitus avolabat. Vtramque rei huius cauſam reddidit Ariſtoteles, docens terræmotus fieri poſt pluvias, *& eo quòd*, inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia ſcilicet expiratio intercluditur) *& eo quòd intercipiatur in anguſtioribus locis, & compellatur in minorem locum talis ſegregatio, repletis concavitatibus terræ aqua*. Hac de cauſa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluviem, atque ad mare tranſmittendam cavatæ aut minus quatiuntur, aut innoxiè. quod de vrbe Neapoli iam tum obſervavit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus eſt à copia ſpirituum: quę quandoque tanta eſt, vt & expiranti flāmæ materiem, & terræmotui ſuggerat. etenim, quando ſpiritus per patentes ad aërē aditus ſive inflammatus in ignem, ſive abreptus in turbinem, totus effertur; incendia exiſtunt, aut vēti: quādo totus terræ clauſtris occluditur, terræmotus: quando partim effertur, partim clauditur, tum aëri fumū, aut flatum, tum terræ quoque motū ſummittit. Vidit hoc, vt cetera, Ariſtoteles: qui, *ſpiritus*, inquit, *aliquando quidē continuus extra fluit omnis: aliquādo & partitur*. Hinc paulò poſt infert, *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræmotus: quia cōtinua exiſtens exhalatio ſequitur vt in pluribus impetū principij. quare aut intro ſimul, aut ſimul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quoſdam fieri terræmotus etiam flatu exiſtente*. Hoc ex eo deducit, quòd præmiſerat, *ſpiritū non ſemper omnē extra, aut omnem intra fluere ſed aliquādo & partiri*. tunc enim pars ſpirituū liberiorē ſortita exitum in ventos effunditur: pars terrę concluſa latibulis muſſitat: & invidia, credo, aliorū, qui per aërē divagantur, obmurmurāt. Addit etiam,

Ariſt. lib. 2. meteor. ſum. 3. c. 2.

Plin. lib. 2. c. 82.

Ariſt. ibid.

tunc terræmotus minores magnitudine fieri ; propterea quòd diviſum eſt principium, & cauſa ipſorum. Hinc licebit non ſine ingenti admiratione coniicere, quàm exaggerata intra Veſuvij penetralia lateat vis ſpirituum. qui, dum continenter è ſupercilio Montis in flatus evoluuntur, ac fumum; eodem temporis articulo terræmotus non debiles, ac perraros, ſed validos, & crebros exuſcitant. Quota pars in aciem educitur, quando ij ſpiritus, qui veluti intra vallum ad cuſtodienda caſtra ſe continent, vehementiſsimè terram dimovent? enimvero dum palam flamma, fumo, cinere impetimur; per latentes quoque obſeſſi cuniculos pulſu ſpirituum arietamur. Parum eſt, vnico bellum cum elemento geri: niſi ſimul in aërem, ac tellurem invadatur, neque aquis parcitur. Etenim hæc eadem ſpirituum copia, à quibus aër fumo, tellus motu infeſtatur; aquarum etiam torrentes eiectat. Menſe ſuperiori ab iis qui Veſuvij maritimas radices accolunt, poſt prævios terræmotus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, conparavere ſe denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parva clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluvium, ne quemquam ſuſpicio ſubiret, ſubito collectæ ex imbribus aquæ, cumulatæque in torrentem. Quamobrem, cùm non appareat, vnde repente novus hic torrens extiterit; fatendum eſt, erupiſſe ex hiatu montis, effervéſcentibus, atque exvltantibus aquis vi ſpirituum. quemadmodum, dum ollæ flamma ſubiicitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis cavernis aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atque in-

tra hiatus montium receptis, an aëre frigido ſubterraneis antris incluſo ſenſim concreſcente in humorem aqueum. Vnde primò ſtillicidia, ac tenues fontium ſcaturigines; tum inexhauſtæ fluminum perennitates. In quo ſenſu accipias illud Poëtæ.

Omnia ſub magna labentia flumina terra. Virg. Georg. lib. 4

Novos è Veſuvij voragine proſiluiſſe torrentes, ſi cui fortaſſe videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro ſecundo de elementis, vbi teſtatur, ſe Valentiæ in Hiſpania vidiſſe ſereno cælo ſubitum, dehiſcente terra, novi torrentis ortum, qui effuſus in campos vrbem verſus excurrit, vaſtitatem, & cladem importaturus. vnde cùm ſolo murorum obiectu arceri non poſſet; vix novis aggeribus, obicibuſque repulſus, & corrivatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimvero eadem ſpirituum vis & terræmotus, & inundationes creat. Atalantam Græciæ peninſulam poſt terræmotum perrupto aquis accurrentibus Iſthmo, mari circumventam atque inter inſulas repente aſcitam, tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum, quo plurima Rhodiorum, & Aſiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obſervat Baronius, & inundatio excepere. Terram ſub Gallieno motam, & per idem tempus multas vrbes mari demerſas, narrat Trebellius. Nimirum iidem ſpiritus terram è ſua ſede dimovent; aquam è ſua: iiſque impellentibus, terra è centro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præſenties: ſi ſolito turbidiores hauriantur è puteis, *neque*, vt addit Plinius, *ſine odoris tædio*. Si quidem ſpiritus efferveſcentes ex imo in aquas invadunt, antequam aggrediantur ad ſolida. Hæc de novis terræmotibus, & torrente nuper exorto.

Diodor. lib. 3.

Baron. to. 2.

Trebell. in Gallieno.

Plin. lib. 2. cap. 81.

quibus anceps etiam coniectatio, accipientibus hæc multis in fauſti eventus omina, aliis in adverſi. Favet prioribus Vates Regius. qui *terra*, inquit, *mota eſt. etenim cæli diſtillaverunt à facie Dei Synai, à facie Dei Iſraël.* Quod de lege duarum tabularum à Deo inter terræmotuum fragores promulgata in Monte Synaï, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita Legitur, *Mons Synai fumabat, eo quòd deſcendiſſet Dominus Deus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace. eratque omnis Mons terribilis*: ſive, vt vertitur ex Hebræo, probante Saliano, & aliis, *totus Mons contremuit.* Quamobrem ſub incendium, & fumum Veſuvianum repetiti identidem terræmotus divinæ, vt quidam rentur, ſunt præſentiæ argumenta, quæ maieſtati ſerviant potius, quàm terrori. ſiquidem *terra mota eſt, dum cæli diſtillarent à facie Dei Synai.* Terræmotu, & fumo, arcanæ maieſtatis indice, Deus Iſaiæ ſpectandum ſe prębuit. Quippe *domus repleta eſt fumo, & commota ſunt ſuperliminaria cardinum.* quod ad Iovis aſpectum traduxit Maro, dum dixit,

Totum nutu tremefecit Olympum.

Terræmotu prætereà Chriſti novum è cælo ad terras acceſſum prænuntiatum reperimus apud Aggęum, *Commovebo cælum, & terram: & veniet deſideratus cunctis gentibus.* Eo terręmotu, dum Chriſtus in Bethleem naſceretur, antiquiſſimum Romę templum corruiſſe, teſtatur Petrus Damiani. quaſi exinde Romana tellus, ethnica ſuperſtitione deiecta, ſeptem elata collibus, in occurſum conditoris aſſurgeret. Nimirum *Montes exultaverunt vt arietes, & colles ſicut agni ovium. à facie Domini mota eſt terra.* Terręmotu quoque feſtiviſſimo inſignitus

Chriſti

Pſal. 67.
Vide Lorin. ibidem.
Exod. 19.
Salian. to. 1. anno 2544. num. 384.
Iſa. 6.
Virg. lib. 9. Æen.
Aggæi 2.
Petrus Damiani ſerm. in Natiuit. Domini.
Pſal. 113.

Chriſti redivivi triumphus, referentis è devicto Dite manubias. *Ecce*, inquit Matthęus, *terræmotus factus eſt magnus*, quodammodo geſtiente tellure, & lapidibus ipſis præ lętitia exilientibus. Inter terrę-motus fragores, & lapſus ignium Sanctus in Apoſtolos Spiritus effuſus eſt, terra veluti ſeſe ad ſuperna efferente. Denique, ſi maximis minora licet adiicere, terrę motu Paulini obitus celebratus, eo terrę plauſu evecti ad cęlum. Terræmotu Ignatij Societatis noſtræ parentis è profano militia ad ſacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc eſt, turbatumque apud Inferos. Conſimili planè modo Franciſcus Ignatij ſocius, Indorum Apoſtolus terræmotum, qui in Inſula Mauri ipſo die Archangelo Michaëli ſacro contigit, interpretatus eſt, bono cives animo eſſe iubens: ſiquidem mali dæmones ab Archangelo pulſi, inter fugiendum terram concuſſerant. Fauſtiſſima hęc è terræmotibus omina ducuntur à quibuſdam timori aut demendo, aut levando, terra etiã, dum movetur, non tam quietem, quàm inertiam deſiſcente. Alij contra terræmotus in magni omen terroris accipiunt. Antiquiſſimum omnium ætatum memoriæ terræmotum inter ea fuiſſe memorant, quæ à Deo Pharaoni, Aegyptoque inflicta ſunt vulnera. Habetur id apud Euſebium ex Artapano, qui refert *Moyſen grandinem, & terræmotum noctu excitaſſe, vt qui terræ hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus abſorberentur.* Neque terræmotibus admixta grando, inter noſtra ſupplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinavit. Grandini apud Ægyptios adiunctus eſt ignis. Quippe animadvertit Salomon tunc *ignem ardentem in grandine & pluvia coruſcaſſe.* Quod ſignificavit etiam David, dum

Matth. 28.

Lipoman. in vita S. Paulini.

Ribadaneyra in flore Sanctorum par. 2. in vita S. Ignatij

Turſellin. in vita Xaverij.

Euſeb. l. 9. de Prap. c. 4.

Sap. 16.

Pſal. 77. dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & poſ-*
Pſal. 104. *ſeſsionem eorum igni.* Et alibi: *Poſuit pluvias eorum grandinem,* ſive ex hebræo, *lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipſorum.* Denuo hęc graſſata calamitas in incendio Veſuviano. ſiquidem Deus *tradidit grandini iumenta noſtra & poſſeſsiones noſtras igni.* Namque exanimata iumenta, dum lapidatum dę cælo: ac non prædia modo, ſed oppida etiam integra, viciquę exvſti. Illud præterea in Ægyptio igne prodigioſum, quod neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, vt perpen-
Phil. l. 1. de vita Moyſis. dit Philo, *ignis ſplēdor vincebatur à craßiſsimis tenebris.* Quod teſtatur Salomon iis verbis,
Sap. 17. *Ignis nulla vis poterat illis lumen præbere.* Hoc in incendio Veſuviano inſtauratū vidimus, dum Mons flāmas, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quòd ſi tunc, vt
Sap. 16. animadvertit Sapiens, *in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat:* hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum & incendium inter aquas vigeret; & ignis imperio mare, flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros terræmotus quoquę crebri acceſſere; vt nos etiam, quemadmodum olim Ægyptios, *deſcendens ſonitus perturbaret.* Quem
Sap. 17. porro terræ fragor non exterreat: dùm modò frementi ſimilis, modò mugienti repente intumeſcit, aſſurgit, proſilit, deſidet; mox reſultat ſpiritu reciprocante? Quid, dum fatiſcunt parietes, criſpant, concurrunt, vibrant, atque adverſo motu quodammodo inter ſe arietant? Quid, dum ſolum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abſcedit, iam iam aut impoſita ſupernè tecta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non raro contigit, diducendum in hiatus, ac pæne Inferos noſtris aſpectibus exhibiturum? Magna profectò ſunt iſthęc divinæ

iræ

iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis ſceleribus provocamus. Audiamus quid in eventu perſimili dixerit ſanctiſſimus Vir Ephrem Syrus. qui *terra*, inquit, *tremiſcens ſub noſtris pedibus commovetur, vt nobis metum incutiat: & ne ſic quidem ob noſtram duritiem formidamus. vrbes integræ abſorptæ ſunt; & loca ab ira Domini deſolata: & neque ſic trepidamus. Bella commota ſunt, vt nos timentes Deum pænitentiam ageremus: & neque ſic converti volumus.* Hęc ille. qui ſermone etiam peculiari *de terræmotu* multis probat hunc, ſeclusis naturalibus cauſis, ſæpe à Deo ipſo excitari ſive ad cladem, ſive ad terrorem. Id ethnici quoque cùm adnimadverterent, è terræmotibus calumniam Chriſtianis conflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à neglectis, & iratis Diis. Ita de terræmotu, qui ſub Galieno contigit, teſtatur Origenes. eius cauſa ſacra per totam vrbem, totumque Orbem terrarum ingentia celebrata, addit Capitolinus. Adeo inſitum eſt vel imbutis falſa religione pectoribus, terra labante, ad cęlum confugere. Quòd ſi apud eoſdem ethnicos, vt teſtis eſt Plinius, *parietes incendiorum deprecationibus conſcribebantur*; mirum non eſt apud Chriſtianos, vt refert è Cedreno Baronius, Iuſtiniano imperante, terræmotibus diriſſimis perculſa Antiochia, dum publica privataque ædificia iactarentur, ac paſsim aſſultantia tecta corruerent; domorum fores ad ſiſtendum, avertendumque terræmotum, ita conſcribi cœptas. *Chriſtus nobiſcum, ſtate.* vrbe exinde indemni: cùm tellus, quę ad Chriſti vltoris imperium deſæviebat, ad eiuſdem nomen, ac nutum conquieſceret. Enimvero terræmotus non ſemel à Deo ipſo immitti, è ſacro codice compertum eſt. Terræmotu ad turbarum ſonitum

Ephrem Syrus l. 2. vitarum SS. PP. procem. apud Lipom. to. 2.

Origin. contra Celſum.

Capitol. in Galieno.

Plin. lib. 28. c. 2.

Baron. to. 7.

Paraphr. Chald. in Ioſue c. 6.

ſum-

ſummiſſo mūri Hiericuntini conciderunt. Terræmotu præferente miraculum, vt Salianus animadvertit, exercitus Philiſtinus ad internecionem deletus. Terręmotus, Chriſto moriente, ſupra Naturę leges exhibitus, duodecim, vt narrat Plinius, vrbes in Aſia proruit. quanquam tunc quoque diſſiluēre Montes; abruptiſque in immenſum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit ſui conditoris interitum conqueſtura. Poſtremo; vt ſileam de ceteris, terræmotus extremum Orbis terrarum pręcurret excidium. quod ipſemet Chriſtus præmonuit. *Erunt*, inquit, *terræmotus magni per loca*. ſive Mundi iam conſeneſcentis interitum, vt ſolet in morbis accidere, agitatio, tremorque antecedat: ſive eo motu incumbentia vndique ſcelera tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. Denique, vt paucis cuncta concludam, terræmotibus his datæ tragœdię plauditur, dandę pręluditur.

Salian. to. 3. anno 1964. num. 67.

Plin. lib. 2. cap. 48.

Matth. 24.

IVLII

IVLII CÆSARIS RECVPITI

E SOCIETATE IESV DE NOVO IN VNIVERSA CALABRIA TERRÆMOTV

AD EMINENTISSIMVM AC REVERENDISSIMVM S. R. E. CARDINALEM BARBERINVM.

DESTINAT ſibi nova calamitas cruentatum ſemel Veſuvij cædibus calamum, cōgeminato nuncio, dum clades congeminatur. Devovet etiam ſibi, Franciſce Cardinalis Ampliſſime, nomen illud tuum, quod claritatem auxit incendio, ac fama flammam nobilitavit. Eruptio illa Veſuviana quaſdam clades peperit, quaſdam prænunciavit. Infortunium illud appellaveram; ſed infortuniorum vaticinatio fuit. Incendium

prę-

præferebat: ſed portentoſius erat cometa, ex editiſſima aëris regione, oppidorum, vrbium, provinciarum ſtragem,paucis poſt annis,veluti cauda tractutus. Fragor ille inter prodigia recenſendus, qui diſſitas quoque regiones exterruit; cæli ſonuit veluti claſſicum,quo toti Neapolitano regno bellum indicebatur. Terræmotus ij, quibus quatuor, vel quinque oppida corruerunt, parvæ velitationes erant, maiorum præluſiones certaminum, & prima quædã tentamenta pugnandi. Pronunciaveram abſolutam planè tragœdiam, ac reductum ſcenæ ſiparium: ſed luctus inſtauratus ex integro,quæque malorum extrema videbantur cadentium,exordia fuere naſcentium. Denique multò acriùs, ac vehementiùs Veſuviani incendij cineres recaluere. Rem ita contigiſſe, vt ſubiiciam, ex auctoribus fide dignis compertum. Dies intercurrebat Martij menſis vigeſimus ſeptimus,qui in Sabbatum inciderat.nobilem à palmis appellationem ſortitum:ne palmæ ſine cœdibus forent,mox funeſtandum.Hora data iam erat prima ſupra viceſimam, Sole ad occaſum vergente, quaſi luctuoſum ſpectaculũ averſaturo:cum terra repente mota Calabriam tum citeriorem, tum vlteriorem, celeberrimas Neapolitani Regni Provincias, quà concuſſit,quà diruit:Meſſana Vrbe finitima è damno non exempta, Neapoli non è metu.Nulla mali tam ingentis præſenſio, ante animadverſo exitio, quàm periculo. Terræmotus nomen vnicum, ſed pernicie multiplex, non vno tenore ſtragem edidit: ſed alicubi ſæviùs,clementiùs alibi: divina, credo, dextera moderatrice,& veluti circumducente cladem. Hanc in primis paſſa Conſentia,Calabriæ citerioris caput, altera regij magiſtratus ſedes, vrbs nobilitate civium, & antiquitate percelebris; oſtentans inſignia

ſeptem

ſeptem collium; quod in totidem videbatur locata cum oppidorum corona, quodam veluti luſu naturæ Romam parvulam effingere connitentis, duplici flumine Crate, & Buſento vnius Tyberis vices implentibus. Magnificentiùs hic graſſata calamitas. multæ domus dirutæ, quaſſatæ omnes. Duæ caſtri turres planè ſolo æquatæ; Quatuor aſſurgebant muralibus in faſtigio pinnis diſtinctæ, ſive ad ſpectaculum, ſive ad munimen. Nunc vna vix ſupereſt. Nam duabus terræmotu deiectis, tertia ſuperiore anno fulmine icta deciderat. Stravere, ſine vllo tormento bellico, turres tres fragores duo, cæli alter, terræ alter, in vnius arcis ruinam cælo, terràque, quaſi inito fœdere, conſpirantibus. Neque multò minor in palatio regio iactura. Quod olim Protegum Hiſpanorum regia, cum Galli Neapolim obtinerent, nunc nihil admirandum retinet, præter lapidum ſtruem, quaſſoſque parietes: vt damnata videatur ad ſupplicium domus, in qua cæteri damnabantur. Neque aut templa fuere immunia, aut tutiora cœnobia. Turris, Chriſtiano ritu, regia munificentia, ad ingentis tympani loculamentum extructa, Archiepiſcopalis templi ornamentum, ſupra ædem ſacram decubuit, alamque diſiecit. Duo præterea Patrum Franciſcanorum cœnobia corruerunt, vt ne ipſis quidem reorum aſylis vlla fuerit in hac clade ſecuritas. Collegium Societatis Ieſu occupavit ruinam, quam non multò poſt vetuſtas tuliſſet: tribus tamen cubiculis, quæ firmiora erant adhuc ſtantibus, ſed rimoſis. Quod vitium in aliis etiam apparet ædibus: quæ terræmotui ſuperſtites ſolo, parietibus, lacunaribus diffiſſis, per immanes hiatus perſpicuè caſum minantur. Ità in ædificia vrbis ſævitum, ſed indultum civibus. Habuit hæc ſuum

Leander Albert. deſcrip. Ital. in 7. regione.

Henric. Bacch in deſcript. Regni.

Henrich. Bacch. in deſcript. Regni.

ruina ſpatium; & terræmotus initio lentior monuit incolas, vt in apertas planities, atque in loca tutiora profugerent. Viginti circiter oppreſſi periere(numerus in tanta eius vrbis celebritate perexiguus) quibus fortaſſe aut ſegnis ętas, aut ægra valetudo pedum celeritatem inhibuit, malo præcurrente remedia. Vni tamen fuga mortem, aut maturavit, aut intulit. Mercator, cum ad officinę fores neſcio quid negotij perageret, ac terręmotu obſtrepente, in ampliorem ſe plateam quanta maxima poterat celeritate proriperet, in deciduum parietem incidit: ac magnificarum ædium ruinis cliſus ſplendidè occubuit, incolumi tectulo, vnde prodierat. Futurus documento mortalibus, fruſtra nos mortem effugere: quę, dum relinqui putatur à tergo, obviam ſe commonſtrat è fronte. Hunc lethi fuga ad lethum impulit: alteri pietas memorandum poſteris exitum dedit. Barbara Teleſia, clari generis fœmina, primo terræ ſtrepitu territa, convulſę domus egreſſa limen ſe in tutum eduxerat. Sed mox, vt animum recepit ex metu, mentem ſubiit filius, inter mortis fauces deſertus, cui per ætatulam nec conſilium, nec vires ſuppetebant ad fugam. Hac memoria ſui immemor, per ſaxa, per pericula, per ruinas, eò interrita rediit, vnde pavens profugerat: fortiùs quidquid accidiſſet latura, ſi cum chariſſimo pignore communem vitæ, mortiſque aleam ſubiiſſet. Verùm, dum mater puero inconſultiùs conſulit, quàm res poſcebat, improviſo tecti delapſu in mutuo complexu vterque periit: ſuffocata etiam prole, quam mulier nondum enixa conceperat. Quatuor ſanè in vnico eventu portenta. Barbaram peremit pietas. Vnius quæſita incolumitas tria capita extinxit. Vni mors obtigit ante vitam. Huic vterus evaſit in tumu-

lum.

lum. In ſcholis etiam, quas vocant pias, tres aut quatuor pueri occubuere, qui inter ipſa ætatis primordia, cum prima legendi rudimenta diſcerent, extrema pati didicerunt: inter elementa Grammaticæ, duriore hauſti elemento. Patres tamen, qui tam pio vacabant operi, omnes integri, illæſique. Conſimilis Dei prouidentia in Patribus noſtræ Societatis eluxit. Nam ij omnes, quorum cubicula conciderunt, foras prodierant: eorum, qui intus aderant, cubicula ſubſtitere. Inter hos ille, qui hoc anno in Archiepiſcopali templo ſumma cum laude concionabatur, cum ad inſequentis diei concionem totus incumberet, terræmotu ab ea cura diuulſus, aliò cœpit cogitationem, ac pedem avertere. Mirum dictu. quacunque ille gradum feciſſet, illico parietes, tecta, ſcalæ relictæ à tergo ruebant; quaſi tantummodò expectaretur ad horum ruinam aliena incolumitas. Diceres continuiſſe ſe illa tantiſper, ac veluti timuiſſe ne læderent. Magiſter ex iis vnus, qui Grammaticam in eo collegio docebant, terræmotu exaudito, diſcipulos præivit ad fugam. Intervallum datum, vt omnes pedem efferrent. Cum ad ianuam accurrerent, ædificij pars ante fugientium oculos corruens fores obſtruxit. Territi regredi, ac referre curſum vnde diffugerant. Sed inter eundum, ex altera parte, primò ſuperſtans cubiculum, mox etiam ſchola vacua cecidit. Occluſo vndique exitu, nullus iam ſupererat transfugio locus; perdurante adhuc terræmotu, atque identidem ingraveſcente: ita vt conſiſtere non poſſent, progredi non auderent. His vndique circumſepti periculis, dum ex omni parte fugam adornant, ex omni etiam ruinarum obiectu intercluduntur, animadvertit magiſter ſubiacentem ſcalæ adhuc integræ anguſtiſſimum

ſtiſſimum fornicem: qui, ſubmiſſis ingredientium cervicibus, quatuor aut quinque vix caperet. Eo ipſe ſe celerrimè contulit: quodque incredibile videbatur, viginti diſcipulos (nam fortè cæteros ad ſuum quemque pagum dimiſerat) in eundem angulum ſibi hærentes intruſit. Tectis hinc, inde, aliis ruentibus, aliis nutantibus, & iam iam incumbentibus ad ruinam, mentis inopes pueri flere, conclamare, magiſtri opem depoſcere, congeminatis his vocibus, perimus, Pater, perimus. Iam excitatus colliſione, caſuque lapidum pulvis vſum oculorum abſtulerat; nec quà evadi poſſet vlla ex parte apparebat: cum fortè audita vox magiſtri alterius eum, qui deliteſcebat, quaſi extinctum flebiliter appellantis. Ille in circumfuſa caligine eò gradum direxit, vndè ſonus accipiebatur: ac per aggeſtos obices, & ſaxa vndique collabentia, non tam ambulando, quàm reptando, tandem ad plateam erupit, pulverulentus, ac ſemivivus. Mox ſequaces pueros voce, manu, ope eodem perduxit integros, ſoſpiteſque: ne vno quidem vel mutilato, vel læſo. Hęc ita narravi, vt ab eodem accepi, minutiùs quidem, quia vera, & comperta: Dei numine non parum prodente ſe vel in parvis. Non minor in alterius incolumitate admiratio. Nam, dum Philoſophiæ magiſtro, & ſchola corruit, & cubiculum, ipſe vtrique calamitati ſubducitur. Enimverò mane diſcipuli vacationem à veſpertina lectione popoſcerant, magiſter annuerat: idque præter morem, non ſine divino nutu. Quippe gymnaſium eo temporis articulo cecidit, quo nemo elabi potuiſſet; ſcalis etiam, quà effugiendum fuerat, repente diffractis. Ità ille, dum ſuo ſe, ac diſcipulorum otio indulſiſſe putaverat, indulſerat vitæ; vacaturus à labore, vt vacaret à

funere.

funere. Idem inopinatè accitus ad templum, paulò poſt delapſo cubiculo, vnde diſceſſerat, lethum feliciùs effugit ignarus, quàm ſi prænoſſet. Cæterùm cordatè hic, cum ad ruinoſi templi fores terræmotus initia præſenſiſſet, nihil moratus ad plateam evaſit: vbi multos reperit lymphatis ſimiles, & iam conſternatos in fugam: qui, ſacerdote conſpecto, noxarum ſolutionem lamentabili voce, nec ſine lachrymis, petiere. Ille alienæ magis memor ſalutis, quàm ſuæ, à ſingulis culpa raptim audita (quod in rebus extremis licet) ſingulos etiam ocyſſimè ab omnibus expiavit. Ita breviſſimo temporis ſpatio centum circiter confeſſiones excepit. Quod alij Patres inter fugam pariter præſtitere: quaſi Parthorum more fugiendo bellarent. Profectò vnus terræ tremor cunctis tremorem incuſſerat: atque inter alliſiones lapidum, corda ſaxea ſcindebantur. Augebat terrorem horribilis ex imo boatus, ſubinde quidem atrocior, ſed vno ductus ſpiritu per quadrantem (tamdiu enim prima hæc terræ iactatio tenuit:) tempus tantæ ſtragi perbreve, vni terræmotui longiſſimum. Ingerebantur oculis pulvereæ è ruinis elatæ nubes, quæ ſereno cælo, diem obtexerant: ità vt non iuvare, non videre quemquam licèret. quod in immani alio terræmotu, ſub Traiani imperio, contigiſſe teſtatur Dio. Exaudiebantur diſſonæ voces hinc expectare, hinc ire iubentium, & fugientes ipſa quoque feſtinatio morabatur. Feriebat etiam aures ædium vndequaque cadentium fragor, qui terræmotui adſtrepebat: & puerorum vagitus, eiulatus mulierum, virorum clamor timoris index, ac doloris omnia latè loca compleverat. Sed brevi fuga civium ſolitudinem vrbi fecit. Itum eſt ad campos, extra pomœrium, prope vrbem: ibique per-

Dio in Traiano.

noctatum ſub dio: vt cælum ſpectare cogerentur, quos tellus expulerat. Planitiem, ad quam quaſi dato ſigno advolavere, Paradiſum vocitant: magnifica ſanè appellatione, & ea ipſa cives alliciente; vt eò ſe reciperent à gehennę terroribus, quos in vrbe reliquerant. Enimverò Paradiſi tunc ſimulachrum quoddam exhibuit, cum nihil ibi niſi preces, imploratio numinis, ſcelerum deteſtatio, ſuſpiria, lachrymæ, Chriſtianæ deliciæ. Nam cum eò cives, vt dictum eſt, ac Societatis Patres vndique confluxiſſent, à viceſima prima hora ad noctem vſque dimidiam noxis confeſſione eluendis vacatum. Profectò nox illa divinæ plus lucis attulit, quàm multi Soles. Campus in templum mutatus, quando templa iam in campos abierant. Illud etiam ſcitu dignum, quod cum ſummi iuxta, atque imi, pueri, ſenes, mulieres, viri terræ damna metuerent, cęli iniuriis paterent, lignea veluti tentoriola (Barracchas appellant) mira celeritate ſtruxere; delecto à viris primoribus loco noſtris Patribus propinquiore, quò promptius eſſet ad confeſſionem perfugium. Crederes omnes ad militiam adſcitos, caſtra ibi metatos, bellum inferis indixiſſe. Neque ſi quis obfirmatior fuiſſet in ſcelere, excitamenta ea nocte defuere ad pietatem. Viginti quatuor terræmotus identidem numerati, quaſi ferali ſonitu diem iræ furiales horę diſtinguerent. Ita nox inter terræ fremitus, pavoremque mortalium tranſacta lamentis, clamoribus, precibus. Vt illuxit, ſtragem dies oſtendit, quam nox, vmbræque celaverant. Commovit omnium animos miſerabilis patriæ vrbis aſpectus, in qua viduata iam civibus nihil aſpicerent, præter fragmina lapidum, & dirutas, aut ſemirutas ædium potiùs vmbras, quàm ædes. Iacebant

alta palatia: & tot ſeculorũ labores vnus dies pœne momento conſumpſerat. Ne hora quidem interfuit inter vrbem celeberrimam, & nullam. Ita non hominum ſolùm, ſed vrbium quoque funera deſtinantur. Nunc quando, quæ ſuperſunt domus ruinarum nunciæ, rimarum plenæ, vacuę adhuc ſunt, & inhoſpitales, vrbem cives, ad opportuniorem ſitu n traducere, ac denuo extruere meditabantur, revicturam fortaſſe vivaciùs ex interitu. Iam dominicus ille dies affulſerat, qui Chriſti triumpho, & ſacrarũ diſtributione palmarum Chriſtianis ſolet eſſe lætiſſimus. Sed quis feſtivè palmas potuiſſet accipere, victoriæ inſignia, inter tot magnas iacturas, & maiora pericula. Tamen depoſcente populo, annuente Archiepiſcopo, ara noſtrum prope tentorium confeſtim erecta: ibique non eo ſolùm, ſed cęteris quoque hebdomadæ ſanctioris diebus ſacra rite peracta: pompa quidem, vt ferebat neceſſitas, incultiore; ſed inter Chriſti Domini inferias, ad lachrymas, luctumque cultiſſima. Non unquam ſacri maiore pietatis ſenſu traducti dies. Supplicationes & frequentiùs obitæ, & ardẽtiùs. Emicuit in hoc Patrum Cappuccinorum ardor, agmen ducentium, & ſe loris acerrimè verberantium, cruentato tergo, quaſi firmum cum Deo fœdus eo ſanguine ſanciretur. Sequebantur puellæ deiectis oculis, laceris genis, effuſo capillamento, veluti crinium ſoluta lege, qua nectebantur, vt necterent. Excipiebat has turba mulierum: quarum aliæ pugnis ora tundebant, lamentabili edito ſonitu, quo pręficæ mortuos deflere ſolent: aliæ etiam, robore pluſquam fœmineo, ſpinis, clavis, cultris ſe aſperrimè lancinabant. Nec viri deerant, qui aculeatis ſe flagris diſcruciarent, partim ſaccis induti, partim reſperſi cinerę; ſupplicia de

ſe ipſi ſumpturi, quæ Numinis ira depoſceret. Antiquam eò ab Aſſyriis traductam Niniven credidiſſes, ad ſaluberrimas lachrymas non Ionæ, ſed terræ clamoribus excitatam. Hæc non modò inter luctuoſæ hebdomadæ tenebras, ſed in luce etiam Paſchatis ſpectacula exhibita: vt vel ipſum lætitiæ diem tanta calamitas funeſtaret. Acceſſerat ad doloris cumulum fames, diriſſima inopum carnificina. Nam ex vicinis oppidis plurimi, qui bonorum omnium iacturam fecerant, confugere coacti ad vrbem, ſeu veriùs ad campos, ad quos aſportata vrbs videbatur. His, religioſorum Patrum induſtria, ditiorum liberalitate, commeatus ad victum ſuppeditati: ne conficeret incolumitas, quibus ruinæ pepercerant. Hæc ferme mihi de vrbe Conſentia luculentiſſimi teſtes, qui interfuere narrarunt. Sed neſcio quo pacto terræmotus in vrbe quodammodò ſe geſſit vrbaniùs, lapidum magis exitio, quàm hominum: in oppida vires totas, ac furorem effudit. Nam Conſentiæ terræmotus principio mitior per intervalla deſæviit, vniverſam ſtragem triplici ſucceſſione partitus: in locis verò finitimis caſtella tunc deſiere, cum cœpit. An quia in his minùs firma ædificia primus terræ aſſultus deiecit? An quia, Conſentia ad montis radices locata, oppida editiorem partem occupant collium, prona magis ad præcipitium, & caſum. Quidquid id fuerit, Altilia, Beliſcum, Aprilianum, Figlinum, Mottæ duæ, Domnici duo, S. Petrus, S. Stephanus, S. Hippolitus, S. Benedictus, Cellaria, Pedacium, Petra ficta, Spezzanum duplex, Mangonum, Paternum, Zompanum, Carpenzanum, Roblanum citiùs periere, quàm narro. Spatium, quod ſatis fuit ruinę, pænè commemorationi non ſufficit. Cæteri vrbis pagi, qui octoginta quinque in iiſdem

colli-

collibus numerabantur, magna ex parte diruti: tantummodò non deleti. Ingens in his mortalium ſtrages, malo velociore quàm fuga. In oppido Roblano, quod olim Caroli V. hoſpitio, nunc multitudine incolarum pœnè vrbem æmulabatur, cui ſuberat, vigiuti ſupra octingentos extincti, ſaucij octogintà. Inter hos Epiſcopi Vmbriaticenſis ex fratre nepos, parente, duobus fratribus, conſanguineis plurimis, maiore bonorum parte deperdita, ſuperſtes tantùm ad lachrymas. Multi in ædibus ſacris enecti reperere ibidem lethum, ac tumulum: quaſi pompam inferiarum ferente; non expectante fato. Eadem pœne vaſtitas ad alias eiuſdem provinciæ vrbes, & oppida latiùs pervagata. Terinæ altera pars deiecta, altera intacta: adverſa, & proſpera velut ex æquo partiente fortuna. Iniquiorem illa præbuiſſet ſe civibus, ſi cum terræmotum effugerent, in incendium incurriſſent. Nam domicilia in campo è tabulatis conflata ignis fortuitò indeptus magna ex parte combuſſit: ne lignea vrbs felicior foret, quàm ſaxea. Pulveri etiam tormentario applicitus, è ſclopis contra latronum impetum inſtructis, æneam glandium tempeſtatem excuſſit: memorabili edita pugna, nullo milite, nullo hoſte. Terinenſes opportuna ſibi fuga conſuluerunt, modò terræ profugi, modò flammæ. Murgantia pleniùs cladem accepit planè conſtrata ſolo, maxima cum internecione civium. Illæſo quidem Epiſcopo, ſed ad tantam egeſtatem redacto, vt tres tantùm numuli ſupereſſent. quos ad Archiepiſcopum Conſentinum miſit, teſtes inopiæ, & ſolitudinis: cum, & pecunia deeſſet, & cives. Beſidiis clades levior intactis incolis: domus tamen quatefactæ habitatores reſpuunt. Mitiùs actum cum Patyco, vbi exceptis pauculis, ſte-

Terina ex Ortelio, nunc Mantia.

Murgantia, nunc Martorano ex Barrio

Beſidiæ nunc Biſignano ex Ortelio.

Patycos, nunc Paula, ex Barrio.

tere tecta. Marchionis palatio minæ intentatæ potiùs, quàm ruinę. Duriſſimè omnium cum Sciliano, vbi cenſa incolarum capita ſupra quinque millia cum laribus partim oppreſſa, partim abſorpta, in immanem terra ſubito dehiſcente voraginem. Evaſit cum pauciſſimis regius gubernator. Qui, cum fortè ſpatiatum iſſet ad campos, iamque aures, animumque percelleret terræmotus, retorſit illico ad oppidum oculos: neque oppidum vidit, nequę templum, nequę tectum ex iis, quæ mille, & eo ampliùs, denſatis circumfuſa faſtigiis paulò ante ſuſpexerat. Vitam gratulatus ipſe ſibi, ſubditis, ac ditione deleta, vt vacuum gubernandi ſe ſenſit munere, præceps fugam corripuit, per agros, per ſaltus, per vias, per avia: tota ea nocte errabundus; donec à locorum peritis Conſentiam deductus eſt, vrbis infortunio pagi exitium ſolaturus. Ne plura in re tam lugubri, varia aliis eiuſdem provinciæ vrbibus, oppidis, pagis fortuna fuit. Ruſcianum, Blanda, Thurium, Rende perſtricta leviter. Sypheum, novam Pandioſiam ad antiquæ veſtigia excitatam, Rovitum, Citrarum, Laum, Platicum, Cletam denique olim ſedem Amazonum, Cletæ Reginæ domicilio celebrem, caſtellum nunc obſcuri nominis, clades afflixit ex parte. Caſtilio maritima, Roſa, Luzzum, S. Lucidus. Nuceria, Grimaldum ita penitus conſternata, vt non tam deiecta crederes, quàm eraſa. In his æquavere ruinas funera. Nulla tamen res magis ſaluti fuit, quàm in terræ procella cæli ſerenitas. Hæc multos ex vrbibus, oppidiſque ad ſuburbia, ac villas allexerat: quò colonos omnes ferialis diei minimè feriatus labor impulerat. Campis tamen clades impar, par metus. Turbatum quoque, ac trepidatum in agris. Conſpexere, qui aderant, herbas

Blanda, nunc Belvedere ex Ortelio.
Thurium, nunc Terranova ex eodem.
Sypheum nunc Caſtrovillari ex Mazzella.
Cleta, nunc Petra mala ex Barrio.
De Regina Cleta Lycophron apud Ortelium.

bas repente, arbores, ſilvas integras circumduci; quaſi iam ex his extructa navigia marinis fluctibus æſtuarent. Turres, quæ ruralibus caſis impoſitæ, atque inter plantas, per intervalla, dubium an conſitæ, an conditę, colles mira varietate diſtinxerant, ita funditus cecidere, vt ne veſtigium quidem extet poſteris indicaturum, vnde turres aſſurgerent. Terra quippe non diducta in latera, ſed rectà ſurſum, deorſum aſſiliebat, ita ædificia convellens, vt in ſe ipſa ſubſiderent. Quocirca, ſub terræmotus initia, quidam Conſentiæ è noſtri Collegij feneſtra, herbas vidit, & arbores ſubſultantes, quaſi choreas ſaltibus agerent, fauſtum ad ſpeciem exordium in funeſtiſſimam tragœdiam deſiturum. Montis etiam eidem Conſentiæ impoſiti, quem veterem appellant, faſtigium magno fragore deſiliit, quaſi extremi iudicij imminente die illorum vota audirentur, qui dicerent *montibus, cadite ſuper nos, & collibus operite nos.* Luc. 13. Tam ingens in campis clades ruſticos, cæteroſque, qui ruſticatum ierant, ad fugam impulit. Per ſilvas, per vepreta, per rupes ſe dedere præcipites, quaſi prædonum manus vrgeret à tergo. Vt deventum non iam ad vrbes, & oppida, ſed ad reliquias ymbraticas oppidorum, atque vrbium, lapidũ tumuli commonſtravere cladem. Tunc verò, metu in miſericordiam verſo, ſublatus ad cælum clamor lares, patriam, parentes, liberos, coniuges lamentantium: quo gemitu alliſi denuo colles, ac iuga montium reſonabant. Tum ad effodiendas ruinas incubuere. Quiſque architectũ, quiſque fabrum murariũ, quiſque manipulum agebat. Nulli vnquam vſui opportunius vomer adhibitus, quem coloni ex agris retulerãt. Refoſſa humo, multorũ corpora educta adeo lacera, vt vix vlla priſtinæ formæ imago appare-

ret,

ret, nihilo ſecius ac paſſa lanienam ab hoſte. Alia modicè eliſa, oris habitu poſt recens fatum, inter vitam, ac mortem ancipiti. Calentibus adhuc membris relictus in vultu ſtupor, & quidam acer ad aſſurgendum conatus, ſed irritus. Extracti nonnulli ſpirantes, inter ſupremos ſingultus, luce recepta, quam mox amitterent, vt parvo intervallo bis perirent. His non auxilium allatum, ſed ſolatium; ad hoc vnum elatis, vt mox iterum efferrentur. Non paucis etiam tempeſtivè ſubventum, quos ruinæ non tam obtriverant, quàm obtexerant. Hi refecti ſupervixere periculo, plerique aliqua corporis parte mutilati, pauci integri. Nec dubium quin alij quoque evaſiſſent, niſi terræ reciprocante motu, cum non tecta, ſed ipſæ ruinæ iam ruerent, & ſaxa hærentes in lubrico, ac ſubeuntes opprimerent, miſericordia rurſus in metum verſa, à cœpto opere abſtinuiſſent: alieno exitio, quid ibi timendum foret, ad nomiti. Illorum ſanè miſeranda conditio, qui tunc omni ope deſerti, nec ſubita morte defuncti, aliquamdiu inter ruinas vixere, vt eò atrociùs interirent, quò lentiùs. Quænam porrò mens illis fuit, cum mole lapidum obruti, nec extincti, in terræ viſceribus tumulati ante fatum, nocte oculis circumfuſa, nec liberè inter anguſtias meante ſpiritu, ſuſque, deque, & à latere circumſepti, neque aditum haberent, quo ſibi opem ferrent, nec quo depoſcerent? In ea rerum alea conſtituti, vt fame tandem, mœrore, pædore, ærumnis omnibus enecandi, lethi quodam veluti ſtillicidio, nec diu vivere poſſent, nec citò mori. Hos non ante cupido ſalutis inceſſit, quàm deſperatio: nec priùs animi defecere, quàm vires. De Sciliano iam everſo accepimus, flebiles auditos è ſolo gemitus, voceſque confuſas, facili

conie-

coniectura ab oppreſſis imploratam opem ſuperſtitum. Sed planè incaſſum, quod obtecta voragine, abſorptis ędibus, paucorum labori tam altè obductę moles obſiſterent. Admirabile id, quod ab oculato teſte accepi, repertam prope Nicaſtra, inter ruinarum monimenta, mulierem, dubium an metu exanimatam, an fame: infantulum verò in eiuſdem vlnis vivum, appreſſis labellis ad vbera, & hauſto vitæ pabulo è mortua. Incredibile id meritò videri poſſet, niſi recentiſſimo exemplo atteſtaretur antiquitas. Nam poſt ingentem Antiochię terræmotum ſub Traiano, *neminem*, inquit Dio, *vivum invenire potuerunt, præter puerum, qui matris mortuæ ſugebat vbera.* Aliam præterea refert ſervatam, quæ ſuo ſe lacte paverat, ipſa ſibi nutrix, & infans. Traditur quoque de aliis in caſu conſimili, inciſa dentibus vena, aliquandiu ſuo ſe ſanguine ſuſtentaſſe: cum reſorberent, quem fuderant. Quæ nunc tragica tot hominum millibus evenerint, quorum plurimi nec repente extincti, nec diſcrimini opportunè ſubducti, Deus profectò novit: nos ſilentio involvere cogimur, quæ tenebris involuta cogitare horret animus, refugit calamus ſcribere. Illud tamen præterire non poſſum commemoratione digniſſimum, quod ex iis vmbris flammæ maleficio veriùs, quàm beneficio evaſit in lucem. Quidam, ruente æde ſacra, trabibus fortè ſuperſtantibus, in fornicato aliquo intercolumnio incolumis ſervabatur. Sed profectò iudicia Dei abyſſus multa. Nam cum ij, qui lapidum aggeres perſcrutabantur, cadavera, quæ commodè poſſent, efferrent, reliqua concremarent, ne eo halitu, è motu terræ lues aëri gigneretur, tabulata, ac ſtramenta igne concepto, & flamma latè fuſa, ſedem corripuerę, cum qua is ea iactatione deſederat.

Dio in Traiano.

Infelix

Infelix incendio abſumptus: & quodammodo ſibimet adverſante natura, quem terra demerſerat, ignis extinxit. Miſeram ſane conditionem mortalium, quibus ad vitam vnus, mille ad lethum aditus patent. Huic, de quo diximus, ignis exitio, alteri aqua ſaluti fuit. Ferunt paſtorem, patefacta eo terræmotu voragine, illico voratum cum grege: ſed cum eodem tẽpore, (fidem liberent, qui oppignerarunt: equidem plura tranſcribo, quàm aſſero) torrentem ex hiatu terra ſummitteret, eodem impetu reductum ad auras cum pecore, quod terra rapuit, aqua reddidit, aër recepit. Ita ille ſemel terræmotu, denuò inundatione iactatus, duplici infortunio felix, planè perierat, niſi bis periiſſet. Conſimile de Garzia Toleto Neapolitanæ arcis pręfecto à maioribus noſtris accepimus. quem aliquando claſſe vectum prior vnda è puppi ad mare proripuit: poſterior è mari ad puppim reduxit, ex congeminata ſævitia incolumem. Ita in non diſpari eventu de duplicato veneno, quod vim prioris inhibuit, Auſonius ſic lepidè cecinit.

Auſonius in Epigr.

Et, cum fata volunt, bina venena iuvant.

Neque in terræmotibus inſolens, novas aquarum erumpere ſcaturigines. Nam in monte Coryco, poſt terræ concuſſum, novas fontium exiliiſſe ſcatebras, Theophraſtus teſtatur. Quod etiã in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ vrbẽ eveniſſe traditur. Nunc quoque hunc terræmotum ſequutos, novos extitiſſe amnes prope Lametiam, incertus rumor vulgaverat, omnia in maius tollente fama. Sed facilè idem fluvius ruinarum obicibus aliò derivatus, novi ſpeciem præbuit. Iam locus admonet, vt à citeriore ad vlteriorem Calabriam gradum tandem hæc narratio faciat. Huius caput Catacium, altera

Theophraſtus.
Conimbr. in Met. tract. 11. c. 8

magiſtratus regij ſedes, vrbs & celebritate civium; & quod Gallorum obſidionem pœne ſola diſpulerit, fideliſſimæ appellatione pernobilis. terræmotibus pleriſque obnoxia, ac ſæpiùs hoc defuncta periculo: nunc gravem in ædibus paſſa perniciem, levem in civibus. Quinque tantùm ex hoc terræ aſſultu capita deſiderantur. Inter quę Ioannes Dominicus Bulotta, olim Romæ canonicus, tum Epiſcopo Cataceſi à ſecretis, poſtremò Epiſcopi S. Marci Vicarius, qui longo morbo vexatus Catacium rediit: vt cęli clementiam captaret, terræ ſævitiem expertus: Nam ab Epiſcopo comiter exceptus hoſpitio, ac priſtinæ valetudini redditus, cum in ęde maxima quadraginta horarũ in poſterum diem apparatui piè operã daret; ad primos terræ ſuccuſſus, ac murmura, illico in fugam effuſus, in parietem ruentem incurrit: quo oppreſſus interiit; ſoſpitibus iis, qui ſteterant. Ita nihil illi magis exitio fuit, quàm cupido ſalutis, novo experimento teſtatus perſæpe evenire mortalibus, vt mortẽ accerſant, dum arcent. Par domus Epiſcopalis, tẽplique calamitas. Nam aula, anterius cubiculum, ſacellum, funditus corruerunt: & quidẽ tum domeſticis, tum hoſpitibus vacua, ſive caſu, ſive cõſilio: lapillis fortaſſe, vt fit, deciduis ruinę pręnunciis, ac pręmonentibus fugam. Epiſcopus in interiori cubiculo cum noſtræ Societatis Patre, ac duobus aliis negotia pertractabat. Hi duo deſilicre. Epiſcopus cum Patre ſubſtitit: vtque id ſibi mutuo præſtitere, quod in rebus extremis ſolet, rei exitum opperiri decernunt; quà ſe clades inferret, quà vitaretur incerti. Cęterùm multæ domus proſtratæ, cõcuſſæ reliquæ: adeò vt hic quoque, vacuis tectis, ligneas in cãpis ædiculas effinxerit ingenioſa neceſſitas: aliò veluti vrbe traducta, & Scytharũ more, verſatili. Adhuc
poſt

poſt duos fere menſes elapſos, dum hæc ſcribo; degunt pleriquc extra lares, alij extra vrbem, ante patriæ aſpectum velut exilio mulctati. Hic quoque ſupplicationes decretæ, quemadmodum de Conſentia diximus: itumque ad lachrymas, ad precationes, ad vota; cum novi ſemper per intervalla terræmotus infremerent. Sed quoniam his malis Catacenſes aſſuetudine prope obcalluerant, terræmotus poſt viginti dies inſtauratus atrocior; cives ad commune conſilium impulit, vt faſtigiata demoliti palatia, humiliora tecta conſtruerent Quando nimis elata fulmini obnoxia, non cæli ſolùm, ſed terræ quoque motibus ſubiacent. Maior in reliqua provincia ſtrages, quàm vt apud exteros repertura ſit fidem. Inter prodigioſas fabulas poſteri recenſebunt, quæ ſeriem nobis texunt hiſtoriæ. Magna vrbium, atque oppidorum pars diruta. Nicaſtrum, quod paulò ante in Calabria oſtentabatur; nunc vbi fuerit, quęritur. Hęc vrbs funditus everſa cum civibus exitum habuit, vbique terrarum, publico luctu, deflendum. Intererant in Franciſcanorum templo horariis precibus mulieres promiſcuè, ac viri fermè ſexcenti, muſicos inter concentus: cum reſonante longè aliter terra, templum, turres, tecta, muri, vrbs denique tota corruit; primò exiliens, tum decumbens, demum in ſe ſepulta. Conſepulta magna pars civium. tria millia perhibent. Non plura in bello funera, cum magna clades infligitur. Vicos etiam, ac finitima vrbi oppida idem turbo corripuit. Perlegi quaſdam eorum epiſtolas, qui divino beneficio evaſere; vnus ſub feneſtrę, alter ſub portę fornice, tertius capite in foramen ingeſto: omnes, reliquo collabente ędificio. Quidam pręterea, cum per aream ambularet arci ſubiectam, hancque ſuſpice-

Nicaſtrum Mangino, Nicaſtra aliis; Numiſtro Ortelio.

ret pronam iam, ac præcipitem, pueris duobus, qui forte tum ſuberant, arreptis in brachia, tantum planè ſpatij habuit ad ſuffugium, quantum moræ datum eſt ad ruinam: & ne ſaxorum fragminibus pateret, occuluit ſe, pueroſque ſub ſaxo: triplici corona civica dignus, quòd præter ſe, duos quoque cives ſervaverit. Epiſcopus, quaſi nutu divino præſagiret eventum, animi cauſa egreſſus ad prædium, dum voluptati deſervire videbatur, ſuo capiti conſulebat; nunquam vtiliùs, quàm in hoc otio negotioſus. Præcepti quoque ab exitio alij, qui per agros, & campos divagabantur, feliciter extorres à patria. Hi ferali accepto ſonitu, cladis infeliciſſimæ nuncio, acceſſere protinùs ad muros: neque muros, neque vrbem reperere, quàm florentem, intactamque reliquerant. Obiecere ſe acervi lapidum, & confuſa quædam rerum congeries, ſimulachra vrbis, quæ fuerat. Obortæ omnibus lachrymæ, obverſante ante oculos repentino patriæ excidio, inter tot civium, qui ſupererant, damna; qui obierant, funera. Querebantur calamitates aliis per intervalla, ac minutatim accidere: ſibi amicos, affines, parentes, natos, coniuges, lares, ſuppellectilem, patriam vnico momento ſublata. Integram iis collachrymationem deberi, quando nihil reſtet amittendum, quod defleant. Nullum iam ſupereſſe ſolatium. Ne cadavera quidem extare, quibus iuſta perſolvant. Ergo non metu, non periculo territi, obmurmurante adhuc tellure, irrupere in ruinas. Sed, dum vita functos quęritant, incurrunt in vivos. Accipiebantur ex cœco tenuiſſimæ voces veluti lamentantium. Quamobrem ſollicita ſonos aure captare: & ſicubi gemitus audiretur, illic ſolum ferro proſcindere, quaſi ſuos vlturi pœnas cædis à terra depoſce-

 rent,

rent, quæ patraverat. Pars opus vrget imperio,pars conſilio,pars ligone. Tandem,perruptis obicibus,ad caveas factus eſt aditus. Pauci ad auras extracti ſemimortui,qui tumulati fuerant ſemivivi. Duo præterea inde traduntur non prætereunda ſilentio, ſed poſterorum memoriæ conſignanda. Alterum,in ipſis ædium fundamentis inventos paſſim globos cinereos, quaſi vrbs non tam terręmotu hauſta, quàm incendio, abiiſſet in cineres; à terra, & igne, iunctis copiis, illata clade. Alterum memoratu dignum. Lametum fluvium prope Nicaſtrum, viſum rubricatis aquis, veluti ſanguine,currere: vt in eo Nilum agnoſceres vndas Ægyptiis revomentem ſanguineas. Vtriuſque prodigij cauſam,ne feries interturbetur hiſtorię, paucis infra perſtringam. Nunc, vt captam narrationem proſequar, inter ceteros, qui egeſta humo è ruinis viventes eruti,eductique ſunt, eximia Laura Aquinas,Principis Caſtilionis, Nicaſtro etiam imperitantis vxor,nobilitate clara,pietate clarior,vtero gravis: vt in vnius ſalute duo capita ſervarentur. Fato nunc erepta,infracto animo,effracto crure, malum in tam ingenti clade leviſſimũ. Non eadem Principi fortuna fuit. Nam, cum in geſtatoria ſella, iubilei cauſa, ſacras ædes obiret, decumbentibus vndique tectis obrutus, nec ſellæ, nec cadaveris per plures dies vllo extante veſtigio. Maxima profectò in tanto infortunio felicitas, quod mors illi obvenerit ritè confeſſo,percepta etiam pridie Euchariſtia: quaſi viaticum ad iter extremum ſibi compararet, vel neſcius. ſi omnia ad indulgentiam adipiſcendam iniuncta peregerat, ad ſuperos protinus evolaturus. idem pleriſque contigit, quos ea occaſione Sacramentis munitos mors ſubita deprehendit. Enimverò, non ſine certo divini afflatu

numinis,

numinis, hoc planè tempore Summus Pontifex, Iubileo indicto, ditiſſimos Chriſti ſanguine theſauros Eccleſiæ, Petri clavibus, reſeravit: vt poſtrèmo Iubilei diè tot extincta hominum millia, eo incitamento culpis ante Paſcha præmaturè dilutis, à gehennæ interitu vindicaret. Nimirum non poterat, tam amara calamitas niſi ab Apibus effuſo melle dulceſcere. Redeo nunc ad Caſtilionis Principem, futurum hoc ipſo nomine celebrem apud poſteros, quod cui anguſtiores tumuli capiundo ſatis non eſſent, ſepulchrum vrbs tota condiderit. Principis fatum fere omnia, quæ ad eiuſdem ditionem ſpectabant, eadem ruina traxit. Nam in citeriore Calabria Murgantia, & Caſtilio; in vlteriore, de qua loquimur, Nicaſtra, Ferolitum, S. Blaſius eodem modo decubuere. Loquor de interitu oppidorum, quaſi hominum obitus memorarem. Eadem quippe facilitate diſperiere tot oppida, qua totidem homines periiſſent. Magna profectò iactura opulentiſſimæ domus, quæ aureorum quinquaginta milliū annuos reditus numerabat. Quanquam, ſi vera ſunt, quæ conſtanter fama vulgaverat, damnine plus adiectum, an lucri, apud peritos rerū æſtimatores ambigitur. A patre Principis, qui nunc obiit, ingentem vim numeratæ pecuniæ aggeſtam eſſe compertum eſt. Ad quingenta aureorum millia aſcendiſſe traditur. Hęc ille in latibulo arcanè condiderat, naturam imitatus, quæ aurum celat, vt ſervet. Locum nulli mortalium indicavit, hæredibus ſuo tempore detecturus. Prohibuit hoc inopina mors. Hęredes ſępiùs id ſcrutati, magno ſemper labore, ſed irrito. Hoc anſam dedit firmo apud vulgus rumori, ruinas ex inſperato aperuiſſe, quod texerant, ſive vertigo hęc fuerit inſtabiliſsimę rotę eodem impetu prementis

vnà, ac tollentis: ſive ludus in humanis rebus veluti iocantis fortunæ: quaſi oppidorum, quæ ſors abſtulerat, religione quadam, è veſtigio pretium perſolviſſet, fortunatiſſimis ſanè iis, quibus fortuna ex infortunio naſcitur. Hoc an verè iactatum: an, dum de auro agitur, ſit inter ſplendidiora mendacia numerandum, longa dies aperiet: re tunc ſive falſa, ſive vera, prudenti conſilio reticenda. Certior Principis S. Mangi, ex eadem Aquinatum familia, in tam communi clade proſperitas. Egreſſus in campos, è bello regredientem filium excepturus mortem reliquit à tergo, diruto repente domicilio: vnde, niſi deceſſerat, deceſſiſſet. Natus certè parente poſt militiam ſervato felicior, quàm cæſis hoſtibus miles. Soriani Comitem, Ducis Nuceriæ filium ſervavit venatio, ad quam eo die cælum impluvium, ac placidum invitaverat. Palatium cecidit, cum obequitaret in campis; feſtivam necem meditatus, dum ipſi mors luctuoſa imminebat. Profectò nunquã minùs erravit, quàm cum per avia erraret: neque ei vlla tam iucunda prędatio, quàm cum prædatus eſt vitã. Enimverò ſoſpitaverunt ſilvæ, quem vrbs peremiſſet. Cæterùm Epiſcopi quoque omnes ſervati: ne in hoc rerum articulo ovibus paſtores deeſſent. Hos, obſecundante numinę, intactos clades præteriit, latè in vrbes, ac populos debacchata. Mileti vrbs pœne deleta. Domus Epiſcopalis corruit, Epiſcopo vix limen egreſſo, & ruinæ prærepto. Templum Sanctiſſimæ Trinitati dicatum, Abbatum dignitate conſpicuum, à Comite Rugerio magnificentiſſimè extructum, poſt tot ſecula concidit. Vt hinc facilè intelligamus, nihil inter mortales reperiri tam firmum, quod non aut vetuſtas corrodat, aut vis, vel fortuna convellat. Minores ædes maiorum ruinas comitatæ, exitium,

exitium vrbis pagi. Non multò felicior Medama, gravem quoque in tectis paſſa perniciem. Rhegij terræmotus minax, ſed mitis, ſolo fragore contentus. Quippe ſervabat civium nuper extincto Archiepiſcopo lachrymas: terræ, vt olim in Paulini Sanctiſſimi Antiſtitis obitu, innocuo ſonitu veluti condecorante funus. Novo tamen terræmotu fere poſt menſem elapſum ſæviùs integrato, tantus cives terror invaſit, vt deſerta vrbe, vix conſilij compotes multò graviora præſentibus expectarent. veriti fortaſſe terræmotum illi parem, qui extra omnem memoriæ aleam poſitus, promontorium Rheginum à Sicilia, interiecto freto, diremit: dubia Græcorum fide, & obvoluta tot ſeculorum congerie veritati tenebras offundente. Indicta celeriter ſupplicatio. Franciſci Xaverij, novi eius vrbis patroni ſtatua circumducta: quam comitati cives fere omnes ſaccis, crucibus, flagris inſtructi. Manabat è tergo ſanguis, ex oculis lachrymæ: & glomeratis in vnum vocibus miſericordiam implorantium repercuſſæ valles, ac litora reſponſabant. Nec ſilendum, quod inde nunciant recentiſſimæ litteræ. Pagi Rhegini in tres diſtributi regiones accolæ ad eiuſdem Franciſci ædem ſacram turmatim ibant, terræmotum deprecaturi: cum vna pars viæ tœdio ſubſtitit, duabus reliquis proſequutis iter, quod cœperant. Diſpar conſilium, diſpar etiam quà damnavit, quà probavit eventus. Nocte proxima terræmotus atrox eorum tantùm ædes invaſit, qui re infecta redierant: ab iis, qui Xaverij templum inviſerant, ne auditus quidem. Illis importuna quies terræmotum: his pium iter quietem peperit. Hæc ex vrbe Rhegio. Idem Tropianę terror, idem periculum, iidem ſenſus animorum, ſupplicationes, cruciatus, preceſ; ingenti

Tropiana nunc Tropia ex Ortelio, Poſtea dicitur Barrio.

metu, damno modico: quod vrbs mare deſpectans, in ſcopuloſis locata rupibus, non contra hoſtium modò, ſed adversùs etiam naturæ bella conſiſtat. In conſimili diſcrimine, ſors non diſpar Locrorum, S. Chriſtinæ, Hipponij; niſi quod huius oppidi pagi tres cecidere. Sorianum planè indemne: nec dubium quin D. Dominici beneficio. Napitiæ incolis tulit incolumitatem prodigium. Ferunt, terræmotu impendente, viſum è vicino litore ad duo paſſuum millia mare decedere: areſcentibus repentè vadis, quæ modò ſuperfuſæ vndę occupaverant. eo ſpectaculo paganos malum imminens odoratos, deſtitutis confeſtim laribus, ad ſilvas, monteſque immigraſſe: inſolito aquæ motu terræmotum prænunciante. Bryſtacię cum pagis, Subſicino, Philogaſo, Panaiæ, Monti ſancto, Monti ſoro, Caſtro monardo, Roccæ Bernardæ, Marcellinari, S. Floro planè proſtratis, ob hoc vnum non planè infelices ruinę, quod ſuperfuere, qui lugeant. Infauſtior Vibonis conditio, vbi terræ hiatus fumum ſulphureum interdiu, noctu flammas emiſit; quò ſuis etiam Calabria Aethnis, ſuis Veſuviis inhorreſceret. Luctuoſiſſimus omnium antiquæ Lametiæ, nunc S. Euſemiæ exitus. Qui pagus, commune navigantium hoſpitium, vndè rates ſolvere, quò ſolebant appellere, ita cum accolis repentè diſparuit, vt vix, aut ne vix quidem ſaxula manſerint, monimenta, ſive recentioris ruinæ, ſive anterioris fortunæ. Lachrymabilem eius ſolitudinem narravit, qui ſpectavit noſtrę Societatis Sacerdos, natione Germanus, germanę, id eſt probatiſſimæ fidei. Libet hic quædam ex eodem adiicere, quę totius ex ea parte oræ maritimæ ſtatum pœnè oculis ipſis ſubiiciunt. Ille, ſuperiore anno; Principis Haſſiæ Lantgravij fratrem, Catholicæ

Hipponiũ, nunc Monte Leone, aliis Vibo, Valentia.

Napitia, nunc Lopizzo, ex Bar.

Bryſtacium nunc Briatico ex Ortelio.

Subſicinum, nunc Belforte, ex Bar. ſubſicinum Sigonio.

religioni auſpicatiſſimè redditum, ad Melitam inſulam comitatus, Romam regrediebatur, re confecta feliciter. Ergo, cum eo die, qui nigro ſemper erit calculo deſignandus, hic è Meſſanę portu ſoluiſſet; & curſu proſpero, freti anguſtias, ac duorum marium inter ſe coëuntium procelloſa compendia prætervectus, iam Rhegium, & proximos Calabriæ tractus cymbula, qua vehebatur adraderet, mare ventis pœnè ſilentibus, ſpōte aſſultare viſum, atque efferveſcere, inſolito quidem æſtu, & nautis ipſis ignoto: in eum modum, quo in ōllis aquæ, ſubiectis flammis, ebulliunt. Navarchus inopinato malo perculſus ad Vulcanias inſulas, non longè à Calabria, proram, ac phaſelum obvertit. Sed, cum quò propiùs accedebant, eò magis infernè ſubſilirent vndæ, æſtuſque maior, quàm qui vitabatur, occurreret, nautæ ancipiti periculo impliciti remigrare coacti, & quas declinaverāt Calabriæ oras relegere. Verùm, cùm adhuc ſubſultim emicarent ex ſeſe fluctus, ac navigiolum velut in ſaltus attollerent, vt primùm licuit, proxima Tropianæ vrbis litora tenuerunt. Vbi viribus, animiſque refectis, dum ad reliquum iter ſe comparant, ex improviſo ingens ex terręmotu fragor auditus, qué par maris fervor præceſſerat: ſubſtrato aquis ſolo prima terręmotus rudimenta inchoante, ac veluti ſub latebris condiſcente. Iactatio hic levior quidem, quàm alibi, vt ſupra diximus, ſed ſubinde prævalida paucas domos evertit, civium maiore metu, quàm clade. Tandem, quieſcente ſonitu, terræ agitatio non quievit: ſed ea nocte, ac die etiam proximo, intremuere ſola terrarum; ita vt vnus continens terræmotus, ſed non vno ductus impetu videretur. Quocirca, cum ij, de quibus diximus, cœptum iter proſequerentur, videbantur iis ſubſultare litora

arbores, monteſ, tecta, oppida fluctuare: neque alia camporum, quàm æſtuantis pelagi ſpecies. Mirari omnes, quod procellas terris multò ſæuiores offenderent, quàm inter Charybdis, Scyllæque vortices nuper à tergo reliquerant. Exhibebant ſe paſsim congeſti ſaxis, cœmentis, aſſeribus, trabibus aggeres, cadavera caſtellorum, atque vrbium, & veluti naufragiorum eiectamenta. Turris Vibonæ, Napitiæ, Nicaſtri, S. Blaſij gnari locorum nomina recenſebant: res iam ſubtractas ex oculis non videbant, ſomniare ſe rati, ac nocturnis laruis illudi. Vt ventum eſt ad S. Eufemiam, caſtellum de quo diximus, ſub ditione Melitenſium equitum nobile; hic ne reliquiæ quidem apparuere, quæ non pagum, ſed vel tenuiſſimam pagi memoriam retinerent, vt à peritis indigitari vix poſſet, hic fuit. Templum ibi antea viſebatur religione ſacrum, antiquitate percelebre, amplitudine auguſtum, ſtructura conſpicuum, parietum firmitate munitum, arcis in formam aſſurgens, propugnaculum adverſus Turcas, atque vnicum incolarum perfugium, ſi quando ea loca, aut pyratarum mioparones, aut hoſtium etiam iuſta claſſis invaderet. Turris, quam campanariam appellant, in tantam ſublimitatem efferebatur, vt ad triginta millia paſſuum proſpiceretur. Templum, turris, tintinnabula ità terrę hiatu hauſta, & ſepulta, vt ne ſignari quidem poſſint veſtigia, quibus antea tanta moles, tamque inſana ſubſtructio nitebatur. Tum verò nautæ ad tam ferale ſpectaculum ſublato ad cęlum ſeu clamore, ſeu gemitu, deſiluere in litus: vbi recenti memoria oppidū viris, tectiſque frequens reliquerant. Curſitare hinc, inde, luſtrare omnia, ſingula oculis, auribus, manibus explorare. Nihil obvium niſi deſerta planities, muta ſolitudo,

mœſtum

mœſtum ſilentium. Sabulum inſolitum occurrebat, calens, ac fervidum, quaſi ſubiectis ignibus torreretur. Tandem homo repertus ſaxo inſidens, manu ori admota, contracta fronte, triſti ſupercilio, immotis palpebris, appreſſis labris, terræmotu immobilis redditus, & inter lapides prope ſaxeus. Neſcit profectò lachrymas magna calamitas, & ingens dolor querelas etiam amputat. Amiſerat hic bona, lares, amicos, conſanguineos, patriam, omnia. Lamenta ſupererant: hæc quoque ſors tam acerba ſuſtulerat. Hoſpites eo aſpectu attoniti, ſolati quoquo modo miſerrimum, nihil, vt opinor, vltra perconctati, quando loquebantur cladem arenę ipſæ vocales, ad cymbam celeriùs regreſſi, quàm venerant, deſeruere protinus funeſtiſſima littora, quà remis concitatis, quà velis effuſis Neapolim petituri: vbi hæc, vt à teſte oculato, & luculentiſſimo accepi, ita retuli. Traditum etiam inde, occupata omnia aquis paluſtribus, è ſolo ſubnatis; quæ ſe ad palmos ſeptem, octove attollebant; ne oppidum excitare, ſi qui velint, poſſint; niſi, novo Orbis terrarum miraculo, novæ inter aquas Venetię ſubſtruantur. Hi è Calabria tum citeriore, tum vlteriore nuncij. Non his tamen ſe continuit finibus tam vaſta calamitas: ſed traiecto freto Meſſanam tenuit, inter Scyllæos latratus admugiente terra. Templum Archiepiſcopale toto terrarum orbe celeberrimum, Virgini Matri ſacrum, cuius ea vrbs epiſtola gloriatur, æternæ benevolentiæ obſide, aliqua ex parte delapſum didicit poſſe dirui. Turritus paries ex dextera templi parte longo tractu protenſus, ac faſtigiatis per intervalla pinnis conſpicuus, terræmotus vi labefactatus: ſubiectam ędis ſacræ, vt appellant, navim eodem turbine preſſit, merſitque. Ingens eo die ad

veſper-

veſpertinam Sabbathi concionem auditorū multitudo convenerat: tantaque iis pietas magno ſtetiſſet, niſi ſuo Deipara præſidio prævertiſſet exitium. Quippe trabes, pinnæque cecidere per intervalla, & nimbus pulvereus è tectis mox caſuris excitus, offuſa caligine, periculi admonitos ad fugam impulit. Ita novo miraculo pulvis lucem tulit, dum ſuſtulit, viamque, dum obſtruxit, aperuit, mox redigendis in pulverem, niſi pulvis prohibuiſſet. Septem tantùm exanimati. Inter quos mulier vix tum ſoluta culpis vita, & corpore ſoluitur. Confeſſario tamen intacto, cui ſervando duæ trabes, cum ruerent, obliquavere ſe in fornicem: ne mors illi inferretur in vitæ munere. Tres quoque pueri, dum inconſultè trepidant, vnuſque alteri feſtinando fugam moratur, omnes prævolavere ad ſuperos, acerbiſſima ætate: maturante fatum immaturitate conſilij. Cęteri in fugam effuſi pernicitate pedum evaſere perniciem. Meſſanam terræ, Panormum aquę motus iactavit. Pelago inundante, navis in portu demerſa, cymbulis etiam pluribus maioris navigij fortunam ſequentibus. Reddidit quodā modo ſuas ſibi natura vices, vt quādo inſolita glacies hyeme fontes obſtrinxerat, vere mare exundaret. Neapolim terræmotus non tam afflixit, quàm attigit, velut ex longo itinere debilitatus, ac fractus; ita ſenſim, vt non paucorum ſenſus, atque aures effugerit. Terræ ſe aſſociavit rumuſculo Veſuvij flammula, qui tunc viſus modicè inardeſcere: quaſi, vt turres ſpeculatoriæ ſolent, ea montis arx latentem hoſtis adventum, elata face, detegeret. Sub idem tempus, in vicino Abellæ oppido ingens arborum ſtrages vi ventorum: ne tunc erumpentes è terra halitus innoxij volitarent. Campania reliqua intacta, ne felicis nomen amitteret.

Luca-

Lucania finitimo malo correpta. Nam paucorum dierum intervallo Marateæ adeo terręmotus invaluit, vt vbique conſpicerentur parietes diſciſſi, diſſitique inter ſe: mox tamen eodem impetu coaluere. Quòd cives S.Blaſij, cuius corpus in ea vrbe colitur, tutelæ, ac patrocinio aſcribunt. Tarętum quoque terræ levis perculit fragor, vt antiquam cum magna Græcia cognationem agnoſceret. Poſtremò Senæ in Hetruria concuſſæ, iam latiùs manante malo. Cęterùm, quò terræ non pervaſit motus, metus irrupit. Aſtra terrorem incuſſere iis, quibus terra non potuit. excitata quippe his cladibus eorum induſtria, qui ſiderum curſum ſcitè norunt inſpicere, Aſtrologos appellant, genus hominum inane, & ventoſum, duces promiſſis onerans, vulgus terroribus, in vtroque mendax dum portenta prędicunt, ipſi veriùs portentoſi. Ambigitur an inter hos recenſendus Petrus Paulus Saſſonius, natione Calaber, munere medicus; qui, hac ſerpente clade, cœpit magis horrenda præcinere. Terræmotum imminere ſæviorem non vni provinciæ, aut regno, ſed toti fere orbi terrarum. Mare litoribus aut conſcenſis, aut effractis ad duo paſſuum millia exundaturum, maritimarum everſione vrbium. Grandines eodem tempore quinque librarum pondere ruituras è cœlo, quibus animantia, ac tecta ſubruerentur. Et, ne quod fingi poſſet aliqua ex parte perfugium, flammas erumpentes è montibus cætera vaſtaturas. Iudicium imminere mortalibus, non quidem ſupremum, ſed ſupremi quaſi prænuncium, ac prodromum. Excepta hæc primò credulis auribus ab imperita plebecula, tum traducta etiam ad proceres, non ſine ſuſpicione veri. Fidem conciliabat rumor, quod is tum

Veſuvianum incendium,tum terræmotum hunc recentiſſimum longè ante prædixerit. Appellabantur probatiſſimi teſtes, idque à multis etiam cordatiſſimis creditum. cum illud tantùm in controverſiam vocarent, an id obſervatione aſtrorum, an ope dæmonis, an numinis afflatu reſciverit. quippe ille divinam ſibi ſapientiam aſtare iactabat. Quovis modo id prænoſſet, exitum pertimeſcendum putabant. Res eò deducta eſt, vt in tota fermè Calabria incolæ ſeceſſionem, ac fugam meditarentur: quaſi ibidem deberet repetita calamitas recrudeſcere. Quanta etiam hic in vrbe regia facta ſit eo nuncio conſternatio animorum, credi vix poteſt; præteriti vaticinij fama fidem faciente mendacio. Irridebantur quidem ea præſagia à paucis: metuebantur tamen à non paucis: plurimi, vt dicam leviſſimè, non contemnenda cenſebant. Recolebatur ab hiſtoriarum peritis, ætate Franciſci Petrarchę, conſimile vaticinium, tanto populorum terrore, vt Ioanna adoleſcentula regno potita, nudis pedibus, ædes ſacras obierit: tanta etiam eventus vaticinio reſpondentis fide, vt prænunciato die horribilem terra boatum ediderit: mare Neapoli exundarit, voratiſque in portu navigiis ædiculas littorales demerſerit, magna mortalium ſtrage: dies quoque noctem effuderit, extincto ſub ortum Sole; cælo, terraque mundi interitum conclamantibus. Graviora nunc timebantur recentiſſimo Calabriæ exemplo. Hæc paſſim in triviis, in angulis, in foro, in aulis ſermone omnium ferebantur: territis ſemel animis ad metuenda deteriora pronis. Damnabatur cenſorio ſupercilio ab Ariſtarchis credulitas; ab aliis, par huic vitium, ſecuritas. Itaque ad montana loca diffugere nonnulli cœperant, alij decreverant: exundatione

Franciſc. Petrarcha in Epiſt.

tione maris maiorem incutiente metum, quàm montis flamma, cui aſſueverant. Trepidatum præterea in toto regno, quò celerrime rumor manaverat. Sed profectò tam vaſta mendacia mole ruunt ſua. Captus ille iuſſu regij Magiſtratus, ac Neapolim perductus. vbi vocatus ad quæſtionem damnatus eſt ad triremes: vt in lignea arca ſe clauderet, qui diluvium præmonebat, mare remis ſollicitaturus, vt exundet, iuxta præſagium. Ductus publicè per plateas, inter confertiſſimam multitudinem exceptus ſibilis, probris, pugnis, calcibus, vulneribus à turba antea metuente, poſtea indignante metum: ita vt magno ſatellitio ſeptus vix vulgi manus, ac furorem effugerit. Nec deerant, qui votis cum ſuſpendio deſtinarent; quaſi laqueo mendacium ſtrangulaturi. Cæterùm, quod is præteritum terræmotum prędixerit, pernegant aliqui: cum plerique id generis hominum poſt eventum divinent. Sed,ſi res ad veritatis trutinam expendatur, pro comperto id habitum apud multos, qui ſuo teſtimonio aliorum fidem extorquent. Equidem ita cenſeo,ex Almanaco, vt appellant, Benincaſæ, in quo terræmotus hoc anno prænunciantur, à Saſſonio Calabriam, in qua degebat, quod terręmotibus eſſet obnoxia,deſignatam. poſtea eventu animoſiorem redditum, temerè adieciſſe maiora, perlecto fortaſſe pręſagio eodem: in quo menſis Maij dies quintus periculoſus edicitur. Conſultiùs profectò feciſſet, ſi ſuum ſibi exitium,non alienum præcavens, medicinæ arte contentus, humani corporis tremores,non terræ;humorum eruptiones, non fluctuum;febres,non incendia præſenſiſſet. Nunc è regio ad ſacri quæſitoris tribunal traductus triremem commutavit carcere, vt novum ipſe iudicium ſubeat, qui commune cunctis

iudicium minitabatur; pœnas audaciæ, niſi crimen diluat, luiturus. Hæc de metu ex cauſa planè inani, ac pœne ridicula. Sed graviora non deerant, quæ timorem iniiciebant non levem. D. Ianuarij ſanguinem, vrbis huius theſaurum nullo capitis occurſu exhibuiſſe ſe ſponte mollem, ac liquidum claris auctoribus traditur. Quod eſt, vt ſeculorum experientia docuit, in ipſomet prodigio prodigioſum, nec ſine calamitatum indicio. Nam, vt de cæteris ſileam, cum aliquando inter Paulum Quartum Romanum Pontificem, & Philippum Secundum Hiſpaniarum Regem attox bellum arderet, Duce Aluæ Neapolitano Prorege cum exercitu advolante ad vrbem, atque obſidionem minante, tamdiu hic ſanguis, contra naturę leges, extra venas ſe liquidum præbuit, quamdiu bellantium animi præbuere ſe duros. Tum eodem die, atque hora concrevit, quo pax firmata, atque obedientia Pontifici reddita: quaſi calamitoſis temporibus ſanguis hic, amore carnifice, ſe guttatim effundat, quot ſtillis totidem vocibus pacem, ac veniam apprecaturus. Verùm, cùm Ianuarius non Neapolitanæ tantùm vrbis, ſed totius etiam ſit Regni patronus, ſanguis nunc vltro eliquatus ad præſentem Calabriæ cladem referri poteſt, quæ nondum planè detonuit. Additæ quoque vaticinationes aliæ, in magnis cladibus magna etiam ementiendi licentia. Dæmonem humana ſpecie per varias Calabriæ vrbes, ac pagos veluti concionabundum vagari, ac ſupremum mundi diem denunciare, parente mendacij, tam abſtruſæ veritatis præcone. Energumenum pręterea exorciſmis coactum aperuiſſe crimina, quibus tanta clades infligitur, eaque publico chirographo conſignaſſe: adiectis minis, niſi reſipiſcant, graviora immi-

nerę

nere. Rhegij Deiparæ imaginem exudare viſam, ſponte humeſcente vultu; quaſi clementiæ parens tantis cladibus illachrymaſſet. Narrantur etiam, inter tot divinæ iræ argumenta, alia quædam eximię benevolentiæ pignora. Redonatam cælo è ruinis, poſt tres, & eò ampliùs exactos à terræmotu dies, cum filiis duobus mulierem Octavij Pariſij ſororem, hanc exanimem, illos ſpirantes, vegetoſque; nullo nec doloris, nec famis indicio. Admirabundi, qui aderant, ſciſcitari quanam vi in terræ cavernis, ac veluti inter ſepulchrales tenebras conditi tot diebus ſine cibo, potuque traductis evaſiſſent tam integri, valenteſque. Affirmant illi quotidie iuvenem eleganti aſpectu, atque aureo amictu fulgentem appoitaſſe fercula, panes, vermiculos farinaceos minutàtim conciſos, piſces, omnia benè condita; frigidam etiam ad potum: quibus recreati, ac refecti dies ibi, noctesque nullo cruciatu, nulla fame tranſegerint. Suſpexere omnes divinæ clementiæ munera: nec dubitatum quin hæc eius Angeli miniſterio contigerint, qui alterutrum ex iis cuſtodiendum ſuſceperat: novos Danieles Deo his temporibus excitante, quibus Angeli opera dapes deferrentur ad caveam: intra profundas terræ voragines, pœne Paradiſum expertis prope tartara. *Daniel. c. 14*
Nec reticendum, intra Quadrageſimales dies non niſi eos cibos allatos, quibus iuxta Eccleſię præſcripta, veſci liceret: Angelis ipſis, contra Hęreticorum perfidiam, ſolemnis ieiunij iura novo miraculo conteſtantibus. Hæc inde ſcripta referre libuit; in quibus vera à falſis excernere aliorum eſt muneris. Noſtrum erit, quod ſupereſt, adductis iam iis, quæ ad hiſtoriam pertinent, terręmotus eiuſdē naturales cauſas attingere; & iacturæ totius

pretium,

pretium, atque æſtimationem perpendere. Cauſa novi terræmotus agnoſcitur anni, in quo verſamur; pœne prodigioſa ſiccitas, quæ humore è terræ venis exucto, ingentem ſpirituum copiam procreavit. Spiritum appello cum Ariſtotele, eum halitum, qui ex terra gignitur; vaporem, qui ex aqua. Cauſa vtriuſque effectrix eſt calor, is præcipuè, qui vi Solis efficitur radiorum repercuſſu, aſſultuque ex obiecta mole, ſive terræ, ſive aquæ. Caloris enim eſt laxare, ac tenuare partes: quemadmodum frigoris eſt conſtipare, & denſare. Corpuſcula autem terrea, quæ calore rareſcunt, dicuntur ſpiritus, aquea vapores. Vtraque cum tenuitate levitatem adepta turmatim in ſublime tolluntur. Porro è patriis elati ſedibus vapor, & ſpiritus gregatim per ampliſſima ſpatia peregrinantur: neque vnquam conſiſtunt, donec ad ſecundam vapor, ſpiritus interdum ad tertiam aëris regionem evadat. In tres quippe aërem regiones Meteorologici dividunt, primam, mediam, ſupremam. Suprema regio calidiſſima, quia igni contermina: media verò frigida, quia & ab igne diſſita, & à calore, quem afflant, dum in terram impingunt, reſiliuntque radij. In hac vapor nativo frigori reſtitutus, nempe aquæ progenies, quà ſpiſſatus opacatur in nubes, quà molleſcens cliquatur in imbres, quà rareſcens tenuatur in nebulam, quà diſiectus caneſcit in nivem, quà rigeſcens rotundatur in grandinem: ac ſemper tandem in humorem ſolutus aquis redditur, vnde manaverat. Spiritus verò, terræ ſoboles, natura ſiccior, & ad ignem corripiendum aptiſſimus, ſive materiam nactus exilem, & æquè protenſam, ardeſcere videtur in faculam, ſive oblongam, ac tenuem, in ſtellas cadentes demittitur, ſiderum ſpeciem ementitus: ſive parvam, viſcoſam,

Ariſt. 1. Met. ſum. 2. & 2. met. ſum. 3. c. 1.

ſam, ac facile mobilem, in ignem fatuum deſilit: ſive multam, olearem, ac ſolidam in cometam igneſcit. vt flamma tremula, tanquam infauſto nutu, Regum fata prænunciet, quæ prænoſſe intereſt orbi terrarum. Nonnunquam verò ſpiritus vaporibus intermixti, in media aëris regione detenti, prohibentur, nè ad ſupremam evolent. Tunc quidē, aut à corpore denſiore rurſum ad infimam regionem detruſi diſſlantur in ventos, pigritiam aëris diſcuſſuros, levaturos æſtum, imperaturos Occeano, præbituros commercia omnium gentium: aut occluſi nubibus circumcurſant per latera, ſi quà poſſint erumpere; donec eo alliſu flammeſcant. Tum verò, perrupto obice, reboant in tonitrus, coruſcant in fulgetra, cuſpidantur in fulmina: quibus halitus è terra progeniti terram feriunt, velut in parentem iniurij: mōtibus præcipue infenſi, qui primi elato ſupercilio audent obſiſtere. Quorſum hæc tendant, & quomodo ex his proximi terræmotus cauſæ eruantur, oſtendam hoc Peripatetico effato. *Eiuſdem eſt naturæ ſuper terram ventus, in terra terræmotus, in nubibus tonitrus.* Verba ſunt Ariſtotelis Meteor. 2. ſum. 3. c. 2. quæ mirificè rem præſentem declarant. Annus hic apprime ſiccus cælo fere ſemper innubilo, ſiccos halitus ſolitò plures creavit, & præditos maiore vi. Nam, vt Ariſtoteles ſtatuit, *in ſiccitatibus ſpirituoſus aer. (hoc ipſum enim eſt ſiccitas) quando amplior exhalatio ſicca facta fuerit, quàm humida.* Debuiſſent hoc anno ſiccarum exhalationum vi magna edi tonitrua: debuiſſet aër aſſiduis, validiſque ventis perflari. Contra prorſus ante terræmotum evenit, tempeſtate ſicciſſima rariſſimi tonitrus. Plerumque cælum non procelloſum, non inquietum, non ventoſum. Scilicet in tanta aëris tranquil-

Ariſt.

Ariſt. 2. Met. ſum. 3. c. 2.

litate procella creabatur ſub terris. Clandeſtinæ ſtruebantur inſidiæ, cum hoſtis nuſquam appareret in acie. Nam eodem Ariſtotele teſte, *cauſa terræmotus eſt ſpiritus, cum intro foris fluxerit, qui extra exhalat.* Prohibuit hyeme, ne ſuos halitus terra expiraret vis inſoliti frigoris: quo vel fontanas aquas conglaciatas aſpeximus. Obſtricti intra ſepta ſpiritus, ac terræ mole cohibiti muſſare, fremere, eniti, in obluctans ſolum irrumpere, vt erumpant: eo planè modo, quo ſupernè intercepti ſolent nubes elidere. Halitus hoc anno non latrocinati ſparſim per campos: ſed confertim immiſere ſe in cavernas: vt ipſa terræ munimenta; ac veluti mundi mœnia invaderent. Pacatum ſe exhibebat aër, dum adoperta bella tumeſcebant ſub caveis. Infida cæli facies oculis adblandiebatur, cum vrbium everſiones clam natura machinaretur. Nulli ventorum fremitus, vt infremerent ſola ipſa terrarum: nulli tunc nubium tonitrus; vt tellus tonaret ſilente cælo. Obſervavit olim hoc Plinius, cum dixit *terræmotus fieri, dum tempeſtates ſopiuntur.* Sed egregiè, vt aſſolet, Ariſtoteles *fiunt*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus.* idcirco ſubdit, *terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem, quia tranquilliſsima eſt, vt in pluribus, diei meridies.* Rationem etiam ſubiicit, *quia continua exiſtens exhalatio ſequitur, vt in pluribus, impetum principij. Quare aut intro ſimul, aut ſimul extra, fluit omnis.* Aut igitur omnis ſimul exhalatio extra terram tumultuatur in aëre; & tunc tonitrus, ac ventos ciet: aut omnis intro, & tunc exitu interclуſo ferocior, ipſa terræ fundamenta convellit. Confirmat hoc idem Ariſtoteles exemplo terræmotus, qui contigit in Achaia; vbi *tranquillitate*, inquit, *facta, & fluente intro vento, factus eſt terræmotus.*

Ariſt. ibid.

Plin. lib. 2. c. 80.

Ariſt. loco cit.

Ariſt. ibid.

tus. Quamobrem, cum plurimus hoc anno extiterit ob ſiccitatem ſpiritus, nullus ſuperiore hyeme extra prodierit, nimio terrę meatus obſtruente frigore: omnis intro concluſus, ineunte iam vere, laxata humo, magno impetu admolitus viam ad auras, terram quà concuſſit, quà ſcidit. Concuſſus terręmotū præſtitit, ſciſſio voraginem. Prior oppida, vrbeſque proſtravit; poſterior hauſit, ac ſorbuit. Id etiam cauſę fuit, cur ſub naſcentis terræmotus initia, maris vndæ, vt ſupra narravi, nullo ventorum impulſu ſubſilirent ex ſeſe: quia, vt de eventu conſimili tradidit Ariſtoteles, *mare non dabat perflationem impetum facienti ſub terra ſpiritui, ſed obſtabat.* Ex quo id addiſcens Plinius, *Terræmotus futuros,* inquit, *navigantes quoque ſentiunt, non dubia coniectura ſine flatu intumeſcente fluctu.* Huc etiam referri poteſt maris Panormitani, de qua diximus, inundatio, quod vi ſpirituum non longè erumpentium elatæ vndæ ſuperfunderentur litoribus; vt in ollis evenit, cum aquæ ſuppoſito igne deſpumant. Ita, inundatione terræmotū ſequuta, tradit Seneca Africam ab Hiſpaniæ, Siciliam ab Italiæ complexu divulſam. Hinc etiam factum eſt, vt S. Eufemiæ campis paludes, ac lacus accreverint per terræ hiatus aquas immittente ſpiritu. Quod adnotavit etiam Ariſtoteles, dum dixit, *factis terræmotibus erupiſſe aquas.* Hęc de huius terræmotus cauſis breviſſimè: quando de terræmotibus vniverſim in noſtro de Veſuviano incēdio nuncio licuit, niſi res me fallit, non ieiunè diſſerere. Inveſtigatum hactenus, cur hoc anno: inveſtigandum ſupereſt, cur in hoc potiſſimùm loco terræmotus obtigerint. Calabria peninſula eſt, quæ circumfuſi maris ex vtroque latere aquis alluitur. Porro interclusis vbique ſpiritibus abundat mare, ſicco

Ariſt. ibid.

Plin. lib. 2. c. 81.

Sen. Nat. quæſt. lib. 6. c. 29.

Ariſt. loco cit.

halitu regnum obtinente inter humida. Non enim ſalſum mare, quia terræ ſudor ſit, vt ſomniavit Empedocles: ſed quia *in mari id, quod eſt terræ humido commixtum, cauſa ſalſedinis eſt*, vt egregiè docuit Ariſtoteles. Nempe Solis vi è ſubiecto vndis ſolo quotidie halitus evocante, & craſſo quodam lentore marinis aquis à natura indito terreorum halituum expirationem arcente. Cum igitur hi cauſa ſint terræmotuum, quando acriùs incaleſcunt, & mare radiis excoctum ſolaribus, exhalationibus calidis affluat: loca maritima, & peninſulæ, quas mare vtrinque proluit, crebriùs terræmotu iactantur. Teſtatur hoc, vt cætera, Ariſtoteles, qui *circa loca*, inquit, *vbi mare fluxibile eſt, fortiſsimi fiunt terræmotus.* Ex hoc fonte id hauſit Plinius, cum dixit *maritima maximè concuti.* Idcirco inſulę quoque, ſi cætera, adſint paria, terræmotu frequentiùs agitantur, vt de Cypro, de Tyro, de Ænaria, de Molucis, de inſulis, quas vocant tertias, Conimbricenſes teſtantur. De Sicilia, de Aeoliis, de Eubæa teſtatur ipſe Ariſtoteles. Peninſulæ verò alio etiam nomine terræmotibus ſubiacent, quod plerumque oblongæ ſint magis, quàm latæ. Idcirco anguſtiorem habent campum, quàm vt turba ſpirituum ſubterraneis interclusa locis impunè diſiici, diſſiparique poſſit. Quamobrem, vt verbis vtar Ariſtotelicis, *circa dicta loca terræmotus fiunt, maximè propter anguſtias.* Porro Italia peninſulam efficit triplici recinctam mari, Tyrrheno, Adriatico, Ionio. Neapolitanum regnum Italiæ pes dicitur. Huius extrema pars Calabria, in quam arctiſſimè deſinit. Quippe Italiæ longitudo ad mille, & ducenta milliaria tenditur: latitudo quà maximè patet, ad ducenta, quà minimùm, ad viginti. Idque in ea Calabriæ ora, vt teſtatur Plinius,

Ariſt. 2. Met. ſum. prima c. 3.

Ariſt. 2. Met. ſum. 3. c. 2.

Plin. lib. 2. c. 80.

Conimbr. in Met. tr. 11. c. 6.

Ariſt. loco cit.

Ariſt. ibid.

Plinius, quæ inter Scylletium, & S. Eufemiam, olim oppidum, nunc nudum nomen, interiacet. Altero quidem totius Europæ Iſthmo. Italia verò nuſquam anguſtiore, quàm in ea ſui particula, quam priſci magnam Græciam appellabant. Inter has anguſtias deprehenſi ſpiritus, qui in terræ penetralibus delitent cum aliò traiicere nequeant, ſolum aggrediuntur, cui ſubſtant. Primò ſollicitant, tum quatiunt, poſtremò diſcindunt: vt aditum ſibi ad auras aperiant, per matris vulnera, per funera populorum, per clades vrbium. Itaque terræmotus ſæviunt in Calabria ob maris viciniam; ac terræ anguſtias: cum præſertim circumducta ſit montibus. Enimverò locis montanis, vt Conimbricenſes obſervant, terræmotus infeſtior, quàm planis: quod illa cavernas, & ſpecus condant in gremio, ſpirituum receptacula. Quamobrem natura Ægyptum, vt ex antiquiorum ſententia refert Seneca, è terræmotu exemit: quia in latiſſimas diffuſa planities ſolum continet non intus excavatum, ac pervium; ſed vndique coagmentatum, ac ſolidum. Porro Calabria plerumque montoſa eſt, ac per cavatos introrſum receſſus domicilia præbet halitibus: quorum multitudo antris obſtricta acres excitat terræmotus. Quod non prætermiſit Ariſtoteles, dum dixit *fortiſſimos fieri terræmotus, vbi regio ſubantroſa, vt circa Helleſpontum, & circa Siciliam.* Huc accedit, quod Calabria ſulphure, & pice abundat. Nam, & non procul à Nicaſtris, & prope Caſabonam aquæ fluunt ſulphureę: & pix magna copia è Calabria aſportatur ad illinienda navigia. Neque ignes ſubterranei deſunt, quibus alimenta præbeat materia ſulphurea, & picea: vt perſpicuè oſtendit Aethnæ montis in finitima Sicilia, & Vulcaniarum inſula-

Plin. lib. 3. c. 10.

Conimbr. tr. 11. in met. c. 6.

Sen. Nat. quæſt lib. 2. c. 26.

Ariſt. loco citato.

Barr. Antiquit. Calab. lib. 2.

rum vicinitas. Primam verò terręmotuum originem tribuunt Meteoriſtæ flammis intra terram conditis. Vbi innumera ſunt ignium conceptacula, à quibus dimanant calidi, & ſicci igneæ naturæ ſpiritus. Ex his, dum facto impetu aſſurgunt, terręmotus. Quamobrẽ ex Plinio, *non aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitrus*, flamma vtrobique inter obſtantes aggeres eruptionem tentante. Primus omnium docuit id Anaxagoras: ſed optimè omnium Ariſtoteles, qui *terra*, inquit, *per ſe ſicca à Sole, & ab eo qui in ipſa eſt igne incaleſcens, multum quidem extra, multum quoque intra ſpiritum efficit.* Et infra *Maximè corporum motiuus eſt ſpiritus. Etenim ignis, quando cum ſpiritu fuerit fit flamma, ferturque celeriter. non igitur terra, neque aqua cauſa erit motus: ſed ſpiritus, cum intro fluxerit.* Præclarè etiam inferiùs exemplum ex corpore humano ſubiicit, in quo bilis igneſcens ex febri agitatione pulſum, membra tremore concutit. *Oportet*, inquit, *intelligere ſicut in corpore noſtro, & tremorum, & pulſuum cauſa eſt vis ſpiritus, qui intercipitur: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræmotum velut tremorem eſſe, illum autem velut pulſum.* Quemadmodum igitur corpori humano tremorem inducit febris, ex qua ſæpe interitus, & cinis: ita, quando terræ morbi non deſunt ſui, tremorem illi pręſtant ſpiritus ignei, ex quibus vrbium funera, & cineres. Ita idem Ariſtoteles refert in vna earum inſularum, quas in conſpectu Calabrię poſitas alij Aeolias à ventis, alij ab igne Vulcanias appellabant, *rupta terra exiuiſſe ſpiritum multum, & fauillam & cinerem eleuaſſe: & Liparæorum Ciuitatem non longè exiſtentem incineraſſe.* Idem nunc exitium Nicaſtris contigit. in qua vrbe, vti ſupra narrauimus, terræmotu ædes non

Plin. lib. 2. c. 79.

Anaxagoras apud Sen. nat. qu. lib. 6 c. 8.

Ariſt. loco cit.

Ariſt. ibid.

tam

tam abreptę, quàm abſumptę immixtos pulveri tumulos cinereos reliquerunt; buſta non parvæ vrbis, quæ parvum deſedit in cinerem. Profectò id inter terræmotum, & incendium intereſt, quod inter flammam latentem, & publicam. Concuſſus, excidia, cineres effecta ſunt ſpirituum igneorum, quos duritie ſoli coërcitos, vt ad ſuperna tranſmittat, natura è terræ viſceribus excutit, nō odio quàm amore nocentior. Iiſdem adſcribendus eſt ignibus color rubeus; quo prope Nicaſtra fluxiſſe Lamerum fluvium diximus. Nam, quemadmodum pluit aliquando ſanguine, quod accidiſſe M. Aelio, & Caio Portio conſulibus refert Plinius: idque tantùm in ſpeciem, halitibus ignis magna copia in humorem intruſis, liquidum denſioris flammæ ruborem reddentibus: ita nunc diducta in hiatus terra, & ſpiritus flammeos efferente, cœpere iis immixtæ fluviales aquæ rubeſcere, admiſſo intra venas hoſte. Invicta vtrinque violentia: cum neque ignis aquas, neque aquæ ignem edomarent: erubeſcente vtroque, veluti puderet non vincere. Alia quoque ab aquis miracula. Quidam prope Tarentum imminente iam terræmotu, cum fortè ad hauriendam putealem aquam acceſſiſſet, illa ad os putei ſponte aſſurrexit, obſtupeſcente homine, & quaſi ad excantatos latices proclamante. Enimverò ſubiecta flamma, vt in ollis evenit, exiliebant aquæ in ſublime; quaſi adverſantis elementi ſedem occupaturæ. Alter ſub idem tempus aquam hauſit ex inopinato turbidam, & malè olentem: ex qua bene ille odorari poterat terræ motum futurum. Nam hoc, inter cętera eiuſdem præſagia, recenſetur à Plinio; quod tenuiorum partem ſpirituum, è ſulphureis plerumque venis, per occultos terræ meatus præmittat, quaſi

Plin. lib. 2. c. 46.

Plin. lib. 4. c. 11.

levioris armaturæ equites hoſtium iter exploratu-ros. Hinc etiam ſabulum, vti ſupra diximus, in Lamecino ſolo præfervidum. Hinc circa Vibonem ſulphureus poſt terræmotum fumus, quotidie ex novo terræ hiatu convolutus in globos, novas ibi Tartaro pandente fores, non Cerbero, ſed terræmotu adlatrante: vt vel ex hoc appareat non alius tantæ cladis auctor, quàm ignis. Hinc etiam ab ea Vulcania inſula, quam Strongolum vocitant, fumus prope idem tempus inſolens, pluſquam Cymmeriis tenebris, obducto per diem ſole. Ingens etiam è montis cacumine obmurmuratio: vt de ſpiritibus intus occluſis Latinus vates cecinerit.

Æneid. I. *Illi indignantes magno cum murmure montis,*
Circum claustra fremunt.

Quapropter ſuſpicati non pauci vniverſam hanc totius Calabriæ calamitatem ab hoc vno monte profectam, poſtremum Veſuvij facinus æmulante. Niſi quod hic ſplendidiùs, & igne aſpectabili, quaſi tormentis bellicis hoſtis publicus: ille clandeſtinis inſidiis, per actos introrſum cuniculos, flamma delitefcente deſævijt, vaſtitate longè maiore populorum, atque vrbium. Hinc denique in eodem Veſuvio, vt dictum eſt, eo die collucentes flammæ, parvum præteriti incendij ſimulachrum, tanquam montis minæ iterum connitentis, ſed exhauſtis iam viribus. Vt ex hoc perſpicuè intelligamus, etiam montes per condita terris itinera, ſpecuſque vaſtiſſimas ſua inire commercia, tanquam divinæ iuſtitiæ vindices in improborum ſcelera, iunctis facibus, exarſuros. Equidem facilè adducor vt credam, clades vrbium tam immanes, ſtragemque tantam mortalium non ſine peculiari divini numinis nutu contingere: naturam vt adminiſtram ſe gerere, non vt domi-

dominam; regi, non regere; ſatellitium præbere, non imperium. Quocirca, præter proximas novi terræmotus cauſas iam adductas, ſuperiores alias, altioreſque oportet agnoſcere, quibus inferiores ducuntur. Hoc ſolo naturæ magiſterio, vel ipſi Ethnici didicerunt, qui terræmotu, vel exaudito, vel nunciato ferias indicebant in eius Dei cultum, qui terram è ſuis diſtractam ſedibus dimoviſſet; Quippe, cum turbam Deorum admitterent, id Dei alicuius vi factum eſſe pro comperto habebant, cuiuſnam, incerti. Quamobrem Gellius *veteres*, inquit, *Romani, vbi terram moviſſe ſenſerant, nuntiatumve erat, ferias eius rei cauſa edicto imperabant: ſed Dei nomen cui ferias ſervari oporteret, ſtatuere quieſcebant. quoniam per quem Deorum, dearumve terra tremeret, incertum eſſet.* Divina id quoque teſtantur oracula, dum terræmotum ſoli Deo tribuunt, *qui commovet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur.* Profectò quis credat à ſpiritu adeo exili, vt aciem oculorum effugiat, quemadmodùm pręclarè perpendit Seneca, *iactari, vibrarique terram cum montibus, magnas cum mœnibus vrbes, cum totis maria litoribus* Hoc ſanè illius vim indicat, qui vt canit Eccleſia, *mundum pugillo continet*, vt Iſaias teſtatur, *appendit tribus digitis molem terræ.* Egregiè rem declarat id, quod S. Antoninus eveniſſe refert Tyroni cuidam ſui ordinis. Hic, cum toties in hymno Deiparæ verſiculum hunc cantitare audiviſſet, *Mundum pugillo continens*, cœpit miræ ſimplicitatis adoleſcens tacita ſecum cogitatione verſare, quænam Deo palma eſſet tam gigantea, vt vola clauderet orbem terrarum. Inter eas curas fluctuantem animo ſomnus oppreſſit. Dormienti viſa multitudo Angelorum innumerabilis ante duas ſedes aſtantium, in qua-

Iob. 9.

Iſa. 40.

S. Anton. in 2. parte Hiſt. tit. 23 cap. 5. §. 1.

tum altera Chriſtus, in altera è regione Virgo parens conſederat. Aderant etiam Sancti omnes tanquam metu perfuſi, atque ad extremum mundi examen vocati. Perlecta mortalium crimina: perlectæ paucorum virtutes. cumque illa mole longè maiore lancē gravarent, videbatur iratus iudex orbem terrarū vniverſum, tanquam pilam manu proiicere, his vocibus adiectis, *cum iudicatur exeat condemnatus.*
Pſ. 108. Tremebundus tyro, nec tam ſomno ſopitus, quàm ſemimortuus ad Deiparam converſus clamavit, *S. Maria ſuccurre miſeris.* Eæ preces Virginem incitavere primò vt aſſurgeret, tum vt in genua ſupplex procumberet ad filij iuſtiſſimam iram ſedandam. Vociferatio interea à ſemiſomni edita fratres accivit. Qui, cum accurrerent, terræmotu concuti ſenſere vrbem adeo ingenti, vt multarum ruina ædium cives omnes ad præcipitem fugam extra vrbem impulerit. Ita iuveni perſuaſum, terram divina manu cieri, divina conſiſtere. Fruſtrà quoque nos criminari elementa, atque in terræmotibus accuſare naturæ ſcelera: quando noſtro fit vitio, vt terram divina vis quatiat, quò preſſam tot improborum onere degravet. Quod effractus non illabatur orbis, quidquid immotum ſervatur, quidquid integrum, Virginis patrocinio deberi.
Baron. t.9. Annal. an. 740. Agnovit hoc antiquiorum Græcorum pietas, die feſto annis ſingulis inſtituto, illi memoriæ ſacro, quâ ſub Leone Iſaurico ab immaniſſimo terræmotu Bizantij ædibus, & murali corona diiectis, cives multi Virginis ope ſervati. Libet, ex Menologio Græco, de hoc pauca quædam tranſcribere. *Viceſimo ſexto Octobris die, factus eſt Conſtantinopoli ingens, & terribilis terræmotus, & omnes domus, & Eccleſiæ conciderunt: multique ruinis oppreſſi ſunt mortui. Quare tam terribilis terræmo-*

tus

tus memoriam recolentes, ſupplicamus ad magnum, & ſacrum immaculatiſſimæ Dei genitricis Mariæ templum, eam enixè precantes, & natum propter nos peccatores Ieſum Chriſtum, vt nos à ſua iuſta liberet ira, contra nos excitata. Hęc è Menologio, in quo à Græcis populi cæteri admonentur, vt beneficia tam perſpicua annuæ memoriæ conſecrent, manſura perenniùs, ſi agnoſcantur. Alter in eadem vrbe terræmotus prioré æquavit cladc, vicit prodigio. Nam cum aliquando ſeptem, & quinquaginta Conſtantinopoli divulſis turribus, Theodoſius cum Proclo Patriarcha, & civibus domicilia, vt fit, traduxiſſet ad campos: ibique terræmotu vehementiùs graſſante, cuncti ad preces incumberent, raptus è turba in aërem repente puer, oculiſque ſubductus. Tum eadem via demiſſus, Imperatori, & Epiſcopo mirabundis narravit candidè, audiviſſe ſe Angelorum concentum in has efformatum voces, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miſerere nobis*; addito monitu, vt ipſi eodem modo concinerent: quo præſtito terręmotus illico ſiluit. Hoc ſacrum triſagium, comprobante poſtea Concilio Chalcedonenſi, ab Eccleſia vniverſa vſurpatum. Ex his liquidò conſtat terræmotum precibus conquieſcere, ſceleribus excitari. Calamitôſi certè ſumus: vtinam non criminoſi. Ferrei extra exemplum, ſi ad tot Dei monitus obdureſcimus. Enimverò ſuperioribus annis terræmotus occœpere in Calabria, iactato Catacio, non ſine ædium iniuria; luxato Girifalco, non ſine voragine. Non multò poſt deflexere in Apuliam, vrbe S. Severi, & oppidis dirutis non ignobilibus. Paucis poſt annis tranſmiſere Neapolim, comitati Veſuvianum incendium, everſis Herculano, & Pompeiis, vexata Neapoli, perturbata Campania,

Marcell. in Chronico Baron. an. 446.

Concilium Chalcedonenſe act. Damaſc. 3. de fide c. 10.

pania, perterrefacta Italia, metu etiam vltra periculum. Poſtremò atrociores remigravere in Calabriam, iam non pagum, aut vrbem, ſed integras provincias depopulati, nondum exaturata clade. Adhuc ibidem impunè bacchantur, quidquid primo furori integrum demolituri. Inde corripuere Lucaniam; tranavere Tarentum: iamque in ora Salentina vrbem Neritum terræ ingenti motu iactatam, poſtremis nunciis accepimus. Quota regni pars luctu vacat? Clades nobis creatur ex clade. Incendium terræmotu, terræ motus incendio ſeritur, exitiali quadam fœcunditate. Pleraque regna mars vexat, noſtrum pax: & cum externis viribus non pateat, in exitium ſuum armatur. Infelices nimium, quibus ex incolumitate calamitas naſcitur. Externa ceſſant: domeſticis implicamur. Hoſtilia patimur ſine hoſte. Non hic ſomnos inimicę militum excurſiones abrumpunt: non inſtructæ nos acies, non obſidiones vrbium, non bombardarum ſtrepitus, non buccinarum clangor exterret: ſed incendia, excidia, ruinæ. Tantum cladis pax attulit, quantum ne bello quidē timeri potuiſſet. Bellatur nobiſcum natura: & ne quid huic bello deſit, perſonat terræ fragor pro tuba. Quos hoſtium non tetigere tela, hauſit metus, hauſit dolor, hauſere elementa. Dedimus tragœdiam orbi terrarum, deflendam lachrymis ſeculorum: omni malo vexati, nullo perdomiti. Triginta circiter millia hoc terræmotu interempta. Tanta internecione mortalium divinæ iræ litatum. Non plures iuſta acie, iniquo Marte, vnico bello, pluribus præliis, cecidiſſent. Orbati parentibus filij, parentes filiis: viduati coniugibus coniuges: ſpoliati ſuperſtites conſanguineis, affinibus, amicis. Nulla pœne familia ſine fletu: ac vere inito, exultante natura,

tura, pratis ridentibus, lachrymatum. Non hoc extinctorum, quem recenſui, numero eos complector, quos ex terræmotu vel ſaucios, vel bonis omnibus ſpoliatos aut vulnus,aut ærumna confecit: præteritis etiam iis, quos diſtracta in campos domo, contractus morbus ſuſtulit. Minor tamen fuit hominum ſtrages, quàm pro vrbium, atque oppidorum ruina. In Veſuviano incendio quinque millia capitum periere, duobus oppidis everſis, pago vno, vel altero. Nunc deiecta Conſentia; quaſſatum Catacium, Provinciarum metropoles, abſumptum Nicaſtrum, Calabriæ ornamentum, ac gemmula; deleta Murgantia, afflictum Miletum, Terina ſemiruta. Meſſana, Roſcianum, Beſidiæ, Tropiana, Medama non ſine querela. Rhegium,Locri,Tarentum, Maratea, Neritum periculo affinia. Neapolis,ſi minùs ruina, certè oppreſſa metu. Has decem, & ſeptem vrbes terræmotus invaſit;multas ex parte,quaſdam funditus diruit: & mœnia, inter tot ſeculorum obſidiones intacta, vnico afflatu expugnavit. His adiice oppida, pagoſque, qui partim ingentem perniciem, partim integram ruinam perpeſſi ſupputantur ſeptuaginta, & eò ampliùs. Ex his facilè inferre licet, terræmotum hunc collocandum eſſe inter maximos. Etenim Plinius diligentiſſimus antiquitatis ſcrutator *Maximus*, inquit, *terræ mortalium memoria extitit motus,Tiberij Cæſaris principatu:duodecim vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis.* Nunc verò deiectæ, ac detritæ vrbes non minùs, quàm duodecim; ſi addas oppida vrbes æquantia. Pagi, villæ, turres ſive rurales, ſive litorales extra numerum. Equidem non inficior terræmotum,quo ſub Tiberij faſcibus, Chriſto morienti tellus indoluit, iure à Plinio omnis memoriæ maximum recenſeri, non

Plin. lib. 2. c. 84.

tlade,

clade,ſed mole. Quippe non vnius,aut alterius regni concluſus finibus totum concuſſit Orbem terrarum; vt totus ſui auctoris interitum perſentiſceret: diſciſſis etiam montibus, quaſi comam capitis ad luctum dilacerãte natura. Quocirca exaggeratè admodum ſcribit Oroſius, terræmotũ ſub Valentinia-

Oroſius lib.7.c 31. no vbique locorum terra,marique graſſatum. Nam cordatè captus oculis, ſed ſapientia planè lyncea

Didym. in cat.PP. Iob.9. Didymus, *terræmotus*, inquit, *ſæpe fiunt in terris. Verùm qui ante, vel poſt Chriſtum extiterunt, partem quandam terræ occuparunt. Mei autem Chriſti tempore, non privatus fuit aliquis terræmotus: ſed tota ipſa terra quaßata eſt, & è centro convulſa.* Ceterùm Chriſti obitu reparantẽ orbem terrarum,non devaſtante, clades tanta fuit, quanta par foret myſterio: duodecim vrbibus Aſiæ, in qua maximè Ethnica ſuperſtitio vigebat, proſtratis; vt totidem Apoſtoli ad Eccleſiæ Chriſtianæ ſtructuram erigerentur. Inter eos verò terræmotus, qui intra naturæ leges, extra miraculum poſiti naturales cauſas agnoſcunt, hunc,de quo ſcribimus, vix ab alio quopiam ſuperari crediderim, immanitate,amplitudine, diuturnitate. Im-

Seneca Epiſt.4. manitas perſpicuè oſtenditur teſtimonio Senecæ, qui *terræ*, inquit, *vix vnquam tam gravis,aut pernicioſus motus fuit,vt tota oppida everteret.* Nunc everſę tres vrbes, plura oppida, pagi plurimi: duæ provinciæ devaſtatę: trahente momento temporis ſeculorum excidia. Nulla tam pernicioſa calamitas, ex qua nihil alteri calamitati ſuperſit. Terręmotus hic,quà ſæviit, pœne nihil alteri dilacerandum reliquit. Nec verò quidpiam defuit, quod atrocitati ſerviret. Mons diffractus Conſentiæ: maris deceſſio in Napitia: procella Panormi,terræ hiatus in Sciliano: aquæ ſuperfuſæ agro Lametino: fumei globi

erum-

erumpentes è Vibone, flammæ exardeſcentes in Veſuvio: cineres effuſi Nicaſtris, amnis ſanguineus prope Nicaſtra. Non hic prætermittendum cenſeo, quod retulit, dum hęc ſcriberem, Sacerdos è Franciſcana familia ſpectatiſſimæ fidei nuper profectus è Calabria, propior tum periculo, quàm qui perierant: viſum, intremiſcente tellure, retrorſum labi Lametum fluvium, retractis aquis, retorto curſu, quaſi territus fugeret: tum elatis vndis, amne campis refuſo bullientes pluribus in locis vortices corrotaſſe, & fremitu, & æſtu planè marino. Nihil iam oſtentoſum ſupereſt, quod hic naturæ ira ſuppreſſerit. Nihil relictum famę mendaciis. Nihil ipſæ fabulæ poëtarum fingere, aut excogitare poſſunt atrocius. Amplitudinem proximi terræmotus metiri poſſumus locorum ſpatiis, quę longè, latèque complexus obtinuit. Gemina Calabria occupata. Provinciæ preterea tentatæ três, ora Salentina, Lucania, Campania. A Rhegino litore, quod abeſt octo dierum itinere, Neapolim vſque perductus vrbē regiam invaſit. Neque vnico regno contentus, ſuperatis freti faucibus, Meſſanā perſtrinxit. Deniq; cū adhuc provinciales hi terręmotus graſſarentur in Calabria, inter tot marium, terrarumque tractus, infeſtatę Senæ, vrbs Hetruriæ florentiſſima, adiectis ad reliquam Italiam veluti minacibus nunciis. *Terræ*, inquit Seneca, *non vnquam per ducenta millia-ria motus extenditur.* Hic ab extrema Calabriæ ora vſque Neapolim pluſquam trecenta paſſuum millia tenuit. Ex quo perſpicuè conſtat non potuiſſe in locis tam diſſitis terram intremere contextu quodam, nexuque partium, & vt loquuntur Philoſophi, *per conſenſum*: ſed vbique concuſſam vi ſpirituum ſublatentium, iactatione quà maiore, quà minore,

Seneca lib. 6 nat. quæſt. cap. 25.

tore, pro halituum copia, & ſubterraneis anguſtiis; eruptione pluribus in locis tentata, in pleriſque conatu inani,diſtractis viribus. Amplitudini par diuturnitas,nè clades magis locorum ſpatiis laxaretur, quàm temporis.Enimverò duobus iam exactis menſibus, adhuc terręmotum per intervalla ſævire quotidianæ litteræ perferunt. Ineunte Iunio congeminatus primo ſimilis terræmotus: niſi quod huic partem diruendi materiam ruinæ ipſæ ſubtraxerant. Sub ortum Solis; primo radiorum appulſu excitati ſpiritus, evocatique ad ſuperna cœpere denuo terram impetere, ac veluti admotis machinis arietare. Præmiſſus hic maioris cladis prænuncius, vt opportunè ſibi fuga quiſque conſuleret, impleto Davidis oraculo, *dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* Hora imminebat quarta ſupra decimam, cum incaleſcente iam Sole, quaſi tunc quoque irę caleſcerent, halitus maiore impetu ſoli duritiem adorti, terræmotum edidere in vniverſa Calabria adeo ingentem,vt iterum omnia latè loca Neapolim vſque peruaſerit: quanquam id ſparſim raptimque, deferveſcente per intervalla ſævitie.Catacium in primis, Conſentiamque peſſumdedit, odio in metropoles infeſtiore. Catacij,quod ſupererat, Epiſcopalis templi, Conſentiæ, quod ſteterat regiæ arcis deiecit. Vtrobique ædes reliquę concuſſæ labant, quantum coniectura aſſequi poſſumus, primo aggreſſu labefactandæ. Beſidiæ, & Patyros modicè prius attacta detrimentum feruntur nunc paſſa non modicum. Sanctæ Severinę mons in enormem hiatum abſceſſit. Petilia, & Caſabona planè deturbata, atque everſa. Oppida his minora, vicique inoleſcente malo non numerantur in clade. Iam inſtaurato vbique metu, denuo deſerta tecta,

Pſ. 59.

remea-

remeatumque ad campos. Quippe veluti fatali quodam inſti ictu, tunc maximè ad terræ gremium confugimus, cum nos tellus exagitat: quaſi parentem agnoſcamus, dum punit. Sed profectò, vt cœpere res labi, planè ruunt. nempè id anſam dedit Vticenſi claſſi, vt Medamæ litora invaderet, iis in ſervitutem abductis, quos tellus excuſſerat in oras barbaras amandandos. Nunciatum etiam è citeriore Calabria in agro Nuceriano pluiſſe grandinibus tantæ molis, vt duarum librarũ pondus explerent. quibus animãtes non paucæ ſub Dio exanimatæ, quaſi lapidatum eſſet de cælo. Grandines quoque viſas ſubvirides, veluti ſpé facerent melioris fortunæ. Quãquam, ſi rationes expendimus, ſpes in metũ evadit: neque alia ſpes affulget, niſi de qua poëta,

Hunc ego ſi potui tantùm ſperare dolorem. *Aeneid. 4.*

Deſperanda vicina quies: mali ſperanda diuturnitas. Etenim Ariſtoteles ita pronunciat, *Cum fortis, factus fuerit terræmotus, non mox, neque ad ſemel ceßat agitans: ſed primò quidem vſque ad quadraginta dies agitat: poſteriùs autem, & ad vnum, & ad duos annos dominatur, ſecundùm eadem loca.* *Ariſt. 2. Met. ſum. 3. c. 2.* Elapſi iam quadraginta dies annuum, aut biennalem terræmotum prænunciant. Quid non pertimeſcendum ab annis, quando fuit adeo exitialis diecula? Inſtaurata ſæpiſſime ſoli iactatio vires indicat hoſtium adhuc integras; gravemque eſſe terræ gremium halitibus, quos ipſa in ſuum gignit exitium. Abditum in humo malum, atque altè in viſceribus ipſis infixum. Quippe in Calabria, vt diximus, rupes præaltas admolita natura eſt: infra quas cavernæ, & voragines, halituum non tam aulæ, quàm carceres. Horum, dum à clauſtris reſiliunt, alios laxatis compagibus tellus egerit, alios fruſtra connixos retrudit.

qui, dum retentant exitum, novo ſolum obluctans concuſſu cient. *Creberrimus*, teſte Plinio, *Punico bello terræmotus, intra eundem annum, ſepties, atque quinquagies nunciatus Romam.* Nunc nunciatus intra diem quater, & vicies: intra menſem non minùs quàm centies, obfirmata inde ſoli, hinc halituum pertinacia, pugna toties ceſſante, toties reparata. Ex his perſuaſum, vt reor, quod ſuadendum propoſui, terræmotum hunc, quo de agimus ſive atrocitate cladis, ſive amplitudine locorum, ſive diuturnitate temporis reponendum eſſe inter maximos. Quod ſi inter maximos, numquid non inter magnos? Si inter magnos, vtique inter eos, de quibus dictum eſt, *Erunt terræmotus magni per loca, & peſtilentiæ, & fames.* Rogandum profectò divinum Numen, ne terræmotum fames, & peſtilentia excipiant. Nam ferreum ad imbres cælum, & ſicci halitus adurunt exuccam ſegetem: motuque terra crebro in hiatus diducta, Mephitim teterrimam, ac ſpiritus graveolentes exhalat. Quippe qui ducunt eluviem ex occulto. Quamobrem id animadvertens Seneca, *Solet*, inquit, *poſt magnos terrarum motus peſtilentia fieri. Nec id mirum eſt. Multa enim mortifera in alto latent: & aër ipſe corruptus internorum ignium vitio, cum longo ſitu emiſſus purum hunc liquidumque maculat, ac polluit: inſuetuſque ducentibus ſpiritum affert nova morborum genera.* Hæc Seneca. Nos verò mittamus omina calamitatis futuræ, quam Numen iratum minatur, placatum avertet: & quod reliquum eſt, ruinæ totius, quam præſens clades intulit, pretium expendamus. Hoc vt præſtetur exactiùs, neque ingratum, vt arbitror, neque abs re erit, Calabriæ totius, vnde damni æſtimatio petenda eſt, ſitum, magnitudinem,

Plin. lib. 2. c. 83.

Lucæ 21.

Seneca lib. 6 natur. quæſt. c. 27.

emolumenta brevi narratione percurrere.

Calabria, olim Meſſapia è Solino, Auſonia ex Catone, ſive ab antiquioribus Calabris,qui vt Ptolemęus teſtatur, in Salentino litore mare Ionium incolebant, ſive à Calauria Argolici ſinus inſula, vt refert Ortelius, Demoſthenis interitu nobili; ſive à ſoli vbertate, vt Leandro, & Barrio placet, Græcarum vocum, χαλός ῥέω coniunctione appellationem ſortita, gemino circumfuſa mari, Tyrrheno, & Ionio,ab oriente Salētinos,& Græciam ſpectat,ſtirpem antiqui nominis; ab occidente Neapolim:quà ad Aquilonem vergit, Lucaniæ nectitur: quà ad meridiem obuoluitur, perangusto diſciſſa freto, Siciliam veluti diſcedentem proſequitur, vltimo Italiæ fluctu. Demum quà mare procurrit longiùs, Africam proſpicit, extremo Europæ litore. Longitudo non à Talao, vt Barrius, ſed vt Ortelius, & alij à Lao fluuio, qui Calabriam à Lucania dirimit, vſque ad Leucopetram centum octoginta millibus paſſuum tenditur. Latitudo maxima ſeptuaginta; minima viginti milliaribus conſtat. Prior ab vrbe Terina ad Lacinium promontorium: poſterior ab antiqua Lametia, Scylletium vſque perducta: vbi vicino freto iſthmus adiungitur. Totus verò regionis ambitus ſeptingenta, triginta millia paſſuum continet; inter magnæ provinciæ, regnique amplitudinem, ſed regno propior. Calabriæ fines vlteriùs Maginus,& alij porrigunt: qui Tarentum inter Calabriæ vrbes recenſent. Sive quia confundunt cum Calabria magnam Græciam, quæ ex ea parte patet latiùs: ſive quia, teſte Plinio,à priſcis Calabriæ nomen accepit peninſula illa, quæ Tarento Brunduſium ducitur. Quod poſtea nomen a Salentinis relictum ad oram conterminam traductum eſt.

Solinus. Cato. Ptolemæus. Ortel. in Theſauro Geograph. Leand. in deſcrip. Ital. regione 7. Barr. de Antiquit. Calabr. lib. 1.

Barr. ibid. Ortel. & Leand. locis citatis. Leucopetra, nunc Capo diſparte vento ex Leand. Terina, nunc Mantia ex Nigro apud Ortelium. Pametia, nunc S. Eufemia. Magin. in Geogr. Ptol. de

Quanto in honore regio hæc apud reges fuerit, illud argumento eſt, quod futurus Regni hęres Dux Calabriæ vocabatur: quaſi hoc nomine ſceptra præciperet, Cæſar imperio deſtinatus. Præludebat ille regno adminiſtratione Calabriæ. Quippe vrbes complectitur ſex, & viginti; quatuor Archiepiſcopali, cæteras epiſcopali infula ornatas. Oppida, pagique pœne numerum fugiunt: tanta vicinitate, ac frequentia, vt continentem vaſtiſſimæ vrbis ſpeciem præbeant, quæ rura, villaſque concludat. Porro Calabria eſt omnis diviſa in provincias duas: quarum altera Brutios, altera magnam Græciam continet. Illi ita dicti, ſive à Brutia fœmina, cuius opera primam arcem cœperunt, vt refert Trogus: ſive à Bruto eximiæ virtutis viro, vt placet Annio: ſive à Bretio Herculis filio, à quo exædificata Brutiorum caput Conſentia, vt in Dionyſio Afro legitur: ideo Bretij ab aliis, & tota regio à Polybio Brettania dicitur; ſive denique ad contumeliam, odio Lucanorum, quibuſcum bella geſſerant, ut vult Strabo: tanta ſententiarum varietate ſuum cuique permittente arbitratum. Magnam verò Græciam appellarunt coloniæ à Græcia deductæ, ad quam Calabria ex eo latere obvertitur. Principes hic à Græcis exędificatę vrbes. Nam Scylletium ab Vlyſſe conditum refert Caſſiodorus, ſuæ fortaſſe Ithacæ nidulum, ac rupes peroſo: ab Athenienſibus affirmat Plinius, à quibus, & nomen acceperit. Rhegium extructum à Chalcidenſibus Solinus, & Strabo tradunt. Quamvis verò antiquiorem eius originem Ioſephus referat in Aſthenegum filium Gomer, Noe abnepotem: tamen Rhegium à Græcis, hoc nomen obtinuiſſe idem teſtatur. *Cum Gomer*, inquit, *haberet tres filios, Aſthenegus* qui-

ſcrip. & Pamel. in Tertull. de pallio.nu. 55.
Cluuer. intrcd. in Geog. lib. 3. c. 29.
Plin. lib. 3. c. 11.
Trogus.
Annius.
Dionyſius Afer.
Polybius.
Strabo.
Caſſiodorus in Epiſt. l. 12.
Plin. l. 3. c. 10.
Ioſeph. lib. 2. antiq. c. 11.

quidem Aſthenegos inſtituit; qui nunc Rhegium vocatur à Græcis. Ex quo coniectare licet Coloniam eò deriuatam Græcorum: Rhegium autem dictum, vt Trogo placet, à Græco verbo, ῥήγνυμι, *Trogus* quod à Trinacria diſciſſum: poſtea Rhegium Iulium, quod poſt terræmotus ruinam à Iulio Cæſare inſtauratum. *Appianus Alexand. lib.4.* Sybarim à Sagari Aiacis filio, non multò poſt Troiæ excidium, excitatam narrat Solinus: tanta felicitate, vt mox ſibi vrbes quinque, & viginti bello Sybaritæ ſubiecerint. *Solinus apud Leandr. loco cit.* Tum, præcoce fortuna irritante finitimos, à Crotonienſibus domiti, euerſiq;. Ex eius reliquijs conditum Thuriū, hodie vulgò Terranoua. Petilia à Philocteta Herculis comite extructa. Quamobrē Mantuanus vates. *Barrius de Antiq. Calabr lib. 6.*

Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.

ſiue ſit vrbs illa, quam nunc Belcaſtrum appellant, vt contendit Leander, ſiue Policaſtrum, vt Barrius, ſiue Strongiolis, vt alij. *Leander. loco cit.* Locri etiam Græcos conditores agnoſcunt, vel Euantem, vt Euſtachius; vel Aiacem, vt Solinus affirmat: *Barr.lib.2. Euſtachius Solinus.* religione fortaſſe quadam nouas vrbes emolientibus ijs ipſis, qui paulò ante Troiam euerterant. Triſchene, nunc Taberna, ipſo vocabulo præfert Græciam, à tribus tabernaculis dicta, quod olim eius vrbis Epiſcopus triplici in templo per vices ſacra perageret. *Barr.lib.4.* Crotonem quoque à Græcis poſitam omnes tradunt. Incertum an ab ijs eò tempeſtate delatis, vt ex Anthioco narrat Strabo; Achiuis mulieribus, quibus iter *Strabo.* cœperat eſſe faſtidio, ibi ſedem poſcentibus: an, vt Pythagoræ placet, à Thebano Hercule etiā Græco, & Græcis fabulis inclyto. *Pythagor. apud Bar. loco. cit.* Qui nomen Herculeo quoq; promōtorio fecit; quod à Sicilia diſtractū duo inter ſe cōmiſit maria. Græciā olet illa iactatio, quod Milo Crotoniates virium fuerit tam immanium,

Leand. in deſcri. Italia. regiõ. 7. vt columnam, qua ædificium nitebatur, dum rueret, manu inhibitam ſuſtentaverit: donec, qui ſuberant, omnes effugerent. Sampſon planè alter, niſi quod columnam ille dimovit, iſte detinuit. Sed Græcam vrbem perſpicuè commonſtrat Pythagoræ Samij domicilium qui toto pœne terrarum orbe peregrinatus, tandem Crotone conſedit. vbi de mundi ortu, concentuque diſſeruit; atque in Italiam primus, *Aug. lib. 1. de Ciuitate c 9.* Auguſtino teſte, Philoſophiam invexit: cum nondum aut Platonicæ porticus, aut Peripatetica lycea celebrarentur in Græcia. Ad hunc audiendum, vt *Laert. in vita Pythag.* narrat Laërtius, vndique Itali reliqui, Romani præcipuè confluebant; eiuſque præceptis imbutum Romanorum Regem ſapientiſſimum Numam tradit *Hieronymus contra Iovin.* Hieronymus. Oſtentantur adhuc prope Crotonem à Pythagora erectæ in litore columnæ duæ, imitatione quadam Herculei monimenti ad Gaditanum fretum; quaſi Pythagoricæ doctrinæ metæ, vltra quas nemo poſſet excurrere. Crotoni potiſſimùm adſcribendum, quod ad Greciæ Calabria magnæ *Barr. lib. 4. Leand. loc cit.* quoque appellationem adiunxerit. Hic Orpheus poëta, qui Argonauticam cecinit: hic Alcmæus, qui omnigenam de natura ſcripſit hiſtoriam: hic Arignotus Philoſophus, qui ſacri agnomen obti- *Plato in Timæo.* nuit: hic Philolaus Pythagoreus: hic denique, vt in Timæo teſtatur Plato, omnes bonarum artium diſciplinæ, veluti Athenis in alteris, floruere. Nec defuere Calabriæ viri eximia ſanctitate clariſſimi. Inter quos antiquiſſime memoriæ Nilus Abbas, recentioris Franciſcus, minimorum maximus inſtitutor, novus apud Italos Thaumaturgus: hoc diſcrimine, quod is montem precibus mobilem, hic tranſmiſſo pedibus freto, mare immobile præſtitit. Eruditè non minùs, quàm accuratè virorum illuſtrium,

quos ea regio genuit, longum texit catalogum Gabriel Barrius in libro, quem inſcripſit de antiquitate Calabriæ. Cæterùm gens plerumque ingenio fervido, callido, & ad omnem diſciplinam verſatili: apud exteros popularium amantiſſimi, in patria æmuli, & rixoſi. Cęli apud eos iucunda, ſalubriſque temperies, vergens tamen ad calidam; niſi æſtivo tempore ſtatis quotidie reflantes horis favonij, eventilato aëre, Solis fervorem obtunderent. Nihil regione tota, ſive ad delicias amœnius, ſive ad vbertatem feracius, ſive ad omnem humanę vitæ vſum accommodatius. Amœnitatem aſpectu præferunt montes, quibus ex vtroque Calabria latere, ſubſtrato imminet mari, an ſpectanda, an ſpectatrix. Hi eius Apennini ſunt partes, qui protenſus ab Alpibus catenata ſerie, nexuque cacuminum Italiæ dorſum diſcriminat: atque in Calabriam ductus interdum in editiſſimas rupes, atque in altiſſima ſurgit faſtigia. plerumque verò lenibus iugis in colles molliter acclives demittitur: quos perenni viriditate conveſtit, pleriſque arborum intacta coma hyeme ver exhibentibus. Inter Calabriæ montes eminet Sila, ſilvam ducentorum millium paſſuum ambitu attollens, intonſis ilicibus, piniſque condenſam. Quæ ramis multa fronde comantibus, atque inter ſe cælo conſertis, vmbra terris diffuſa, viatores velut de induſtria protegit: ita vt Conſentia Catacium integrum diei vnius iter æſtate media confici poſſit, arboribus veluti haſtatis æſtum, ac ſolem arcentibus. Hyeme verò mons idem nemus Hercinium, aut Caledonium æmulatus, anni caneſcentem ſenectam ingenti nivium pondere ſuſtinet: mox brumali aſperitate in ſummis caloribus ad voluptatem trahenda. Hinc prævalidæ trabes ad conſtruendas

Barr. in calce libri.

Varr. lib.2. navium arbores, vt iis mare ſtratum ſilveſcat. Hinc ad vſum nocturni luminis tedæ, flamma parabili, & cereas faculas imitante. Hinc denique immenſa vis picis ad conglutinanda ſive ſolaria,ſive navigia; illa ne imbribus pateant, hæc ne fluctibus. Hanc vtpote odoratam,reſinoſam, rutilam, atque ad medicamenta vtiliſſimam commendant Dioſcorides, & Galenus. In cacumine lætiſſima pecori paſcua: quod abigendum à paſtu,ne ſatietas perimat. Cauſa fertilitatis eſt humor,cum vbique fontes ſubſiliant. Qui primò argenteis ducuntur per fibras arborum rivis, dein etiam in ingentes amnes exuberant. Hanc laudem tota ſibi regio vendicat; quam & fontanæ, & fluviales aquæ rigant, Principes in Calabria citeriore fluvij Buſentus, & Crates. Ille, quem alij Baſentium, alij Caſuentum, alij Barentinum vocant, ab impoſitis Conſentiæ iugis excurrens, per ſubiectas rupes ad meridiem obverſas, ingenti ſtrepitu præcipites aquas evoluit. Tum in planitiem effuſus, & crebris ſubinde curvatus flexibus, non vno tramite circumiectis campis illabitur. Demum, magno amnis vtriuſque fremitu, Crates ad mare decurſurum intercipit eòque quaſi catenatum perducit, & alveo ſpoliatum, & nomine: in ſupplicium fortaſſe, quod Alarici Gothorum Regis theſauros,cum eiuſdem cadavere contumulatos,adhuc & arena celat, & gurgite. Crates, quinto ab vrbe Conſentia lapide, reſudante humo ſcatebram exilit: obſcuris inter Silæ vmbras natalibus, obſcuri etiam nominis, dum ſuas dumtaxat aquas vehit. Sed magnorum montium iugis delapſus,novo ſemper latice ditior, paulatim è fonte ſuccreſcit in fluvium. Et iam iuſto alveo, gemina ripa coërcitus, Conſentinum agrum recto amne perſtringit; Conſentiam

Dioſcor. lib.1.
Galen. Antidot. lib.3.
Ortel. in Theſauro Geograph.
Paulus Diacon. lib.13.hiſtor.
Sabell. Enne. 7. lib.3.

ſentiam, ſub auguſtiſſimi pontis fornicibus, magno murmure prætervectus. Dein Buſento, aliiſque inclytis amnibus, quaſi ex inſperato in eiuſdem os influentibus, longo viarum ambitu, elatis cornibus, in magnam Græciam invehitur: vnde fluctus a marinis haud longè abhorrentes in craterem Tarentini ſinus exonerat. Fama vtrique fluvio eximia, quod Crates flavum colorem, Buſentus capillo nigrum impertiat; illius apud fœminas, huius laude apud viros. Secundùm hos celebratur Exarus, qui ex Apennini fonte prorumpens, per ampliſſima terrarum ſpatia, ad Sybarim vſque decurrit: cum quo ſociatis aquis, vterque mari confunditur. His adiungitur Acheron: qui ad montis radices innaſcitur, prope antiquæ Pandoſiæ monimenta, olim ænigmate Delphici oraculi, & cæde Alexandri Epirotarum Regis, qui Calabriam invaſerat, nobilitatus. Hic Altiliam inter, & Murgantiam in abditiſſimas valles ingenti mole devectus, magnam ſoli partem exorbet, ac nullo aquarum divortio iter, quod cœpit, percurrens, in altera Calabriæ ora ad Ionium mare demittitur. Eius fluminis accolæ Acheruntini dicebantur, ex Plinio: nunc iis ex terræ hiatu altero patefacto Acheronte. Nobiles in vlteriore Calabria fluvij Neætus, & Sybaris, ab eodem Plinio primi in ſecundo Europæ ſinu collocati. ille prope Crotonem, hic prope antiquam Sybarim, quæ ab amni mutuata eſt nomen: ille verò à Sybari fonte in Achaia, à quo Sybari Calabro derivatum nomen tradit Strabo. Præſtant quoque copia, & altitudine aquarum Alis, & Angitula. Alis prope Cacacium è cacumine montis elapſus, ac longo tractu vltra patrios fines evectus, ſtipendiarias aquas, non Ionio, aut Thyrrheno, conterminis Cala-

Ouid. Metamor. 10.

Leand. loc. cit.

Plin. lib. 3. c. 3.

Plin. ibid. c. 1.

Strabo lib. 8

briæ maribus, ſed Adriatico deſtinat. Angitula fluit non longè ab antiqua Vibone, inter amœniſſimos campos, & prata ſemper vernantia. Amœnitas loci

Barr. lib. 2. locum fecit poëtarum mendacio, Proſerpinam eò è Trinacria delitam, vt coronas puella ſibi floreas texeret. Cum his adnumero Lametum amnem, Lametia nunc ad ſuperioris Calabriæ magiſtratum adſcita. Hic prope Nicaſtra, modò continenti curſu rapidus fertur: modò ſaxis ſublatentibus eliſus volutatur in ſpumas, quà torrens, quà fractus. Nomen ab hoc, & oppido factum, & litori: quem ſinum La-

Ariſt. 2. Polit. c. 10. meticum Ariſtoteles appellat. Præter hos, Crotalus fluvius, quem inter navigabiles collocat Plinius.

Plin. lib. 3. c. 10. Alex Straboni celebris è cicadarum in vtraque ripa inæquali ſtridore, quod in altera fervore Solis

Strabo apud Leand. loco cit. reddantur vocaliores. Luconus Crotonenſium, & Locrenſium pugna memoratus Trogo. His adde Actin, Tacinam, Metaurum, Syrim, Baſentum:

Trogus, lib. 6. quem fluvium falsò aliqui cum Buſento confundunt, vt animadvertit Leander. Hi, aliique obſcu-

Leand. loc. cit. riores æſtate vadari vix poſſunt. hyeme verò, cum è montibus eluvionem acceperint, ne ab equite quidem ſine diſcrimine. Nec raro infeliciter lapſos amnis præterfluens abripit, hauritque. Cęterum magna ex iis voluptas, cum partim in xiſtos, ac topiaria buxo, myrtoque conſita, corrivatis per tortuoſos anfractus rivulis, viſuntur clementiſſimè ſerpere: partim per crepidines montium; valliumque receſſus obmurmurant: vmbroſis hinc; inde ilicibus, curvato faſtigio, in vitrea ſeſe vnda ſpectantibus, quaſi conſilium formæ capturis, congeminato intra amnem nemore. Nec ſuæ arenis deſunt aquæ. Quæ paſſim manant per litora gelidæ, & dulces; complectente ſalo fonticulos, non violante dulcedi-

nem.

nem. Hæ cymbis litoralem oram radentibus placidum præbent iter. Tutum etiam præſtant turres identidem, non pluſquam ſex mille paſſuum intervallo, diſpoſitæ: iis præſertim locis, quibus conditi introrſum ſinus pyratis cõmodant latebram. Quos, cum ſublato igne detexerint, bombardæ ictu propellunt, fulmine fulgurationem ſequuto. Litora quoque ſub turribus non rarò portuoſa, acceſſu navigiorum facili. Neque hæc aut ſcopulis infida latentibus, aut præruptis aſpera: ſed toto fermè Calabriæ ſinu tam benignè fluctus excipiunt, vt altero liceat vndam remo, altero arenam proſcindere. Offerunt ſe navigantium oculis pagi, caſtella, vrbes montium dorſis impoſitæ; aſpectabili quadam naturæ pompa, ac veluti theatrali. Diſcriminantur hęc villis, prędiis, viridariis: quę omni pomorum genere abundant, eximij ſucci, & ſaporis. Oſtentantur paſſim mala citria, medica, aurantia in auri ſpeciem pendula. Hortis Heſperidum hic exhibitis: niſi quod hi dracone carent, non mediocri regionis laude à ferarum innocentia. Inter mala limonia regnum Rhegina obtinent. E quibus alia mole pręſtant: alia ſemine in varias figuras flexili, pyra, pruna, aliaque id generis poma ementiuntur: quaſi, iocante, atque oculis illudente natura. Cortice etiam dulciſſimo veſtiuntur aurantia, pro integumento, pro dape. Vineta quoque cernuntur latè apricantia: viteſque modici hominis altitudine à terræ vbere non divulſæ, luxuriantes vbertim pampinos fundunt innuptę, nullo, vt in Campania, maritali populorum amplexu. Interdum etiam trabibus adminiculatæ ſubdiales pergulis inambulationes opacant, molliùs inter vmbras excepto Sole. Vuas gignunt quà rubentes, quà ſubalbidas, acino pręgrandi,

grandi,ſuccoſo, percocto, duracino,odorato ; an ad eſum, an ad potum ſuaviores ambiguum. Præcipua laus vinis,quæ ſubflavi coloris,atque auro perliqui- do ſimilis,ſive cirella vocant à Cerillis,vico Strabo- ni noto, ſive clarella apud exteros quoque clariſſi- ma. Hæc ita ferunt aquam,vt etiam mare integrum ferant: per quod tranſvecta, & robore accreſcunt, & pretio. Nec ſecunda nobilitas Blandæ vinis, quæ tum palato, tum oculis blandiuntur. Nec minor authoritas vernaticis S. Lucidi : quę parciùs hauſta vires largiſſimè reparant. Ab his dignatio vinis Trevijs prope Angitulam, Honos etiam expreſſis prælo Conſentino, & Tempſano, quæ laudantur à Plinio. Neque verò ſegeti terra humorem denegat, quem arboribus ſufficit. Nam & copioſè herbeſcit ad paſcua : & flaventibus hordei, frumentique ſpi- cis latiſſimè turgeſcit ad horrea : vt prope Croto- nem Appulos in Calabria campos non deſideres. Olei, olearumque felicitas,vt Salentinis loco finiti- tima,ita & vbertate affinis. Butiri, lactis,caſei tanta copia, quantam præſtant opimis gregibus herboſa collium pabula ; nutriendis etiam equorum ar- mentis aptiſſima. E quibus Beſiadarum nota inſi- gnes cum Theſſalis & curſu certarent, & forma. Sylvæ quoque vtriuſque Calabriæ dulceſcunt in ſaccara, nobiliſſima gulæ irritamenta: triclinio- rum luxu, Regumque delicijs ex vna quęſitis arundine. Nec minor à ſale vtilitas,ſine quo inſulſa fercula, & ne ipſe quidem ſapor eſt ſapidus. Quip- pe dulcia ſolent eſſe faſtidio, niſi quid acris ad- miſceant. Pręter factitium in ſalinis, montes quoq; Calabri prope Altomontem obrigeſcunt in ſalem, reclamante nequicquam apud Gallos Hilario, *nullã terra ſal reperiri*. Adnumerari poterat inter Pliniana mer-

Strabo lib. 6.

Blanda, nunc Belvedere.

Henr. Bacchus in deſcrip. Regni

Hilar. in Matt. cap. 9.

mendacia,flumina ſalis oſtentari apud Caſpios, niſi ſalis montes extarent hic apud Calabros. Sal his natura prodegit,ſapientiæ ſimulachrum.Vna Lothi coniugis poſt incendium,quinquaginta poſt ingentem terræmotum in Noricis ſtatuæ ſalis repertæ, documenta poſteris, vt poſt ſupplicia ſaperent. Litora vtriuſqne oræ piſcoſa:& thynnorum præcipuè captu circa Napitiam,vt animadvertit Leander, inſignia. Quippe in ęſtivis caloribus gregatim eò ex Africa innantes, ferreis inter vndas concameratis retibus, Delphino & præeunte, & prodente ſtringuntur. Vbi magnitudinis immanis belluę piſcatoriis haſtis confoſſæ, cruentatis purpurea tempeſtate fluctibus,prędam præbent ingentem,futuram Italię toti dapem ad ſalſamenta lectiſſimam. Terra lini, cannabis, goſſipiique ferax, vt Leander, & Maginus teſtantur. Vermiculi etiam pretioſi. Nam bombices eviſcerantur in ſericum,dum tenuiſſimo involuti orbiculo nobilem ipſi ſibi texunt interitum. Mox *alvo*, vt Tertullianus loquitur, *novo animata iam ſtamine*,ſurgunt tanquam parvi Phœnices è ſuo funere rediuini:in præmium,credo,quod inde ſplendor ſacris veſtibus,atq; aris accreſcat. Hinc in templis, hinc in tectis pompa parietum: hinc aulæa, opere Belgico, ſericis filis, auroque ductili attexta; vt magnificentiùs ex auro ſpirent, molliùs è ſerico ducantur imagines. Ex hac denique textrina, nullo nobiliũ,plebiſq; diſcrimine, tota pœne Italia ſericata vnius beſtiolę labore veſtitur. Idq; tanto Calabrię emoluméto,vt vectigales anni huius cenſus locati ſint numis aureis quinq; millibus ſupra trecentos. Vnde ſupputari poteſt magnitudo totius ſummę præcipuæ,ex qua particula iſta quotannis regio fiſco decerpitur. Profectò non minus auri ex animaliculi

Plin. lib. 31 c. 7. Geneſ. 19. Theatrum vitæ hum. vol. 2. l. 7. Leand. loco cit.

Leander in deſcrip. Ital. Reg. 7. Magin in Geogr. Ptol. deſcrip. 14. Tertull. de Pallio.

culi viſcere,quam è fodinis Indicis humana cupiditas eruit: dum, effoſſis altè cuniculis,in naturæ patrimonium irrumpit, anquiſitis opibus prope tartara. Quamquam ne auri quidem,argentique foſſilis copiam, quam in India ſuſpicimus, deſideramus in Calabria. In agro Conſentino, Tempſano,'& Altomontano argento,auroque intermicant terræ venæ, quaſi ſanguine ditiore turgeſcant. ſed tanto labore metallum è terreis glebis excerpitur, vt expenſę pretium exæquent; aurum oſtentante ſimul, & ſubducente natura. Exhibet tamen largiſſimè partim in agro Conſentino, & Altomontano, partim in Murgantino plumbum, ferrum, chalybem. vnde ſclopos plumbeis glandulis,milites galeis, enſibus, clypeis, loricis inſtruit, atque integros obarmat exercitus: intremiſcente nunc ad ſupplicium ea potiſſimùm terra, quæ bella pœnè omnium gentium reparat. Neque Calabria Alpinis inuidet iugis cryſtalla: neque Indico mari coralia. Nam in agro Altomontano frigore conſtrictę nives in cryſtallinos grumos concreſcunt, cæli gemmaſcente iniuria; & humore in convivarum ad potationem delicias,ac mulierum ſpeculares luxus converſo. A litore verò Patyci, vſque ad Lametiæ ſinum,prope ſcopulos rubræ adnaſcuntur arbuſculæ: atque,inter caneſcentes vndas, purpurea maris nemora teneros iaciunt,flexileſque ramuſculos. qui ex vndis educti, primo auræ molliſſimæ afflatu, pretioſè obdureſcunt. Maior alabaſtri ęſtimatio, quod prope Altomontem, & Ruſcianum effoditur. vbi etiam lapis marcheſites: vt Erythrei litoris iactet quoque gemmas Calabria. Denique illud planè miraculo, quod cui regioni tellus planè cuncta ſuppeditat, manna quoque cælum effundit, eiuſdem formę, ac

Henr. Bacchus in deſc. Regni.

Magin. loco cit.

Barr. l. 2.

naturæ cum antiquo Angelicis manibus elaborato, vt Conimbricenſes contendunt. Nam, & iuxta Altomontem in citeriore Calabria, & in vlteriore ad antiquæ Turrianæ veſtigia ros è cælo deciduus ſyLueſtribus prunis exceptus quà folijs, qua trunco, noctis frigore conſtipatur in grana. Quæ poſtea in prædulcem eliquata humorem, medicamenta ſuauiſſima præſtant, ſorbenda vel pueris: tanta ſalubritate, vt in ea cęleſte munus agnoſcas: tanto pretio, vt interdum Neapoli mannæ Calabræ vncia ſeptem numis aureis venierit, quaſi è cælo imber aureus cecidiſſet. Hanc opulentiſſimam regionem, terræ, cælique donis inſignem, quæ nihil adventitium mutuabatur à cæteris, multa tranſmittebat ad exteros, recens calamitas ita vaſtavit, vt amœnitas in horrorem, frequentia in ſolitudinem, rerum omnium copia in egeſtatem evaſerit. Nevæ molem iacturæ priſtina mętitur felicitas. Vnicus obliguri vit hiatus quidquid, tot ætatum impendijs, ars, & fortuna congeſſerant. Tanta oppidorum, vrbiumque celebritas, tanta ſoli munificentia, tanta collium, camporumque feracitas; tanta fontium, amniumque per innoxios vbique ſaltus vbertas; tanta rerum, quæ ad humanam vitam conducunt, vel pręſtantia, vel copia; tanta denique naturę in ea regione veluti exultantis felicitas vno terræ nutantis motu, ac pœnè nutu deiecta. Loca paſſim inania, ac deſerta; quæ paulò ante cives, ac tecta compleuerant. Itinera ſępe arenarum obſeſſa montibus intra fines Italiæ traducta Lybia. Agris cultores deſunt; agri cultoribus; ędes incolis, ædibus incolę. Superſtitum magna pars aut è ruina ſanguine cruentati, aut metu exangues. Tota ferè Calabria adhuc cubatur in campis. Malum indigenæ, quod ali-

Conimb. in Met, tr. 7. cap. 11.

quando

quando experiuntur, ſemper expectant. Timor, qui aſſuetudine plerumque exoleſcit, nunc integratur in dies. Quidquid cladis finis putabatur, gradus eſt. Malum ſemper recens prçteriti memoriam inſtaurat, ac nova pernicie nondum obductum vulnus exulcerat. Quantum ex hoc terræmotu toti Calabriæ damnum obtigerit, ducere coniecturam licet ex incendio Veſuviano: in quo bis centies centum millium aureorum iactura æſtimata. Vnius montis flamma tanto pretio ſtetit. Paucorum oppidorum, cum finitimis prædiis, ruina præcipites traxit tot opes. Non ſanè cum his conferenda tot montium, tot litorum, tot pagorum, tot oppidorum, tot vrbium, Provinciarum denique vaſtitas. Neque reparandi ſpes promptæ. Deſtinatus eò ad dignoſcendum Provinciarum ſtatum à Medinæ Duce, Regni Prorege Conſiliarius Hector Lattus, vir cordatus iuxtà, ac pius. Huic partim è fiſci, partim è Montis miſericordiæ çrario, octo circiter numorum aureorum millia ad reficienda damna, ac recreandos inopes attributa. Salubri quidem conſilio, & Chriſtiana pietate digno. Sed maius eſt, quàm pro ſubita medicina malum. Feſtinatum eſt in damna, quæ non niſi lenta patiuntur remedia. Quod citiſſimè hora delevit, vix longi ſeculorum conatus poſteritati reſtituent. Profectò tanta ſupplicij moles non ſine divina dextera. Conſpirat in hoc ſupputatio temporum. Quippe vndecimo ab hinc anno, iiſdem Quadrageſimalis ieiunij diebus, eodem vertente palmarum ſabbato, iiſdem pomeridianis horis, ingens in eadem Calabria terrçmotus. Tantus temporis articulorum conſenſus referri non poteſt ad ſydera: quando id palmari argumento commonſtrat palmarũ recurrens dies, non à natura inſtitutus, ſed

ab

ab hominum arbitratu, qui ſubeſſe nequit aſtris; nempe ſui iuris, ac ſuo cætera moderatus imperio. Divino igitur factum conſilio, vt adeo ad amuſſim ſibi temporum momenta reſponderint, congeminata calamitate palmarum ſabbato. An, vt tot defunctorum millibus inter Christi Domini parentalia, ſanctiùs parentaretur? An, vt in ipſo dominicæ paſſionis exordio, Christiana tolerantia probaretur? An, vt quo tempore miſericordia inter oleas triumphavit, divina quoque iuſtitia triumpharet? palmis, vt Hugo animadvertit, ſeveritatis indicibus, nempe aculeato faſtigio, ac deſinente in mucronem. Quidquid cauſæ fuerit, profectò immiſſas à Deo ad ſupplicium ærumnas, non ſola ſibi Calabria vendicat. Bellis terræmotus obſtrepituros Christi vaticinium pronunciavit. *Surgt*, inquit, *gens contra gentem, & regnum adverſus regnum: & erunt terræmotus magni per loca.* Quid elementa querimur in noſtrum exitium armari, quando ipſi in mutuam cędem conſpirant homines? Motus terræ in Calabria: bellorum motus in altero Italiæ margine ad radices Alpium, in Gallia, in Belgio, in Hiſpania, in Germania. Bellum exarſit fœderatis hinc, inde militibus toti pœne Europæ gentile. Albent etiamnum inſepultis oſſibus campi, ſylvęque vaſtiſſimæ: nec ſemel humano ſanguine decolores Eridanus, Danubiuſque fluxere. Hæ inter Christianos Principes diſcordiæ, Ampliſſime Cardinalis, Sanctiſſimi Patrui animum cura torquent: corpus etiam interdum morbo pertentant. Sed profectò ea eſt humanarum rerum conditio, vt nunquam ſine ſuis ſit motibus orbis terrarum: & planè admirabilis eſt illa felicitas, cui ipſaſmet ærumnas fortunat Deus. Enimverò, ſi penſiculatius expendatur textura temporum, non deſunt

Hugo Card. in Pſ. 41.

Luca 21.

ſunt Vrbani faſtis vrbaniſſimi rerum eventus, & admirabilis quędam proſperis adverſa temperans, non tam viciſſitudo quàm dulcedo fortunæ. Quippe, vt egregiè Chryſoſtomus, *Miſericors Deus mæſtis rebus quædam etiam iucunda permiſcet. Quod certè in Sanctis omnibus facit: quos neque ærumnas, neque iucunditates ſinit habere continuas. Sed tum ex adverſis, tum è proſperis iuſtorum vitam admirabili varietate contexit.* Numerabitur ſanè inter Chriſtianæ reipublicę calamitates, quod ſuperioribus annis Sueccorum Rex Guſtavus ab vlteriore Danubii ripa, ex abditiſſimis Boreæ latibulis, Germaniæ, atque Italiæ perniciem meditatus eruperit. Verùm quidni inter proſpera recenſendum, quod idem in medio ſecundioris fortunæ curſu protritus, atque extinctus ceciderit, ea planè pugna victus, qua vicerat. Multæ ab hæreticis captæ vrbes, atque ab adhuc ſpirantibus, excecto capite, Sueccorum reliquiis infeſtata Germania, infortunium profectò temporum fuit. At Vrbani tribuet felicitati poſteritas, quod pleręque vrbes receptæ; quod magna Palatinatus pars ad avitam religionem traducta; quod Gallia vniverſa, pulſo è centum impietatis arcibus hæretico milite, aureis candorem lilijs, aurea ſub Ape, reddiderit. Infauſtum, quod Italia toties bello appetita, toties pacata, novas ſemper è ſcintilla flammas exciverit. Fauſtiſſimum, quod in tanto rerum turbine, armorum immunis Roma, Metaurum Tyberi, Vrbinatem ditionem Vrbano, ne vno quidem evaginato enſe ſubiecerit. Deflebitur poſteris, quod peſtilentia Siciliam, vtramque Galliam, atque Hetruriam afflixerit; tanta clade, vt inter tot orbitates vrbium, toti pœne Italię vaſtitas timeretur. At ijdem gratulabuntur

Chryſoſt. hom. 8. in Matth.

tur Vrbano, quod inter commercia omnium gentium prorſus incolumis Roma, perſtiterit. Felix in hoc minùs ſub magno Gregorio; quàm ſub Vrbano. nam ille iam deſævientem in vrbe luem precibus depulit, hic vel acceſſu prohibuit. Memoriæ prodent hiſtorici, ſub Vrbani tiara ſemel arſiſſe Campaniam: cum terrore latiùs dato, quàm damno, multas Italiæ vrbes, ex vno effuſa monte, cinerea tempeſtas afflavit. Sed omnis conſequentium ſæculorum ætas mirabitur; quod in remotiſſimas regiones è Veſuviano cinis egeſtus incendio, vrbis ſub Vrbano maieſtatem reveritus, Romæ fines non attigit, nè fœdaret caput orbis terrarum: nunc etiam inter tot bellorum, terræque motus planè inconcuſſum. Denique, quod Vrbano Pontifice Thraces Perſico bello impliciti Pannoniam acie, maria claſſibus infeſtare non auſi: quod cum Moſchis Poloni conditionibus honeſtiſſimis, quæ maximè ad religionem conducerent, pacem, fœduſque ſanxerint: quod armis vndequaque ſtrepentibus, tanta inter diſcordes concordia, Ferdinandus alter paternæ, & fortunæ, & pietatis hæres ad imperium adſcitus: quod Romæ Adriani moles novo ſit, eoque firmiſſimo propugnaculo communita: quod armamentarium ad apparandos exercitus magnificentiſſimè in Vaticano excitatum: quod in Centum Cellis portus extructus, iuſtę claſſi fidiſſima ſtatio, atque omnium gentium commeatui pervia; quo acceſſum vel prohibent, vel admittunt aquæ, novo prodigio, catenatæ. quod in Bononię finibus arx Vrbania erecta, adverſus Barbaros munimentum vrbis eò tutius, quò remotius: quod inter tumultus bellicos pacis curę non prætermiſſę: quod religioſi viri ſanctiſſimis legibus inſtructi: quod

Epiſcopi in ſuis ſedibus fructuosè detenti: quod Cardinales ad eminentiſſimi agnomen evecti: tantum denique clementiæ, tantum comitatis, & modeſtiæ ſpecimen in tanta perennitate imperij, non parva erunt Vrbano magnarum laudum compendia. Cæterùm imponet ſupremum felicitati culmen quies publica: quam Vrbani votis, curiſque deſpendent Dei benignitas, pietas Regum, populorum ærumnæ, piorum preces, ipſæmet denique temporum inclinationes, ac vices. Apum profectò erit regnantium, inter aculeata bellis tempora, ore melleam pacem moliri. Hæc occaſione novi in vniverſa Calabria terræmotus, longiùs quàm poſcebat epiſtola, breviùs pro clade.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A.

ACheron fluvius vbi. pag. 169.
Acherontini qui. Ibid.
Ægyptus cur non obnoxia terræmotibus. pag.49
Ænaria terræmotu iactata. pag. 48
Æoliæ inſulę quæ. pag.151.
Aër in tres regiones à Meteoriſtis diſtributus.p.144
Aëris ſuprema regio calida, media frigida. Ibid.
Ætites lapis aquilæ nido inędificatus nihil igne deperdit. pag.90
Ætna mons torrentes igneos emittit.p.35. Empedoclem hiatu condidit. 64. Inferorum oſtium à multis exiſtimatur.51. Claudendum extremo mundi die. Ibidem
Aetnei incendij, quo mare ferbuit mentio apud Auguſt. pag.35.
Aetnei incendij cauſa. pag 63.
Agathę velo Catanenſes Aetnæ igneos torrentes arcent. pag 39.
Alaricus Gothorum Rex, vbi cum theſauris ſepultus. pag. 163,
Alexander Epirotarum Rex vbi cęſus. pag. 169,
Alexandri ortus ſub Dianæ Epheſinæ incendium. pag. 90.

Alis fluvius prope Catacium. p.169
Altomontani agri felicitas. p.174 175.
Altitudo nubis cinereæ primo die inhalatę.pag.72.
Angeli tutelaris inſigne in duorum ſalute patrocinium. p. 143. Mira erga clientem providentia. pag.29.
Angelorum concentus, obſtrepente terręmotu. pag.155.
Angitulæ fluvij deſcriptio. pag.170.
Antiochiæ terræmotus ſub Traiano. pag. 125.
Antonius Patavinus vir Sanctiſſimus dux cuidam ad viſenda loca pœnarum. pag.56.
Aphrica cur terræmotibus parum ſubiaceat p.132.
Apoſtoli cur duodecim electi ad ſtructuram Eccleſiæ. pag.158.
Aqua Thaleti rerum principium. 86. Sponſis præferebatur. Ibidem.
Aqua & igni cur exulibus interdictum. Ibid.
Aquarum poſt terræmotus ſcaturigines. p.126.147. Inundationes. p.86.87.104.105
Inundatio cum igne. pag 39.
Aquâ ignis accenditur. pag.34.35.82.83. Halitibus immixta rubeſcit. p.151.
Aquæ puteales terræmotus prænunciæ. pag. 105. Sponte aſſurgentes.p.151. Malè olentes. Ibid.
Arborum ex incendio miracula. pag.73.
Archiepiſcopi Rhegini funus terræmotu condecoratum. pag.133.
Arenæ pluvia. p.17.36 81.
Arena Veſuviana fertilitatem affert. pag.88.
Argentum pluvium inter cineres. pag.18.85.
Armamentarium ab Vrbano Octavo inſtructum in Vaticano. pag.179.
Aſphaltites lacus bitumen emittens. pag 82.

Aſiæ duodecim vrbes vno terræmotu dirutæ. p.157
Aſtrologorum mores, & genius. p.139. Omina de iis quæ eventura ſunt poſt incendium. p. 89.90.
Ad ſiderum congreſſus referunt cauſas incendij. pag.77. Terræmotus. pag.94.
Aſtrorum aſpectus ſub incendium Veſuvianum. pag. 90.
Aſtrum, quo bella afflantur, amor dominandi. Ibid.
Auri, argentique foſſilis in Calabria venę. pag. 174.
Aurum cur natura in fodinis abſconderit. P.96.

B.

Barbaræ Teleſiæ pietas memoranda. p.114.
Benincaſæ præſagium. pag. 141.
Beroſi antiquitatum liber ſuſpectæ fidei. p.70.
Beſidiæ quid paſſæ. pag.121
Beſidiani cuiui patres Theſſalis. pag 172.
Bitumen ardet inter aquas. pag.37.
Bitumine ſaxa eliquantur. pag.85. Mollia lapideſcunt. pag. 73.
Bizantium cinis Veſuvianus nubę delatus. p.15.65.
Bizantij terræmotus ſub Leone Iſaurico. pag.154. Item ſub Theodoſio. pag. 155.
S. Blaſij beneficio terræmotus Marateæ innocuus. pag. 139
Bretius Herculis filius Conſentię conditor. p. 164.
Brettannia dicebatur, quæ nunc Calabria. Ibid.
Brutij vnde dicti. Ibid.
Buſenti fluvij deſcriptio. p.169. Nigrum capillis colorem afflat. Ibid.

C.

Calabria vnde dicta. p.163.
Cur magna Græcia appellata. p.164.
Cur terræmotibus obnoxia. pag.149.

Calabriæ ſitus,magnitudo,deſcriptio p. 163.& deinc. Amœnitas & vbertas.p.167.& deinc.Fluvij p 168 169. Viriilluſtres. pag, 167.
Calabriæ vrbes pleræq; à Græcis ædificatæ.p.164. & deinc.
Cappuccinorum Patrum poſt terræmotum pietas. pag. 119.
Cardinalis Archiepiſcopi in communi periculo ſingularis pietas, & induſtria. pag.43.44 47.
Caſtilionis ruina. pag. 122.
Catacium terræmotibus obnoxium.p.128. Quid in hoc terræmotu damni ſenſerit. p.127.128.
Catacij vrbs cur fideliſſimæ appellatione donata. pag. 127.
Ceraunia gemma enaſcitur ictu fulminis. p.88.
Cerilli oppidum in Calabria. pag.172.
Ceſtia mons flagrat in Media , Chimæra in Lycia. pag.77.
Chriſti adventus per terręmotū ſignificatus.p.160.
Chriſti iudicis in improbos indignatio. pag.154.
Chriſti natali die templum Romę corruit. p.106.
Chriſti nomen terręmotus arcęt. p.109.
In Chriſti Reſurrectione cur terręmotus.p.106.107 Cur in Paſſione. pag.110. Cur vniverſalis. pag. 157.158.
Cincreæ pluviæ. p.14.& deinc.
Cinerei turbines. p.32.& deinc.
Cinere fæcundari campos qui autument. p.88.
Cleta ſedes Amazonum. pag.122.
Cleta Regina nomen oppido fecit. Ibid.
Cometa ex qua materia gignatur. pag.145.
Conſentia olim Hiſpanorum Proregum regia. pag.113. Eius inſignia cur ſeptem colles. Ibid. Quanta ibi ex hoc terræmotu clades.p.113. & deinc.

deinc. Qui poſt illum motus annuorum. p.117. & deinc. Qui pagi eodem diruti. pag.120. 21.
Coralia vbi naſcantur pag. 74.
Cratis fluvij deſcriptio. pag 168. Flavum afflat colorem. pag.169.
Croto à Græcis conſtructa. pag. 165. 166. Sedes virorum illuſtrium. pag. 166.
Cryſtalla vbi gignantur. pag. 174.
Cyprus terræmotu iactata. pag. 148.

D

DAEmones viſi dicuntur ſub ſpecie æthiopum. pag. 52. Rheda vecti per montem. p 54. Equitatu etiam curſitantes. Ibidem.
Dęmonem humana effigie vagari dictitatum. p. 142.
Deo vindice immittuntur incendia. pag. 50. Terræmotus exiſtunt, pag. 109. 153.
Dei invocatio in terræmotibus quæ adhibenda. pag. 155.
Dei Maieſtas fumo, & terræmotu adumbrata. pag. 106. 107.
Deus igneus apud Platonicos. pag. 88.
Dijs Romani ferias indicebant, terræmotu nunciato pag. 153.
Dodonęus fons faces accendit. pag. 34.
S. Dominici beneficio Sorianum indemne. p. 134.
Ducis Medinæ Neapolitani Proregis providentia. pag. 176.
S. Didymus oculis captus ſapientia lyncea. p. 158.

E

EPiſcopi omnes ſervati pag. 132.
Epiſcopi Murgantini calamitas. pag. 121.
Eubœa terræmotibus obnoxia pag. 148.
Euchariſtiæ aſpectus nubem cineream fugat p. 17.
S. Euſemiæ oppidi clades pag. 134. & deinc.

Fax

F

FAx ardens, quomodo gignatur in aere. p. 144.
Filij inſignis in parentem pietas. p. 30. 31.
Flumina quomodo gignantur in montibus pag. 104. 105.
Fluminum ortus poſt terræmotus. p. 87. 105. 126.
Fluvij in Calabria qui. pag. 168. & deinc.
Fons aqua & igni manans. pag. 73.
S. Franciſci Minimorum inſtitutoris cum Thaumaturgo collatio. pag. 166.
S. Franciſci Xaverij ſingulare in terræmotu patrocinium pag. 133.
Fulmina quomodo creentur in nubibus. p. 79. 145.

G

GAllia terræmotibus parum obnoxia. pag. 101.
Garziæ Toleti ex gemina calamitate felicitas. pag. 126.
Gehennæ oſtia montes ignivomi pag. 51.
Gehennæ ſupplicia cuidam intra Veſuvium oſtenſa. pag. 55. & deinc.
Germania crebris terræmotibus non ſubiacet. p. 101
Gigantes viſi ſub incendium, pag. 55. Eorum ſedes, Veſuvius. pag 71.
Gothorum theſauri ſub Buſento ſepulti. pag. 168.
Guaimarij, Salerni Principis, infelix mors. p. 53. 67.

H

HEcla & Helga flagrant in Iſlandia. pag. 77.
Apparent in Hecla mortuorum ſpiritus. p. 51
Hector Lattus miſſus ad reparanda damna. pag. 176.
Helleſpontus terræmotibus ſubiacet pag. 149.
Herculani excidium. pag. 24. & deinc.

Herculani exci nu n. p.24.& deinc.
Hercules Crotonis conditor. p 165.
Herculeum Promontorium in Calabria. Ibid.
Hiſpania ex terræmotu diſciſſa ab Africa pag. 47.
Terræmotibus immunis, pag. 101.

I

IAnuarius incendium extinxit toti Europæ formidandum pag. 42. 64. Eiuſdem ſanguis ſponte colliquefactus ſub incendium. pag. 43.
Calamitatum præſagium p. 142. delatus ad aſpectum montis nubem cineream fugat. pag. 44. eiuſdem patrocinio vrbs Neapolis ab incendio indemnis. pag. 45.
Ignatij ad Deum converſio terræmotu nobilitata. pag. 107.
Igne ſolus homo utitur. pag. 87. Ceauniæ gemmæ deferuntur. pag. 88. Igne mortales cæperunt convivere. Ibidem, Eodem à Deo lata eſt lex. Ibidem
Igneæ naturæ Deus Platoni. pag. 88.
Ignis, rerum principium. 87. Sacer Perſis, ac Lycijs 88. Præferebatur ſponſis. Ibidem. Portendit imperia. pag. 88. Belli præſagium. pag. 89. Omen victoriæ. pag. 90.
Ignis fatuus quomodo gignatur. pag. 145.
Ignes ſubterranei. p. 77. Sunt cauſæ terræmotuum. pag. 150.
Ignis ardens inter aquas. p. 35. 82. 83. Pluviis inardeſcens, fæno vel cæno extinguitur. pag. 82.
Ignis fugientes ſequens. p. 31
In Naphtam tranſiliens. pag. 82. Non præbens lucem Ægyptiis. p. 108.
Igne nihil deperdit Aetites. pag. 90.

Incendij cum terræ motu cognatio pag. 84. 100
Incendij avertendi cauſa parietes conſcribebantur. pag. 109.
Incendium Alexandro portendit imperium. p. 90.
Infans repertus ſugens vbera matris mortuæ. p. 125.
Inſulæ terręmotibus, cur obnoxię. p. 148.
Ioanna Regina nudis pedibus templa obivit. p. 140
Ioannis Neapolitanæ vrbis Ducis mors miſerabilis. p. 52. 66.
S. Ioſeph commendatum ſibi puerulum, ex incendio admirabiliter eripit. pag. 26
Iſthmus in Calabria. p. 149.
Italię longitudo, & latitudo pag. 148. 149. Cur crebris terræ motibus ſubiaceat. pag. 102.
Iubilæi ab Vrbano Octavo indicti opportunitas. pag. 130. 131.

L.

LAmetia antiqua quæ. pag. 134. 170
Lameti fluvij deſcriptio. p. 170. Viſus hic ſanguine currere. p. 130. Ex terręmotu eſt retro actus. pag. 159.
Lapidum pluvia. p. 18. & deinc.
Lapis ſpecularis pluvius. p. 85.
Lapideſcentia ex bitumine. pag. 73. 85
Lapideſcentia in flumine Silari. pag. 74.
Laura Aquinas terræmotu obruta, & educta. p. 136.
Linum in ſtagno Samoſatæ ardens. p. 34
Locrorum conditores Græci. p. 165.
Lucania terræmotu iactata. pag. 139.
Luconus fluvius. pag. 170.

M.

MAnna quomodo & vbi gignatur. pag. 174. 175.
Marchesites lapis vbi gignatur. p. 174.
Mare ſub incendium deſtituit littora. p. 35. 36

Sponte efferveſcens terręmotus prænunciavit, p.135.147. Eius inundationes terræmotus comites. p.147
Maris ſalſedo vnde oriatur. pag.148
S. Marię Virginis in terræmotu patrocinium p.154. Eius in naſo ab igne propugnaculum. p.28. Templa inter flammas incolumia. p.27. Patrocinium Pompeianis ſalutem peperit. Ibidem
Martyrum ſanguine Gehennæ ignes ſopiuntur p.44.
Medamæ clades. pag.33
Meſſanæ cives Deiparæ epiſtola gloriantur. p.137. Archiepiſcopale templum ex terręmotu quid paſſum. Ibid.
Mileti calamitas. pag.132.
Milo Crotoniates viriũ quam immaniũ. p. 65.166.
Montana loca terręmotibus obnoxia. pag. 49.
Montes in Chriſti paſſione cur ſciſſi. pag.158.
Montes perpetuo flagrantes. pag.77.
Murgantię ruinę. pag.121.

N.

NAphtha ignem trahit. pag 82.
Napitię clades. pag.134.
Neapolis ſitus & deſcriptio p.58.59. Cur damni parum accipiat à terręmotibus. pag. 103. Eam terræmotus pervaſit. pag. 58. 60.
Neapolitani maris inundatio à Petrarca deſcripta. pag. 140.
Neritum terræmotu iactatum. pag.156.
Nicaſtri ruinæ. pag.128.129.150.151.
S. Nicolai liquor nubem ciner eam diſicit. pag.17.
S. Nilus Abbas Calabriæ ornamentum. pag. 166.
In Nuceriano agro grando immanis. pag.161.

O.

Olympus mons ardet in Æthiopia. pag.77.
Pa-

P

PAlmæ aculeatæ iuſtitię ſymbolum. p.177.
Palmarum Sabbato cur congeminati terræmotus. Ibid.
Pandioſa antiqua vbi. pag.122.
Pandulphi, Capuæ Principis miſeranda mors. pag. 52 66. 68.
Panormi, circa terręmotus initia, levis inundatio. pag. 138.
Patycos oppidum terręmotu iactatum. p. 121. 160.
S. Paulini obitus terrę motu celebris. pag.133.
Petilia condita à Philoctetа. p. 165.
Petri Pauli Saſſonij irritum vaticinium. pag.139.& deinc.
Peſtilentia ex terræmotu. p.162.
Picis copia in Calabria. pag.168.
Piſcium Pluvia. pag.85.
Plinij mors ex incendio. pag 64.69.
Pluviæ ſanguineæ quomodo fiant. pag.151.
Pompeiorum excidium. pag.25 27.
Principis Caſtilionis ſubita ex terræmotu mors. pag 13 0
Principis S. Mangi inopinata incolumitas. p. 132.
Proregis in pręſenti clade providentia, & religio. pag.47.48.
Pythagoras in Italiam Philoſophiam invexit pag. 166.

Q.

QVadrageſimalis ieiunij ritus ab Angelis probatus. pag. 143.

R

RHegium quis condiderit.p.164. Quomodo à Sicilia diſciſſum.pag. 133. Terræmotu iactatum Ibid.
Roblani ruinæ. pag. 121.

Sac-

SAccara vbi, & quomodo fiant. pag. 171.
Salis flumina apud Caſpios pag. 178.
Salis montes in Calabria. Ibid.
Salis ſtatuæ repertæ apud Noricos. Ibid.
Scilıani clades. pag. 124. 125.
Scylletium ab Vlyſſe conditum. p. 164.
Sericum vbi, & quomodo fiat. pag. 174.
Silę montis deſcriptio. pag. 167. 168.
Sonus Veſuvij auditus vltra Adriaticum. pag. 20. & deinc.
Soriani Comes ob venationem indemnis. pag. 132.
Spiritus quomodo terræmotum efficiant. pag. 144. & deinc.
Stellæ cadentes quomodo gignantur in aëre. Ibid.
Supplicationes per urbem. pag. 46.
Sybaris fons in Græcia, fluvius in Calabria. pag. 69.
Sybaris à Sagari Aiacis filio condita. p. 165.
Sybaritarum præcox felicitas. Ibid.

T

TArentum terręmotu concuſſum. pag. 139.
Terinę calamitas. pag. 121.
Terręmotus crebri ſub initium incendij pag. 9. 10. Vnde ortum duxerint. pag. 12. 13. 84. Cur poſtea inſtaurati. p. 102 & deinc.
Terræmotuum cauſę. pag. 12. 80. 84. 93. 94. 145. & deinc. Signa pag. 105. & deinc. Præſagia. pag. 151. 152. Effugia. pag. 11. 109. Diuturnitas. pag. 161. Quæ loca ijs obnoxia. pag. 102. 148. 149. Quæ tempora pag. 98. 101. Maximè ſunt tranquillitate. pag. 146.
Terræmotus vnus ad quot milliaria poſſit extendi. p. 159. Quis omnium memoria maximus. pag. 157
Thurij clades. pag. 122.
Thynni vbi, & quomodo capiuntur. pag. 173.

Teni-

Tonitrus quomodo fiant. p. 145. Quomodo edantur è nubibus. pag.79.
Torrens igneus è Veſuvio. pag. 23. Ex AEtna. pag.38. 39.
Triſchene cur nunc taberna. pag.165.
Tropiana terręmotu iactata, pag. 133.134. & 135.

V

VAcuum admirabili aquarum attractione vitatum pag.36
Vaporum cauſæ & effecta. pag. 145.
venti quomodo gignantur. Ibid.
vesuvij nomen pag.70. 71. Situs. pag. 57. & deinc. Vbertas. pag. 61. amænitas pag. 61.62. Vina. 61.82. Incendia ante Chriſtum.pag.69. & deinc. Incendia poſt Chriſtum p.63. & deinc. Incendij poſtremi cum cæteris collatio pag. 72. & deinc. Incendiorum cauſę. pag. 77. & deinc. exarſit graſſante terræmotu. pag.138.
Ex Vibonis voragine fumus ſulphureus. p. 152.
Vina Calabra quæ habeantur in pretio. pag 172.
Vrbania arx in Bononiæ finibus. p.179.
Vrbani Octavi Chriſtianum clavum inter tot motus moderantis ex prudentia felicitas. p. 178. 179

Z

ZOroaſter igne abſumptus. pag 88.

FINIS.

J590-514

10'000